

Sfera Politicii

REVISTĂ LUNARĂ DE ȘTIINȚE POLITICE EDITATĂ DE FUNDАȚIA „SOCIETATEA CIVILĂ”

Anul III – Nr. 18 iunie-iulie 1994

32 pagini 400 lei

Europa din nou.....

Europa din nou.....

Contents

Editorial Board

CĂLIN ANASTASIU
DANIEL CHIROT
GHITĂ IONESCU
KENNETH JOWITT
GAIL KLIGMAN
DAN OPRESCU
STELIAN TĂNASE (editor)
VLADIMIR TISMĂNEANU
G.M. TAMÁS

Fundatia Societatea Civilă

Președinte: DAN GRIGORE

Redacția:
Stela Arhire
Cătălin Avramescu
Mircea Boari
Romulus Brâncoveanu
Aurelian Crăiuțu
Mihail Dobre
Gabriel Ivan
Victor Neumann
Cristian Preda
Valentin Stan
Ştefan Stanciugelu
George Voicu
Florin Sicoie

Graphics:
Tomnița Florescu

Economist:
Alice Dumitracă

OMEGA PRESS '93

Vali Alexandru
Manuela Gheorghiu

SFERA POLITICII

încearcă să fie un spațiu al dialogului între diferite puncte de vedere, uneori diametral opuse. În consecință, articolele inserate în paginile noastre implică exclusiv pe autorii lor.

* Reproducerea articolelor apărute în publicația noastră se face numai cu acordul redacției.

* Editorii își rezervă dreptul de a edita materialele, conform uzanțelor internaționale.

* Ultima zi de primire a materialelor colaboratorilor noștri este data de 1 (întâi) a fiecărei luni. Articolele vor fi însoțite de un scurt „curriculum vitae” și un rezumat, ambele în limba engleză.

* Annual subscription for abroad readers is \$ 50 or its equivalent in your country's currency.

* Pentru cititorii din țară costul unui abonament pe 6 luni este de 4.000 lei (inclusiv cheltuielile de expediere poștală).

SFERA POLITICII este înregistrată în Catalogul publicațiilor din România la numărul 4165. Se pot face abonamente la orice oficiu poștal din țară.

3. Parties and their Structures	Sorin Șerb Horațiu Pepine	In the Vestibule of Reform – SDPR HDUR – A Political Umbrella Organisation or a Dissimulated Party?
8. Archives	Victor Neumann	The Archives and Some Important Unknown Facts of the Romanian History in the XX th Century
10. Europa din nou	Ovidiu Trăsnea	Rethinking Democracy
14.	Stela Arhire	Economic Security and European Union
16.	G.M. Tamás	Socialism, Capitalism and Modernity
18.	Mihail Dobre	European Parliament and Democratic Legitimacy of EU Electoral Viewpoint
19.	Bogdan Popescu Necșești	Hungary '94 Pending or Coherence
20.	Borbély Imre	Great Britain – Elections for the European Parliament
22.	Lavinia Popescu-Bârlan	Dialogue with Stelian Tănase
23.	Mitiukov	Crucial Moments for Ukraine's Future
24.	Andrei Mocearov	Hélène Carrère D'Encausse, <i>Imperiul spulberat, Triumful națiunilor</i>
26. Books and Authors	Cătălin Avramescu	Samuel P. Huntington, <i>The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century</i>
29.	Ştefan Stanciugelu	Catifeaua zdrențuită
28.	Vladimir Tismăneanu	Denis de Rougemont, <i>Partea diavolului</i>
28.	Laurențiu Ștefan	Radu R. Rosetti, <i>Pagini de jurnal</i>
29.	Dan A. Petre	Jacques Rueff – A Neoliberal Bureaucrat
30. Fundamental Texts	Cristian Preda	Magna Charta
32. Editorial	Stelian Tănase	

CUPON DE ABONAMENT

REVISTA „SFERA POLITICII” • Oficiul Poștal 22, Căsuța postală 212, Fundația Societatea Civilă • București, Tel.: 614.08.27

NUME, PRENUME.....
ADRESA .....
ORAȘ ..... COD POȘTAL .....
CĂSUȚA POȘTALĂ .....
FORMA PLATĂ Numerar CEC Dispoziție plată Carte credit
ABONAMENT 1 AN ÎNCEPÎND CU.....
                           LUNI
SEMNĂTURA .....

Acet număr
a fost ilustrat cu gravuri
de William Blake
Editura Meridiane 1983

Dacă dorîți un abonament la revista noastră, SFERA POLITICII, vă rugăm să decupați acest cupon de abonament și să-l trimiteți pe adresa redacției:

**Oficiul Poștal 22, Căsuța poștală 212, Fundația Societatea Civilă,
Revista „Sfera Politicii”, București**

Împreună cu dovada platii prin mandat poștal (sau prin intermediul oricărei filiale CEC) în conturile fundației SOCIETATEA CIVILĂ, deschise la Bank Coop, str. Ion Ghica nr. 13, sector 3, în contul Bank Coop S.A. – SMB 402466026422.

Cititorii din străinătate se pot abona depunînd costul abonamentului anual în conturile noastre deschise la Bank Coop, str. Ion Ghica nr. 13, sector 3, în contul Bank Coop S.A. – SMB 402466022840, sau trimișind un cec (money order) pe adresa:

**Oficiul Poștal 22, Căsuța poștală 212, Fundația Societatea Civilă,
Revista „Sfera Politicii”, București**

Revista se poate procura din rețeaua librăriilor HUMANITAS în orașele București, Iași, Timișoara, Sibiu, Pitești, Bacău, Slobozia, Piatra-Neamț, Brașov, Craiova, prin rețelele de librării și difuzorii de presă din orașele Focșani, Suceava, Oradea, Rimnicu-Vilcea, Brăila, Constanța, Cluj-Napoca, Arad, Tîrgu-Mureș, Galați, Deva, Satu-Mare, Miercurea-Ciuc, Sfîntu Gheorghe, Buzău, Alba Iulia, Bistrița.

La sediul redacției puteți procura, din stoc, numerele anterioare (1-7, 11-17) ale revistei.

Tiparul la PROGRESUL ROMÂNESC S.A.

În vestibulul reformei

Partidul Democrației Sociale din România

SORIN ȘERB

PDSR a afirmat, nu o dată, că este posesorul adevărurilor revoluției. Presa independentă a transformat afirmația într-un cap de acuzare. Determinante, pentru idiosincraziile unei bune părți a opiniei publice, au fost, în primul rînd, biografiile unor personaje politice axiale și nu prezența în background a cîtorva participanți la evenimentele din decembrie. Într-un fel sau altul, nimeni nu a negat că PDSR nu ar detine secretul revoluției, însă pentru toți acest secret a fost plantat cu siguranță în zona de umbră a istoriei, acolo unde funcționarul superior din regimul trecut este complicele franc-tirorului din stradă, acolo unde forme de materializare ale puterii sunt disimulate, fără să afecteze profunzimea sistemului. Pentru că, în fapt, lista oamenilor politici din PDSR este, în sine, una dintre tainele pubice ale acestei formațiuni. Aici coabitează, deținuti politici, deportați în Bărăgan, foști directori ministeriali sau magistrati din regimul trecut, deputați în defuncta Mare Adunare Națională și revoluționari din Timișoara.

Primul lucru care șochează cu adevărat la Partidul Democrației Sociale din România este tocmai această pestriță componentă căreia cu greu și putem găsi în variantele. Simplul fapt de a vota platforma program sau principiile strategice ale formațiunii este insuficient pentru a explica întînsul orizont de aspirații reprezentat de PSDR. Una dintre cauzele expresiei greoaie și incerte pe care o au deciziile PSDR, în Parlament sau în viața internă, este această expresie de mesaj cu care nu se împacă, actualmente, nici chiar liderii principali. Pactul politic propus initial de mentorul spiritual al PSDR – Ion Iliescu – în seara zilei de 22 decembrie 1989 este similar, cu pactul național despre care au vorbit liderii PSDR, exceptându-se criza guvernamentală. Cert este

The author describes SDPR as the government party in Romania which fully used of this advantage. Even if the territorial organisation situation isn't clear enough, the local organisation is crystallising very difficult, with tensions (much of these due to the patrimonial and ideological conflicts with DP); the centre of command resides in the Executive Bureau, which takes the most important decisions in strategy and politics.

SDPR has, in the interior of the party, this instrument of decision, and in the Parliament, together with its allies, more than 50 per cent; the Government is mostly formed from the notabilities of this party.

că organigrama PSDR este o bună demonstrație a efectelor Revoluției reale, în litera și spiritul mesajului de frater-

nizare, rostit de Ion Iliescu, în 22 decembrie. Această remarcă are, involuntar, o mare doză de cinism – însă este cert că,

evaluind astăzi structurile de putere de după 1989, cît și reprezentanții lor, vom vedea că în conținutul lor se găsește o mare doză de ecou nostalgic și de retroactivitate. Într-un interviu postelectoral (22, 6-12 noiembrie 1992) Adrian Năstase, pe atunci vicepreședinte, recunoaște că FDSN, asemenea altor partide, nu are o ideologie clar conturată: "Cred că există în mod cert o perioadă de confuzie la nivel de ideologie".

Scurta istorie a Partidului Democrației Sociale ascunde, în fapt, aspirația fondatorilor de a volatiliza urmele implicării liderilor acestui partid în politică anterioară lui decembrie 1989 sau în perioada imediat următoare. PSDR vrea să scape de aceste determinări. Felul în care o face – diatribă parlamentară, inițierea unor comisii de alți miniștri nefuncționale, afirmațiile vindicative – trădează o adevărată nevroză a originii condamnabile. PSDR provine, în prima instanță, din Frontul Salvării Naționale postdecembrist și își revendică – conform numelui inițial (FSN-22 decembrie) – descendenta directă din masa revoluționară. Frontul a fost conceput ca o unitate de urgență, de salvare economică, politică și socială a țării. Prima declaratie către țară, la care au fost coautori Silviu Brucan, Dumitru Mazilu și Ion Iliescu, prevedea că Frontul Salvării Naționale să fie umbrela sub care să intre orice structură politică sau civică. Ulterior, ideologii acestui protopartid au renunțat la concepția conform căreia noțiunea de partid să ar fi învechit. Consensul național este reziduul tîrziu al acestei premise. Încă din ianuarie 1990 economiștii FSN (în mare, dar neesențială parte

(continuare în pag. 4)

(urmare din pag. 3)

– preluat de FDSN) propuneau o schită de reformă economică (care presupunea și un angajament ideologic, firește). Mentorii ideologici vorbeau, pe-atunci, ca și acum, despre economia socială de piață. Unii, din obișnuință, afirmau că ruinele comuniste din România pot fi reformate doar în sistemul economiei sociale depășită (Alexandru Bârlădeanu și N.S. Dumitru). Aceste idei s-au concretizat în oferă politica propusă la Convenția din martie 1992 de Grupul pentru unitatea frontului, constituit în special din majoritatea parlamentarilor care l-au apărat politic pe Ion Iliescu în fața lui Petre Roman în polemicile de după mineriada din septembrie 1991. Divorțul dintre cele două aripi politice s-a semnat prin înfrângerea moțiunilor "Un viitor pentru România" și "Pentru unitatea frontului" – amândouă reprezentate în competiția pentru conducerea FSN de dl. Marian Enache, actualmente ambasador al României la Chișinău și înălțat din partid. Cîștigător – Petre Roman și moțiunea Viitorul-azi.

Dacă o parte din staff-ul guvernamental al fostului front a evoluat către rudimente liberale (este semnificativ discursul lui Petre Roman, în iunie 1990, la investirea sa ca premier, Radu Câmpeanu a declarat atunci că e mai liberal ca programul liberalilor!) restul echipei din conducerea politică a alunecat, încet, către stînga. Discursul politic inițial al frontului a fost reformator și populist. Chiar dacă-i recunoaște deficiențele, Adrian Năstase (interviu citat, loc. cit.) credea după alegeri (având drept argument tocmai procentajul opțiunilor electorale) că FDSN păstrează multe dintre angajamentele initiale ale Frontului, formațiunea lui Petre Roman abandonând social democrația pentru o ideologie social-liberală.

Cert este că, ulterior alegerilor din mai 1990 și mineriadei din iunie 1990, absența creditului moral al puterii și, mai ales finanțier, a sunat ca o alarmă pentru politicienii implicați în guvernare. Nu întîmplător aceștia au fost primii care au sesizat, ulterior, nuantele ideologice și pericolele unui discurs politic excesiv de populist. În mod paradoxal, echipa guvernamentală de-atunci s-a deșteptat din înghețul și iluzia colectivistă prin propriile-i esecuri. Nu a trecut mult pînă cînd între FSN-ul guvernamental și cel parlamentar s-au căscat neîntelegerile și vidul de comunicare. Frontul s-a scindat cu mult înainte ca responsabilii săi să dea seama și să dorească. Chiar pe 1 decembrie 1990, cînd Petre Roman asumătea multimea împotriva lui Corneliu Coposu, premierul era deja primul agresor la unitatea partidului. Frontul a apărut și s-a destrămat prin exercitarea guvernării.

Conflictul deschis la lucrările Convenției din martie 1992, cînd o treime din sală s-a ridicat, părăsindu-l pe Petre Roman, este de fapt o consecință a tensiunilor anterioare. Avem credință că Petre Roman s-a așteptat la toate acestea și chiar a provocat desprinderea acestei aripi care ar fi vrut, cu orice pret, să-și impună mesajul și să rezolve astăzi, problemele ridicate de lovitura din septembrie 1991. Cert este că, a doua zi, nucleul FDSN a anunțat constituirea unui grup de inițiativa pentru întemeierea unui nou partid: "adevăratul FSN".

Un mesaj pe placul tuturor

PDSR (FDSN) nu a participat la alegerile locale pentru bunul motiv că pe atunci nu exista. Existau, la acea vremea doar fricțiuni în partidul lui Petre Ro-

man. Existau scrisori publice ale grupurilor de senatori FSN prin care Petre Roman, intrat în lungă luptă cu foștii parteneri de la Cotroceni, era contestat. Aceste fricțiuni făceau posibil rezultatul Convenției naționale din martie 1992, momentul fisiunii și, mai mult decât atât, creau premisele rezultatului din septembrie, același an. FDSN a obținut la alegerile generale 3.015.708 voturi pentru Camera inferioară și 3.102.201 voturi pentru Senat. Spre comparație, maxima voturilor pentru FSN a fost, la aceleași alegeri, la Cameră – puțin peste un milion și o sută de mii de voturi. Cel mai favorabile zone au fost Buzău (148.778 voturi pentru Cameră și 144.823 voturi pentru Senat), Bacău (131.005 – Cameră, 146.773 – Senat), Prahova (113.553 – Cameră, dar 134.989 – Senat), Suceava (120.452 – Cameră, 142.819 – Senat) și, evident, Bucureștiul, cu 293.384 – Cameră și 256.447 – Senat.

Sondajele de opinie efectuate de Centrul Independent de Sondaje în perioada tratativelor pentru constituirea unui guvern (în octombrie 1992) indicau o predispoziție publică pentru o coaliție de stînga (FDSN, PUNR, PSM, PRM, PDAR); 34% dintre electori agreeau această formulă de guvernare, față de numai 24% care optau pentru un act guvernamental între Convenția Democratică, FSN și UDMR. La numai o lună de la alegeri (nu s-a votat *pentru*, ci *contra*), electoratul oferea imaginea unei mulțimi derulate – trecut moratoriul electoral, grijile de zi cu zi începeau să devină tot mai acute. Anchetele sociologice efectuate în perioada preelectorală evidențiază ierarhia grijilor în cunoașterea publică: decalajul între venituri și prețuri, nesiguranța locului de muncă și, nu în ultimul rînd, corupția funcționarilor. Speranțele

păreau să vină tocmai dinspre formațiunile politice care erau mai informate în ceea ce privește degradarea vieții cotidiene, nu dinspre cele care propuneau alte formule și alte strategii. Este inutil și nici nu face obiectul acestor rînduri să analizăm ce-i-a determinat pe oameni să aleagă o direcție politică legată de epoca anterioară. Oamenii au înțeles clar că PDSR este gata să gestioneze și să amelioreze criza, că are de gînd să mențină intacte instituțiile, ferindu-le doar de corupție, că va îmăspri legislația, va stăvili îmbogățirea printr-o fiscalitate excepțională. PDSR (FDSN) era mai bine informat în privința așteptărilor și tocmai de aceea a reușit să se impună electoratului. Însă această victorie ușoară, cu o pregătire superficială a armeanului retoric și cu un punctual relativ confortabil, a stimulat conceperea unei noi strategii, secundare, de reformă, acoperind palierile inferioare ale societății și dînd durabilitate disfuncțiilor pe care, declarativ, urma să le amelioreze. Felul în care PDSR își manifestă îngrijorarea și interesul față de scăderea nivelului de trai și-a pierdut ulterior spontaneitatea. Declarația politică a Conferinței Naționale (9-10 iulie 1993). Îngrijorarea față de declinul nivelului de trai își face loc în acest document, prin alegățiile doctrinare sau oportunitățile amînate. Însă acest lucru se petrece numai ca fundal pentru reafirmarea susținerii politice a cabinetului Văcăroiu. Nicolae Văcăroiu prezintă în plenul Conferinței un raport asupra activității guvernului și își dezvinovățise coechipierii de povara învinuirilor aduse de generalul Florică. Conferința Națională a PDSR a pretins cabinetului Văcăroiu o clarificare a doctrinei economice pe care se va sprijini reforma și care, conform Declarației politice, nu poate fi alta decât economia socială de piață. Însă nici una dintre măsurile prevăzute punctual în această declarație și impusă cabi-

netului nu prevede posibilitatea ameliorării nivelului de trai. Mai mult decât atât, nimic despre accelerarea privatizării și restrucțuirii, nimic despre retehnologizare sau reglementarea relațiilor financiare internaționale. Despre toate acestea, e drept, vorbește "Strategia de reformă economico-socială", însă documentul discutat și votat în plenul parlamentar (martie 1993) nu conține și nu teoretizează în jurul doctrinei care demonstrează, în cele din urmă, a fi central – economia socială de piață. Nu ne rămîne decât să medităm la această lacună, gîndindu-ne la spusele lui von Mieses (*Human Action*, p. 258) "The market economy or capitalism, as it is usually called, and the socialist economy preclude one another". În cele din urmă s-a văzut care era carteau pe care Mizase – acordul cu Fondul Monetar Internațional. După un an de guvernare, cabinetul Văcăroiu a fost determinat să renunțe la viziunile paradisiace, trecînd la economia reală. A recunoscut că fără creditele externe nu se va putea trece de momentul actual. Trecînd dincolo de viziunea economică în care-l angaja Declarația politică PDSR, premierul consimte, prin negociații săi care au discutat prevederile Memorandumului semnat în iarna trecută, să remodeleze industria și să decupeze zonele neficiente. Temporar, PDSR și aliajii săi au renunțat la doctrina economiei sociale de piață. Stau mărturie cifrele statistice – salariul minim pe economie nu acoperează mai mult de 40% din necesarul unei existențe la limită. Salariul mediu se plasează puțin peste 50%, în raport cu prețurile. Insuccesul capitalismului de stat a descurajat, aşadar, deocamdată, aplicarea tezelor economice ale PDSR.

Cum cîștigi retroactiv un tur de scrutin

Deși a participat doar la alegerile din septembrie 1992, nu se poate spune că PDSR nu a cîștigat și anterioarele scrutini. Majoritatea parlamentară (117 locuri din cele 328 ale Camerei și 49 din 143 de fotolii senatoriale), relativă și fragilă, a determinat însă colaborările politice, iar tergiversarea legitimării politice a unei alianțe tacite care durează de mai bine de un an a căpătat cu vremea semnificații extrem de transparente – prin semnarea unui contract politic. PDSR ar cîștiga bătălia voturilor simple însă nu și lupta pentru reformă în fața instanțelor politice internaționale. Cele cîteva procente suplimentare ar avea însă și efecte dezagreabile – unul dintre ele ar fi carteau de vizită a partidului. Compromisul politic exclude compromiterea, or cooperînd cu partide situate la granița stîngă a scenei politice, PDSR ar fi cu usurință asimilat acestora, mai ales că nu lipsesc asemănăriile retorice. Majoritatea parlamentară a obligat partidul de guvernămînt la complicități uneori tacite, altori declarate, cu partidele care la începutul anului 1994 au somat partidul de guvernămînt să coopereze deschis cu ele. Pînă la acest moment însă, sub umbrela cuprinzătoare a majorității parlamentare și a unui guvern de partid, PDSR a schimbat garniturile administrative, și uneori politice, la nivele inferioare. Acest lucru a fost posibil, după cum a văzut, printr-o abilă politică de cadre și prin modul în care a fost jucată carteaua scindării partidului. Multă primării aleși pe liste FSN, în februarie 1992, au trecut în tabăra FDSN, două luni mai tîrziu. Mai mult decât atât, aceștia s-au folosit de autoritatea lor la nivel local, fondînd fil-

iale locale ale FDSN. E greu să învinuim autoritățile publice locale de infidelitate – cîtă vreme între cele două partide au existat, la început, doar distincții umorale. Guvernul PDSR a desăvîrșit acest proces de agregare – în multe zone, prefectul și primarul capitalei de județ (dar și în alte orașe locale) sunt cotizanți ai PDSR. Instituțiile publice au fost și ele în parte preluate de aceeași formațiune. În anul 1993 au fost înregistrate încă 100 de noi regii autonome și acest fapt (cu grave consecințe în criza de sistem economic pe care o parcurge) se datorează tot unei extenziile politice, Patronatul român simpatizează (cînd nu practicează) cu PDSR. Cert este că și la o privire superficială apare ca evidentă campania de politizare a funcților publice. Aceasta este partida cîștigătoare de formațiunea de guvernămînt – o masă compactă de funcționari în punctele-cheie ale economiei și vieții sociale, distribuind sau controlînd distribuirea serviciilor și recompenșelor către societatea civilă. Avantajul acestor detașamente coordonate de statul major care este partidul de guvernămînt ar trebui să dea un mare avantaj – cel puțin pentru PDSR, și anume materializarea deciziilor centrale. Însă realitatea infirmă această supozitie – cele mai controversate documente legislative aprobată de parlament (legea fondului funciar sau a proprietății private) înfirție să fie aplicate. Și avem toate indiciile că factorii locali de putere sunt cei care relativează aceste legi. Nici acest fapt nu trebuie să ne mire – în platforma-program PDSR din perioada preelectorală privatizarea era privită ca un fenomen pozitiv doar în cazul vînzării activelor falimentare sau din industria mică. IAS-urile se bucurau și ele de o protecție specială din partea PDSR. Această protecție a făcut ca zonele geografice în care puterea locală administrativă aparține PDSR să nu cunoască aproape deloc consecințele acestor legi.

Pe plaja reprezentativității

Tinta propagandei de partid nu este încă foarte clar conturată. Competiția de sisteme și retorică face ca activiștii de partid să privească printr-un ocean întors către zonele limitrofe ale partidului, fără a putea să aprecieze dimensiunile și autenticitatea. Tocmai de aceea nu sunt excluse evaluările care atribuie PDSR un număr de simpatizanți mai mare cu cîteva zeci de procente față de electorale din toamna lui 1992. Aceste evaluări aparțin notabilităților de rang secund din nivelul central al partidului. Pe de altă parte, recentele investigații statistice IRSOP și IMAS constată o scădere semnificativă (cu pînă la 10%) a numărului de simpatizanți. Purtătorul de cuvînt, deputatul Dumitru Pîslaru, afirmă că șo curile contestătoare nu au făcut decât să crească numărul potențialilor votanți. PDSR ar avea, în viziunea d-lui Pîslaru, milioane de simpatizanți. Departamentul organizatoric al partidului însă spune că numărul membrilor înregistrați este, în primele luni ale lui 1994, mai mare cu 3-4 procente decât cel obținut la scrutinul din septembrie 1992 (adică 28%). În filiale se lucrează la întocmirea unor statistică, dar zona de isoglosă între democrații lui Petre Roman și cei ai lui Oliviu Gherman încă îngreunează calculele. Este greu de distins la nivelul filialelor cine cui apartine. *Qui pro quo*-ul dintre Partidul Democrat și Partidul Democrației Sociale continuă, chiar și acum, după mai bine de doi ani de la scindarea fostului FSN. Guvernarea a erodat puter-

nic masa de cotizanți, reducând numărul simpatizanților. O explicație este și faptul că în mare măsură pentru simpatizanți, PDSR (pe vremea alegerilor FDSN) era format dintr-un lider (Ion Iliescu) și o masă indistinctă de susținători politici ai acestuia. Așadar, Ion Iliescu este cel care și-a susținut partidul în campania electorală – și nu invers. Sloganul electoral a fost “Noi îl susținem pe Ion Iliescu”. Ulterior, dintre parlamentarii partidului s-au desprins cele trei curente, sintetizate de cei trei lideri – Adrian Năstase, Oliviu Gherman și Ioan Solcanu. Primul, președinte al Camerei Deputaților, a intrat relativ târziu în PDSR (cîteva luni de la fondarea partidului), cochetind, prin tăcere sau ambiguitate, și cu partidul lui Petre Roman. Mulți comentatori sunt dispusi să vadă în Adrian Năstase un reformator oportunist, care speră să schimbe semnul puseurilor șișngiste ale majorității politicianilor PDSR. Optimismul observatorilor cunoaste, de la o vreme, un declin evident: în calitate de lider al Camerei inferioare, Adrian Năstase a manevrat cu abilitate regulamentele, tinând sub strict control fluxul legislativ și dovedindu-se maiabil și mai intransigent decât mulți colegi de partid. Dacă Adrian Năstase este față pentru export a PDSR, Oliviu Gherman, prin simplitatele sale comportamentale, conduce masa inocenților care pretind că stilul concesiv este cel mai propriu negocierilor politice. Este mai agreat decât Adrian Năstase în relațiile cu partidele din coalitia guvernamentală. Ioan Solcanu (ca și colegul său cel mai apropiat, Vasile Văcaru) este prezent în toate contextele în care limbajul politic al PDSR se confundă cu cel al partidelor naționaliste. În acest domeniu se manifestă creativitatea celui de-al treilea (și cel mai bine reprezentat) curent ideologic – trasarea coordonatelor naționaliste pe un culoar strîmt, între extremism și oportunism declarativ. Cotizații, afirmă parlamentarii, nu plătesc decât protipendada de partid, și doar facultativ, membrii de la nivele inferioare. Nu din cotizații se întreține acest partid și nu astfel își subvenționează campaniile electorale. Foștii parteneri din PD insinuează că dependența marilor finanțatori fată de PDSR este departe de a fi pur nevinovată și că diverse interese leagă largi retele. Este la fel de adevărat însă că, în mare parte, finanțarii provin din frontul fragmentat, după decembrie 1989, al funcționarilor superiori din fostul minister de comerț exterior. Este aşadar greu de distins în privința reprezentativității, unde se termină realitatea și unde începe fantasma. Au parvenit, în schimb, și tot mai des în ultima vreme, în atenția opiniei publice cazuri de presiune politică. Ion Mînzatu, pentru a da un exemplu recent, crede că firma fostului partid republican, pe care l-a condus pînă la fuzionarea cu PDSR (în vara tîrzie a lui 1993) a fost doar un paravan sub care s-a produs anularea fostului challenger preșidential. Mircea Coșea, ministru de stat, ministrul reformei, a învinovătit implicit PDSR că ar fi exercitat presiuni, declarînd, pe de altă parte, că astfel își va fi mai comod, odată cu înregimentarea sa politică, de care aflat prea tîrziu pentru a o refuza, să pretindă susținerea unui partid care, pînă atunci, îl izolase. Liderii confederatiei CNSLR-FRÂȚIA afirmă că au informații că peste 60% din consiliile de administrație nominalizate de FPS (președintele FPS este dl. Emil Dima, senator PDSR), în Oltenia sau Moldova, aparțin partidului de guvernămînt. Dl. Dima, la rîndu-i, declară că nu ar fi necesare aceste manevre, întrucât într-o criteriile de

selectie a acționarilor și opțiunile politice ale inteligențăii tehnice nu ar fi decât o fericită și oportunită (pentru FPS și PDSR) coincidență. Pe de altă parte, mulți dintre liderii de la nivele inferioare afirmă că li s-a propus colaborarea cu organizații locale ale partidului de guvernămînt în schimbul unor avantaje.

Indiferent dacă aceste afirmații sunt sau nu adevărate, ele atestă faptul că, în viziunea activiștilor, structura electoratalui PDSR trebuie să aibă “o largă determinare socială”. Dl. Prisăcaru (ex-PSM), unul dintre organizatorii partidului, afirmă că mesajul politic are o adresă precisă – mijlocașii însă se vor adresa categoriilor biologice (pensionari, femei, tineret) sau grupurilor sociale marginalizate. Chiar dacă esuată, încercarea departamentului de tineret (condus de Cornel Nica, ex-Partidul Socialist) de a constitui alături de organizații tineretului PSM, PRM și altele asemenea – un cartel național, demonstrează că, dacă mili-oanele de cotizanți nu există, intenția de a le însuma în registrele PDSR este foarte concretă.

Principii de organizare

Baza organizatorică PDSR este constituită din organizații locale conduse, într-o conferință, de biroul organizației locale. Din biroul organizației locale fac parte, ca membri de drept, primarul, viceprimarul și consilierii locali – membri ai partidului. (Statul PDSR, p. 9) Conferințele au loc anual și, în afară de adoptarea măsurilor pentru realizarea programului politic al partidului, are doar atribuții administrative. Organizația municipiului București este corespondentul Biroului local și este ales o dată la doi ani. Consiliul organizației municipiale este condus de Biroul Executiv care, ca și cel local, are mai mult atribuții organizatorice. Continuitatea decizională este asigurată de delegația permanentă a organizației județene și a municipiului București (formată din președintă, vicepreședintă și secretar). Hotărîrile luate se supun aprobării biroului executiv în sedință imediat următoare. Însă forul suprem de conducere al PDSR este conferința națională, care se convoacă o dată la doi ani. La conferința națională, delegații de drept sunt candidații la președinție pe liste PDSR (id est, Ion Iliescu) grupurile parlamentare și ministeriale, președintii și vicepreședintii consiliilor administrației județene etc.). În perioada dintre conferințe, PDSR este condus de Consiliul Național. Membrii de drept ai Consiliului Național corespund parțial cu cei ai Conferinței Naționale, mai precis sunt versiunea restrînsă a acesteia. Însă adevărată putere politică a PDSR se află în mîinile Biroului Executiv Central. Spre deosebire de cele locale, Biroul Executiv Central orientează activitatea grupurilor parlamentare, negociază alianțe politice și fuziuni cu ale partide și formațiuni politice, inițiază și realizează relațiile PDSR pe plan intern și internațional, confirmă propunerile consiliilor județene și municipiului București pentru funcțiile de prefect și subprefect, confirmă liderii grupurilor parlamentare și ministeriale. Delegația Permanentă este pur decorativă, fără de prerogativele Biroului Executiv Central. Doar Consiliul Național poate interveni în activitatea Biroului Executiv Central, numindu-i sau revocîndu-i membrii, validînd alianțele sau fuziunile decisive în birou și, practic, oferîndu-i întreaga acoperire de care este nevoie.

Într-o structură de putere ale PDSR sunt hiatusuri semnificative. Pînă acum

nă a fost revocată nici una dintre hotărîrile mari ale Biroului Executiv Central, ceea ce face ca rostul Consiliului Național să fie, ca și cel al Delegației permanente, pur consultativ. Președintele Consiliului Național este președintele partidului, iar locuitorul acestuia este președintele executiv al Consiliului Național și, prin urmare, al partidului. Cei doi sunt d-nii Oliviu Gherman și Adrian Năstase. Aceștia prezidează de drept ședințele Biroului Executiv, ale Consiliului Național și ale Delegației Permanente.

Să tragem o concluzie – la nivelul Biroului Executiv, organismul flexibil și autoritar al oportunității politice, sunt luate toate deciziile cu adevărat importante. Consiliul Național se întrunește în ședințe plenare semestriale, cîtă vreme Biroul Executiv are ședințe lunare. Deciziile importante au cerut, în ultima vreme, un timp scurt de gîndire – și Biroul Executiv le-a luat. Consiliul Național le va ratifica pe cele din urmă, așa cum a făcut-o și cu celelalte, plasîndu-se la remorca Biroului. Singurul palier decizional este, prin urmare, Biroul Executiv. Restul sunt doar suportii organizatorici, cotizanții cu drept de vot, dar nu și de decizie. Politica se face în această zonă și nu la nivelul organizației locale.

Pași mărunti

Una din competențele fundamentale ale conduitei politice ale PDSR a fost prudenta politică a pașilor mărunti. Această constantă comportamentală i-a făcut pe liderii PDSR să accepte sprijinul parlamentar (și, după cum se pare, condiționat) al unor partide situate la stînga scenei politice, pentru a înfăptui o reformă care ar fi cerut mai degrabă ideile și energia formațiunilor de centru sau dreapta. Prudenta aceasta derivă, implicit, din amprenta (presupusă) a maselor de susținători. Atent să-și mulțumească electoratul, PDSR nu a îndrăznit să iasă din cercul vicios al alianțelor sale, ca și cum ar fi cîștigat că în cazul în care ar fi fost inexistență pe scena politică, electoratul PDSR s-ar fi îndreptat către unul din celelalte partide din coaliția proguvernamentală.

PDSR a fost și continuă să fie preocupat de constituirea unei unice alianțe social-democrate. În vara trecută, înainte de conferința națională, PDSR a întreprins toate diligențele pentru a constitui o alianță al cărei centru să fie partidul de guvernămînt. Două luni mai tîrziu, trei grupuri social-democrate fuzionaseră cu PDSR – Partidul Republican, Partidul Democrat Cooperatist și Partidul Socialist Democratic Român, formațiuni fără însemnatate. Cea mai semnificativă fuziune este cea cu Partidul Republican al lui Mînzatu. Chiar dacă nu a reușit într-o totală fuziunea a fost reziduală și există actualmente grupări care o contestă, relațiile dintre republicani și PDSR trădează colaborarea mai veche, bine cunoscută din CPUN, între Ion Mînzatu și Ion Iliescu. Înainte de scrutinul din mai 1990 partidul d-lui Mînzatu intrase într-o primă alianță cu Partidul Unității Naționale Române din Transilvania, formular initială a actualului PUNR (Alianța Unității Române – AUR). Partidul Republican, după cum spuneau cu ocazia declarării acestei fuziuni d-nii Mînzatu și Gherman, are o premisă pragmatică, atractivă pentru PDSR – republicanismul. Această redundanță (este notoriu republicanismul PDSR) părea la vremea aceea fără sens. Ulterior, s-a demonstrat că PDSR intenționa să-și asume, cu multă risipă de protocol, angajamentele luate față de electorat, și că, prin urmare, intenționa să facă aceste

gesturi de fraternizare pentru a para o corespondență subterană cu susținătorii. Partidele care au fuzionat cu PDSR, chiar dacă artizanale și lipsite de consistență, cuprindeau și materializau mesajul discret trimis astfel, cotizanților. De altfel, și în politica alianțelor pentru susținerea executivului PDSR a preferat, din prudentă, tovarășii liniști ale unor parteneri ideologici și nu numai, refuzîndu-și alianțele incomode. Să nu uităm că se mai poate găsi o explicație secundară acestor alianțe – parte din parlamentari sau oameni de partid proveni fie din PUNR, fie din PSM. Schimbul de personaje politice nu a fost bilateral. Petre Turlea, care și-a dat demisia din PDSR, a rămas un solitar în parlament, deși discursurile sale sunt identice cu ale fostului său coleg Gheorghe Dumitrașcu sau cu ale lui Corneliu Vadim Tudor (PRM).

Și, pentru că vorbeam de legaturile subterane (dar nu neapărat ilicite) să mai spunem că distincțiile programatice dintre grupul *Un Viitor pentru România* sau *Vatra Românească* și PDSR nu împiedică apartența unor parlamentari din partidul de guvernămînt la acestea. Este cazul lui Ovidiu Mușetescu sau Octavian Oprea (fondatorii ai grupului UVPR) sau al lui Florin Sărăc (deputat de Bihor) pentru *Vatra românească*.

Cu jumătate de voce și fără a fi prea convinsă, PDSR a decis, în urma unei mult comentate întîlniri cu președintele Iliescu (22 februarie 1994) să renunțe la coechipierii care îi dăduseră suportul astăzi de necesar în parlament. La rîndul lor, partenerii politicii, atacînd pentru a se apăra, au afirmat nu o dată, că PDSR este inconsecvent și că altele erau înțelegerile din ianuarie. Corneliu Vadim Tudor nu a ezitat să afirme (25 februarie) că partidul de guvernămînt este terorizat de o bandă de inconștienți. PSM, la rîndu-i, consideră că PDSR a tergiversat tratativele tocmai pentru a jalona configurația altor alianțe, mai avantajoase. Liderii PDSR, în schimb, știu că avântul parlament este de cîteva procente și doar abilitatea (mai precis, politica pașilor mărunti) îi va face să-și păstreze preeminența față de celelalte grupuri politice și fidelitatea electorilor. Pe de altă parte, jucînd miza guvernamentală, ca să acopere criza socială a momentului. Pe de altă parte, chemînd la pact social, pentru a acoperi criza alianțelor în care este nevoie să se complacă. Semnalele finanțelor internaționale au fost prea categorice și clare pentru a exista vreun dubiu – cooptarea la guvernare a partidelor considerate extremiste ar ruina relațiile economice și prestigiul, agonisite cu greu. □

Bibliografie

Colecțiile periodicei *România liberă* (anii 1992-93), *Adevărul* (anii 1992-93-94), *Dimineața*, 22 din 1992, *Monitorul oficial*; Statutul Partidului Democrației Sociale din România; Strategia de reformă economică; Declarația politică a Conferinței Naționale a PDSR (9-10 iunie 1993); Hotărîri și ordonanțe ale Guvernului României (1992); *Political Parties* (ed. by Alan Ware); Duverger, Maurice *Les partis politiques* (Armand Colin, 1961); Ludwig von Mises – *Human Action* (Contemporary Books); Pavel Câmpeanu – *De patru ori în fața urnelor* (ed. ALL, 1993).

SORIN SERB - born in 1961; graduated at the Faculty of Philology of the University of Bucharest. He is currently a correspondent of Radio Free Europe in Bucharest.

UDMR – organizație umbrelă

HORAȚIU PEPINE

O întrebare se ridică de la bun început: Este sau nu UDMR un partid politic? Întrebarea este legitimă, cu condiția să depășește punctul de vedere strict juridic. Dar înainte de a răspunde, să spunem că militanții UDMR consideră că aparțin nu unui partid, ci unei organizații constituțională anume pentru a reuni toate organizațiile politice și nepolitice ale minorității maghiare pe platforma comună a revendicărilor naționale. Punctul de vedere maghiar este doar în mică măsură acceptat de restul clasei politice românești, care definește UDMR ca pe un partid și acționează în consecință. Bunăoară întreaga dezbatere publică pe tema legitimității partidelor etnice a avut ca premisă, în ciuda argumentelor juridice, calitatea UDMR de partid politic. Adversarii naționaliști ai UDMR consideră că preocuparea liderilor maghiari de a se sustrage etichetei de partid, definind organizația etnică cea mai cuprinzătoare ca pe o uniune temporară de organizații politice și nepolitice, derivă dintr-o carentă de legitimitate, în timp ce grupurile politice mai toleratează față de întreaga problematică a minorităților sănătatea să accepte legitimitatea unor partide constituite pe baze etnice. Tradiția politică românească oferă, de altfel, destule precedente: după primul război mondial apare *Partidul Maghiar din România* (Országos Magyar Párt), cu sediul central la Cluj, ulterior se constituie *Partidul Micilor Agrarieni*, care dorea să compenseze lipsa de preocupare a *Partidului Maghiar*, conservator-liberal, pentru problemele micilor proprietari de pămînt. *Partidul Parlamentar German* (Deutsche Parlaments Partei), care nu se confundă cu *Uniunea Germanilor din România Mare* (Verband der Deutschen Grossrumäniens), organizația nepolitică cu cea mai mare cuprindere a minorității germane, de asemenea în Banat funcționând ca organizație politică distință, *Partidul Popular German* (Die Deutsche Volkspartei in Rumänien); în fine, ja fiind, în 1931, *Partidul Evreilor* prin fusionarea organizațiilor regionale existente încă dinainte de 1918. La această serie de exemple putem adăuga organizații politice din Europa occidentală, acolo unde clivajele etnice pot constitui surse de programe politice distințe. E suficient pentru a vedea că dezbaterea politică inițiată în România post-comunistă asupra legitimității partidelor etnice conține în sine utopia societății omogene din punct de vedere etnic și lingvistic, o utopie întreținută de regimul communist, și care se află neîndoilenic la originea astor conflictelor manifestate după decembrie 1989.

Revenind la întrebarea initială, să spunem că una dintre cele mai cuprinzătoare definiții, cum ar fi cea oferită de Thomas Hodkin, potrivit căruia ar fi convenabil să considerăm ca partide toate organizațiile politice care se privesc pe sine ca partide și care sunt considerate ca atare, ne conduce, totuși, la un impas. UDMR nu se definește pe sine ca partid politic, dar este în mod curent considerat a fi partid și participă în această calitate la întreaga viață politică. Dintre astăzi posibilități am citat definiția de mai sus numai pentru a pune în lumină contradicția care definește cel mai bine organizațarea și funcționarea UDMR.

Constituire și statut juridic

UDMR, spre deosebire de toate celelalte organizații care au obținut mandate

HDUR is an organisation with double characteristics: it is a form of association of mostly political and nonpolitical organisations of the Hungarian from Romania, and it offers abroad the image of a regional and autonomous party.

As a party, HDUR channels the discontent of the Hungarian population from Transilvania towards the central administration from Bucharest.

The autonomous program, unfulfilled in the exterior, developed in the interior, generating a structure which imitates the state organisation.

prin alegeri, nu a dobîndit personalitate juridică în condițiile Decretului-lege nr. 8 din 31 decembrie 1989, ci pe temeiul Legii privind persoanele juridice din 1924 și a Decretului nr. 31/1954. Făcută în 25 decembrie 1989, la sediul editurii Kriterion de un grup de intelectuali unguri, majoritatea rezidenți în București, Uniunea Democrată a Maghiarilor din România dobîndeste personalitate juridică în 26 ianuarie 1990 printr-o sesiune a Judecătoriei sectorului 1 București. Juridic vorbind, UDMR se sustrage unor eventuale sancțiuni ale Curții Constituționale, care nu judecă decât contestațiile privind partidele și nu intră sub incidența unei viitoare legi privind organizarea și funcționarea partidelor politice.

UDMR se constituie, aşadar, ca organizație a minorității maghiare din România și are același statut juridic cu Forumul German sau cu celelalte organizații ale minorităților naționale, care au obținut din oficiu reprezentare parlamentară. Pare, prin urmare, abuziv să ne ocupăm de UDMR într-o rubrică destinată, *stricto sensu*, partidelor politice. Ar părea mult mai îndreptat să analizăm, izolat, câteva organizații, componente ale UDMR, înscrise anume ca partide, cum este bunăoară Partidul Creștin-Democrat Maghiar, Partidul Social-Democrat sau Partidul Micilor Agrarieni. Creștin-democrații maghiari au dobîndit de altminteri și o confirmare internațională prin aderarea la Uniunea Creștin Democrată Europeană. Dar aceste organizații nu au, în realitate, o funcționare autonomă și reprezentă numai etichetele unor grupuri distincte, care participă solidar la organizarea și funcționarea UDMR. Ele sunt, la urma urmelor, facțiuni ale unei organizații care sunt multe din trăsăturile unui partid politic.

Îngloba treptat cele mai multe din forme de asociative apărute în rîndurile minorității maghiare. Simultan cu grupul Kriterion de la București, la Cluj, la Tîrgu-Mureș, la Oradea se constituau grupuri care au cedat la început inițiativa bucureștenilor, plasând strategic foarte aproape de puterea politică nou instalată. Domokos Géza, președintele interimar al Uniunii, făcuse parte din elita politică comună și descoperă un limbaj comun cu reformatorii comuniști, care propuneau un pluralism în sinul formațiunii dominante, Frontul Salvării Naționale. De altfel, prima proclamație către ungurii din România, redactată de participanții la ședința din sediul editurii Kriterion, formula solidaritatea cu Ion Iliescu și puterea revoluționară. Iar proclamația FSN din luna ianuarie 1990 conține o referire substanțială la problema minorităților etnice, într-o secțiune redactată de chiar liderii bucureșteni ai UDMR, și în care apare pentru prima dată cuvîntul *autonomie*. Potrivit modelului pluralismului intern, Ion Iliescu, președintele CFSN, chemă la București pe Király Károly, fost activist comunist care demisionase în 1972 din funcția de membru supleant al Comitetului Executiv al C.C. al PCR, și-l numea vicepreședinte al CFSN. Alături de disidenti, Király Károly, care făcuse el însuși o moderată opozitie, trebuia să completeze prin componenta minoritară, spectrul politic din cadrul formațiunii dominante. UDMR începea astfel prin a fi aripa maghiară a FSN, aripa ce urma să joace un rol nu doar în planul politică interne, ci și în cel al relațiilor cu Ungaria. La scurt timp după căderea lui Ceaușescu, Gyula Horn, pe atunci ministru de externe al Ungariei, venea la București, unde purta discuții cu Ion Iliescu, Petre Roman și Király Károly, care a fost de acord să notifice ministrului un-

Origini și evoluții prezente

Apărut în decembrie 1989, la trei zile după alungarea lui Ceaușescu, UDMR va

gar că minoritatea maghiară din România e de acord cu stipularea, în viitorul tratat bilateral, a inviolabilității frontierelor. Pe de altă parte, ungurii primiseră asigurări privind satisfacerea revendicărilor legate de învățămînt și folosirea limbii materne. De altfel, primul guvern provizoriu, con-

dus de Petre Roman, coopta doi miniștri adjuncți maghiari la învățămînt și cultură. Primele decizii de separare a școlilor maghiare, semnate în februarie de ministrul Mihai Şora, fusese pregătită de adjunctul său, Palfalvi Attila, care va deveni ținta principală a atacurilor organizației Vatra Românească. Intimidat de perspectiva agravării conflictelor la Tîrgu-Mureș, Király Károly a propus, fără succes, într-o ședință a CPUN, proiectul unui decret de înghetare pînă în toamnă a procesului de separare a școlilor. Király Károly, care rămăsese alături de Ion Iliescu, de care-l legă o experiență comună în rîndurile tineretului comunist, se va distanța treptat de militanții UDMR, ce vor dezvolta încetul cu încetul o linie politică cu totul diferită. Evenimentele din 19-20 martie 1990 de la Tîrgu-Mureș au fost un important moment de cotitură astăzi pentru puterea de la București, cît și pentru UDMR. La primul Congres din aprilie 1990, de la Oradea, înfruntarea dintre principalele orientări din cadrul UDMR devine făță. Söcs Géza, întors din străinătate, începe lupta împotriva lui Domokos Géza și a partizanilor săi pe temeiul punctului 8 al Proclamației de la Timișoara. Tókes László, pastorul reformat care cîștigase un mare capital moral în zilele lui decembrie 1989, sprijină alături de Söcs Géza o linie opoziționistă, împotrivindu-se celor care credeau în eficiență conlucrării cu Ion Iliescu. Cei doi aveau sprijinul moral al emigrării maghiare anticomuniste și naționaliste, care contribuise în timpul dictaturii comuniste la întreținerea sentimentului național și la meninarea în atenția opiniei publice internaționale a situației maghiarilor din România. Interesant este că militanții de astăzi ai autonomismului maghiar au conservat, într-o formă putin alterată, temele principale ale militantismului național apărut după încorporarea Transilvaniei în statul român. O explicație ar putea fi relativă izolare în care a trăit, sub aspect cultural, comunitatea maghiară din România. Relațiile sale cu comunitatea românească erau strict reglementate de instituțiile și de mediile oficiale de informare, adevăratele preocupări naționale ale ungurilor trăind în cercuri închise și protejate cu grijă cel puțin în aceeași măsură ca ideile subversive anticomuniste. Nu se știa nimic altceva despre starea de spirit a ungurilor, despre preocupările lor, decât ceea ce propaganda de partid lăsa să se întrevadă. Adunări secrete, publicații samizdat, renașterea ideilor iridentiste în rîndurile tineretului universitar, revendicări legate de învățămîntul în limba maternă, care cunoștea o progresivă degradare, erau filtrate de aparatul de propagandă și prezenteaza doar aluziv și fără distincție ca manifestări ostile națiunii române. Comunitatea maghiară respiră prin plămăni emigrării, care a dobîndit un imens prestigiu atât vreme cît guvernul de la Budapesta ezita să ia poziție în chestiunea ungurilor din Transilvania. Söcs Géza se exilase în 1986, după ce fusese arestat și anchetat de Securitate. El se afla de altfel printre cei care încercaseră să aplice în România modelul disidenței anticomuniste poloneze, redactând primul samizdat din România. Spre deosebire de Király Károly, care trimisese în 1977 un memoriu Comitetului Central al PCR în problema națională, Söcs Géza își asumase o linie subversivă anticomunistă. Primul samizdat, *Ellenpontok* (Contrapuncte), a apărut în 1981 și a fost urmat în 1988 de *Kiáltó Szó* (Strigătul – de fapt o trimitere la strigătul lui Iisus murind pe cruce – Evanghelie după Matei). Pozițiile

sau partid disimulat?

politice diferite își aveau prin urmare rădăcini în anii de dinainte de căderea regimului comunist și e de observat că în sănii UDMR se reproduce un fenomen care a caracterizat întreaga societate românească, unde disidența anticomunistă a trecut, cu vagi ezitări, de partea Opoziției. Opoziționistii care au cucerit treptat în cadrul organizației poziții tot mai puternice au fost inițial sprijiniți fără rezerve de organizațiile tinerilor, care redescopereau un naționalism reactivat în ultimii ani ai dictaturii comuniste. Domokos Géza, care făcea parte la rîndul său dintre cei mai atașați vechilor structuri, a păstrat însă o poziție puternică în partid pînă în 1993. La Congresul de la Tîrgu-Mureș din 1991, el a reușit din nou să învingă pe principalul său contracandidat, Söcs Géza, după o înfrântare dramatică. Percepția ca personalitate moderată și aptă să medieze între radicalismul revendicărilor maghiare și rezistența mediilor politice dominante, el și-a refăcut autoritatea mai ales în momentele de criză intervenite în relații cu puterea politică. Retragerea sa, după alegerile din 1992, nu a anulat însă linia politică pe care a inaugurat-o. Oportunitatea colaborării cu puterea politică a fost se pare redescoperită de actualii lideri UDMR într-un moment cheie, acela al dezbatelii în parlament a legii învățămîntului, care cuprinde o mare parte a revendicărilor cuprinse în programul Uniunii. Evenimentele din martie 1990 de la Tîrgu-Mureș și condamnările ulterioare a celor 8 maghiari găsiți vinovati de violențele de stradă au anulat însă definitiv argumentele celor care mai susțineau apropierea de Cotroceni. UDMR va găsi un mediu mai prielnic propriilor inclinații reformiste în tabăra Opoziției, unde încheie o foarte controversată alianță. La primele alegeri UDMR devine al doilea partid ca pondere parlamentară, obținînd rezultate optime prin raportare la propriul electorat. Ulterior, componentă a Convenției Democratische, UDMR va prezenta totuși liste proprii, astă la municipalele din februarie, cît și la alegerile legislative din septembrie 1992. Deși s-a declarat a fi o alianță electorală, cooptarea UDMR în Convenția Democratică nu a fost dictată de un calcul al șanselor electorale. UDMR a dovedit în cele trei rînduri de alegeri că are baza electorală cea mai stabilă, localizată mereu în jurul a 7 procente. Pentru UDMR, relația de parteneriat cu partidele opozitiei românești a fost mai curînd o formă de conservare a șanselor de dialog cu societatea românească. Si, în fine, o modalitate de a-și crea credibilitatea internațională. Recursul la instanțele europene a fost de altfel preocuparea centrală a uniunii care, după alterarea raporturilor cu fortele politice majoritare, a misat îndeosebi pe presunile politice externe. Memorandumul adresat Consiliului European, în preajma votului decisiv din adunarea parlamentară, a reprezentat momentul de vîrf al acestei politici lipsite de pîrghii interne eficiente.

Programe politice și modele de organizare

Revendicările comunității maghiare reprezintă aspectul cel mai controversat al politicii UDMR. Exprimate în diferite feluri, ele au dobîndit o formulare mai precisă în amendamentele înaintate la legea învățămîntului și în proiectul de lege al minorităților înaintate parlamentu-

lui. Pe scurt, UDMR reclamă pentru maghiarii din România statutul de națiune constitutivă în stat, de unde sînt derivate toate celelalte revendicări privind recunoașterea limbii maghiare ca limbă oficială în zonele cu populație majoritară maghiară și, în fine, cele privind folosirea limbii materne în justiție și administrație. Dezbaterea cea mai aprinsă din sănii UDMR a fost aceea lansată la Congresul din 1991 de la Tîrgu-Mureș, unde s-a vorbit pentru prima dată de națiunea maghiară ca factor constitutiv în stat. Recunoașterea acestui statut elimină însă automat noțiunea de minoritate națională, contradicție care nu a scăpat liderilor politici maghiari, ce consideră statutul minoritar ca fiind depreciativ și jignitor. Presiunea limbajului juridic internațional a determinat însă păstrarea noțiunii de minoritate națională și, implicit, conservarea contradicției de care vorbeam în textul proiectului privind minoritățile naționale. Tensiunea cea mai semnificativă din cadrul UDMR este aceea manifestată între limbajul afectiv nationalist cu o polisemie dificil de stăpînit și limbajul univoc al juriștilor. Această tensiune a produs de cele mai multe ori formulări care amestecă limbajele provocînd neclaritatea de multe ori sancționate. Aglutinarea limbajelor este, de altminteri, expresia presunilor exercitate în interiorul Uniunii de grupuri cu mentalități și cu o cultură politică diferită. Deși, privită din exterior, UDMR funcționează ca un partid, din interiorul ei se pot observa diferențe pe care numai imperativul general al revendicărilor naționale le poate tine laolaltă. Există mai însă o diferență generată geographic între zonele compacte și cele ale diaspori. Zona secuiescă a dezvoltat o formă de naționalism parohial în exprimări emotionale. Maghiarimea din diasporă, ca însăși extrem de diversă, are însă trăsătura unui nationalism mai permisiv dobîndit în zonele unde bilingvismul a functionat într-o mai mare măsură. Dincolo de determinările istorico-geografice, apar diferențele culturale care se exprimă prin

care a reușit să acționeze unitar, prin intermediul unei singure organizații, datorită unui sistem foarte lax și care oferă grupurilor ideologice, pe de o parte, și organizațiilor locale, pe de alta, o largă autonomie. De la Congresul de la Oradea din 1990 și pînă la ultimul Congres de la Brașov în 1993, UDMR a elaborat permanent noi statute care să răspundă mai bine tensiunilor interne. A fost necesară mai însă reprezentarea în structurile de conducere a tuturor zonelor geografice semnificative și în primul rînd a zonei secuiescă și a diaspori, care aduceau un specific mai pronunțat. MIsZ, organizațiile de tineret care se constituiseeră foarte rapid și reușiseră să tină întruniri naționale înaintea UDMR au putut fi cooptate de ascemenea în organizația umbrelă, numai prin garantarea participării la decizie. Dacă, bunăoară, organizațiile de tineret ale altor partide sunt doar satelite ale partidului și nu participă practic în nici un fel la viața politică MIsZ a obținut reprezentarea în Consiliul Reprezentanților, forul decizional cel mai important, care poate sancționa activitatea conducerii executive. Consiliul reprezentanților conține astfel 9 grupuri distincte, care se străduiează să cuprindă întreaga diversitate inclusă în Uniune. UDMR este o organizație la care poate adera o persoană, un grup, o organizație culturală sau un partid și, prin urmare, problema reprezentării este foarte complicată. UDMR a dezvoltat însă o structură care răspunde, pe un alt plan, voinei autonomiste. După ultimul statut elaborat la Brașov, uniunea are un președinte cu rol de arbitru, o conducere restrînsă operativă și un for largit, care imită funcțiunea legislativului. În mic, UDMR trebuie să reproducă structura unui stat cu puteri separate și posibilități reciproce de cenzurare. Consiliul reprezentanților (CRU) trebuie să devină un parlament al maghiarilor, problema care crează dificultăți fiind însă aceea a alegerii democratice a reprezentanților. În ceea ce mai mare parte, aceștia sunt desemnați după criterii diferențiale. Cele nouă grupuri

fine, alta a grupului Inițiativa Maghiară din Ardeal, un grup secuiesc cu accente naționaliste cele mai pronunțate. Prevederile statutare nu interzic proliferarea platformelor, care apare ca o tendință tot mai pronunțată. Manifestarea pluralismului intern a întîmpinat initial serioase împotríviri din partea celor care vedea în UDMR o formațiune monolithică, sufocînd practic voinea de exprimare. Episcopul László Tokes, partizan al exprimării politice unice, a pierdut practic posibilitatea de a determina politica partidului, deținînd numai o funcție onorifică. Platformele ideologice, bunăoară, au apărut ca insatisfație la politica exclusiv minoritară și pregătesc deschiderea către problemele generale ale vieții publice. Modelul acesta de organizare, care înglobează deopotrivă indivizi, grupuri sau organizații constituie și apărut pe de o parte din voinea menținerii unității, iar pe de altă parte din înclinația comunității maghiare spre autonomizare. Strucatura organizatorică încarcă să schizeze instituțiile autoguvernării. Conform distincției dintre structura directă și cea indirectă stabilită de Maurice Duverger (Les partis politiques), UDMR a dezvoltat o structură indirectă, care răspunde, pe planul organizării statale, modelului federal.

Pluralismul acesta intern, asupra căruia am insistat, se corelează cu o veritabilă competiție electorală endogenă. UDMR are un electorat stabil și asigurat din oficiu de criteriul votului etnic. Prin urmare, oferta care interesează pe alegătorul maghiar nu mai este atât aceea generală a Uniunii, cît aceea individuală a candidaților. Comunitățile locale, acolo unde oferta este bogată, desemnează un numar de electori care supun pe candidați unui examen sever. În general, organizațiile locale au un cuvînt greu de spus în alegerea candidaților. Intervenția centrală este posibilă, dar ea este limitată de primul criteriu, care este acela al reprezentării zonale. Cu cîteva excepții, deputații și senatorii UDMR sunt rezenidenți în județele în care au candidat. De altfel, participarea organizațiilor locale comunale, orașenești, județene este indispensabilă funcționării partidului. Organizarea diferențelor întruniri sau congrese mobilizează o mare parte a membrilor partidului în acțiuni care depășesc depunerea cotizațiilor. Dacă partidul maghiar de dinainte de război era finanțat de bâncile maghiare, UDMR recurge la donații, a căror proveniență, ca în cazul tuturor partidelor românești, nu este niciiodată prea clară. De altfel, din punct de vedere juridic, finanțarea se supune unui regim diferit de cel al partidelor. După toate acestea, răspunsul la întrebarea inițială nu se arată ușor. UDMR are multe din trăsăturile unui partid de masă după modelul altor partide regionale autonomiste, care mobilizează inevitabil la acțiunea politică un grup etnic întreg. Pe de altă parte, caracterul de formațiune umbrelă și voinea de structurare interioară după modelul statal par să ne contrazică, argumentînd mai curînd versiunea unei formațiuni aflată într-un stadiu evolutiv intermediar.

opțiuni ideologice diferite de la social-democrație la liberalism și democrație creștină. În fine, apare un clivaj al generațiilor care opune pe cei foarte tineri generației de mijloc. O mare diversitate de mentalități și forme de manifestare

constituie în cadrul CRU se manifestă asemenea grupurilor parlamentare și gravitează în jurul a patru (deocamdată) platforme politice diferite. Există o platformă liberală, una social-democrată, o platformă a creștin-democraților și, în

HORATIU PEPINE - born in Brașov (1959); graduated from the Department Romanian Language and Literature of the University of Bucharest (1985). Former editor of 22 magazine, he is currently a correspondent of Radio Free Europe in Bucharest.

Arhivele și marile necunoscute ale istoriei românești din veacul al XX-lea

– Victor Neumann în dialog cu Ioan Scurtu –

Intenția noastră a fost ca, prin intermediul unui dialog cu profesorul univ. dr. Ioan Scurtu, Director General al Arhivelor Statului, să încercăm să dezvăluim rosturile istorice, dar și politice ale acestei instituții de prim rang a României. În mod deosebit ne-a interesat să arătăm în ce fază se află cercetarea celor două totalitarisme, comunism și fascism, care sunt posibilitățile pentru viitor de a se studia în mod sistematic aceste două perioade din istoria contemporană a țării. Aceasta pentru că planează încă multe semne de întrebare și există o incordare la nivelul societății, chiar o debusolare în momentele de definire sau redefinire a identității persoanei ori grupului. Interesul nostru a fost să punctăm, prin intermediul arhivelor sănsele de redescoperire a adevărătei fațete a trecutului apropiat, având numeroase conotații pentru politica prezentului.

Victor Neumann: Domnule profesor, cînd anume și în ce condiții ati preluat funcția de Director General al Arhivelor Statului?

Ioan Scurtu: Am ocupat această funcție începînd cu luna noiembrie 1991, cu anumite condiții, care pe parcurs s-au realizat. Prima condiție a fost aceea a demilitarizării instituției, o instituție de cultură, în fruntea căreia nu era firesc să se găsească militari, unii dintre ei neavînd o legătură nemijlocită cu istoria, ne-maiorbind de faptul că nu erau istorici, nu erau specialiști.

Vă referiți la foștii conducători ai instituției din perioada comunistă?

Exact. Demilitarizarea n-a fost dificilă. Numărul militarilor nu era mare. Personalul fiind în majoritate civil, s-a adaptat relativ repede noilor reguli. Sigur că însuși vocabularul a trebuit modificat conform uzantelor unei instituții de cultură. Au fost abrogate o serie de ordine ale Ministerului de Interne care aveau un caracter restrictiv privind accesul la documente, privind libertatea de decizie a directorului general și modul de conducere al instituției. Arhiva a căpătat o autonomică largă în cadrul Ministerului de Interne, acesta asigurînd partea finanțieră, materială.

Să ne opriim puțin, vă rog, asupra condițiilor în care s-au păstrat documentele, asupra evenualelor servicii de restaurare-conservare absolut necesare după regimurile totalitare.

În legătură cu păstrarea și restaurarea documentelor vreau să vă spun că una din preocupările mele s-a materializat în înființarea unui serviciu de restaurare-conservare. Foarte de curînd, Ministerul de Interne a aprobat și s-au obținut fonduri pentru crearea unor laboratoare zonale de acest fel în 7 centre din țară, ceea ce va îmbunătăți starea de sănătate a documentelor, multe astăndîndu-se într-un grad avansat de deteriorare. De asemenea, am stăruit în direcția informatizării arhivelor. Din multe puncte de vedere suntem însă în stadiul de experiment și nu avem o rețea informativă a arhivelor din România. De aici decurg foarte multe greutăți. În cea mai mare parte, poate 99%, se lucrează aşa cum se lucra la începutul secolului, adică tot prin copiere, prin activități fizice, cînd, în mod normal, ar trebui ca cercetatorului să i se pună la dispozitie cotele, sursele de informare, pentru ca să-i rămînă la dispoziție cît mai mult timp de reflecție.

În posida greutătilor pe care le întîmpinăti, volumele de documente recent tipărite de dumneavoastră în-

We wanted to try to make an attempt with the help of a dialogue with university professor Ion Scurtu, general director of the State Archives to reveal the historical tasks of Romania's first rank institution. We were interested especially in showing the current stages of research concerning the two types of totalitarianism: fascism and communism. We wanted also to assess the existing possibilities in studying systematically these two periods of the country's contemporary history.

This is the case because there are still a number of questions left and this leads to strain and confusion in society when the identity of the individual or of the group is redefined.

We aimed to underline with the help of the archives the sources needed in order to rediscover the truth faces of the recent past which have a special meaning for the current policy.

dică o preocupare constantă pentru valorificarea patrimoniului, pentru punerea în circulație a izvoarelor trecutului.

Am inițiat o serie de lucrări de importanță națională și internațională. Am publicat albumul, *România în documente*, care a fost prezent la expoziția internațională de la Sevilla; *Documentele Unirii - 1918*; este acum în pregătire un alt volum: *Evoluția teritoriului național-statul în documente*; am publicat o culegere privind mișcarea memorandistă; avem în pregătire un volum despre toate minoritățile naționale în România; recent, a apărut o carte pe care am coordonat-o: *Anul 1947 în documente*.

Să insistăm puțin asupra conotațiilor politice ale instituției, căci, după părerea mea, alături de cele două valente mereu scoase în evidență, cele istorice și patrimoniale, arhivele mai au și rosturi politice. Aș vrea să vă întreb dacă și în ce măsură este posibilă deja cercetarea totalitarismului comunist? Ce puteți să oferîți, care sunt perspectivele spre a se putea studia sistematic acestă perioadă din istoria contemporană a României, asupra căreia planează multe semne de întrebare și care creează stări de nemulțumire la nivelul unor largi segmente sociale. Mă refer atât la interșul documentar-științific, la recuperarea obiectivă a trecutului apropiat, cât și la implicațiile politice pentru prezent. Este mai mult decât evident că ultimele șase decenii prezintă un interes cu totul aparte: sunt anii dezinformării, cînd majoritatea dintre noi nu știa ce se întîmplă la nivelul puterii, al deciziilor; dezvăluirea lor, cu mijloacele oneste ale arhivistului, istoricului și politologului ar ajuta la o înțelegere detaliată și nuantată a dictaturii comuniste, eliberînd gîndirea de prejudecăți, de fantezii, îmbunătățind substanțial starea de spirit a populației. Lacunele cu privire la această istorie sunt immense. Nu întîmplător am amintit că este vorba de sase decenii de necunoaștere a realităților, pentru că mai cred că ambele totalitarisme, fascist și comunist, sunt necunoscute și că ele trebuie studiate în mod egal. Ambele reprezentă mariile necunoscute ale istoriografiei române, istoriografie îndelung marcată de cele două ideologii.

Mai întîi, părerea mea este că Arhivele Statului nu sunt o instituție politică. Sîi nici chiar cu o conotație politică. Ele sunt o instituție de cultură, aşa încît nu un interes politic, cred, trebuie urmărit în desfășurarea activității și în valorificarea documentelor, ci interesul cultural și, în primul rînd, științific. În legătură cu noua lege, potrivit căreia Arhivele Statului se vor numi Arhivele Naționale, ea a fost discutată și votată de Senat încă din aprilie 1993 și există speranță că în vara acestui an să fie adoptată și de Camera Deputaților. A fost discutată de comisia de specialitate, apoi de comisiile reunite

și s-a întocmit și raportul pentru discuție în plen. Speranța este destul de mare că în vara acestui an vom avea Legea Arhivelor Naționale. Proiectul a fost elaborat pe baza legislației tradiționale românești, în special din perioada interbelică, dar și pe baza noilor legi adoptate în lume, în Franță, Germania, Rusia, SUA, Anglia, aşa încît ea este o sinteză reușită a ceea ce reprezintă legislația în acest domeniu în plan național și internațional.

Vă rog să dați cîteva nume dintre istorici și arhivistii care au contribuit la redactarea proiectului de lege...

Nu pot să dau nume. Cînd am venit eu, proiectul legii era făcut și mă tem că sunt niște nume care n-ar fi cele mai semnificative și se supără cei care au lucrat efectiv. De fapt, cred că legea este un bun comun și nu o lege de autor.

Ce spune noua lege în legătură cu accesul la documente?

Noi am introdus în lege accesul cel mai limitat existent pe plan mondial, treizeci de ani de la crearea documentelor. În alte țări, distanța merge spre 50-60 de ani, cum este, de exemplu, în Italia. Dar, sigur, și cu celelalte restricții existente în plan internațional și recomandate de Comitetul Internațional al Arhivelor. Spre exemplu, problema dosarelor personale, despre care s-a tot discutat; conform normelor Comitetului Internațional, aceste dosare nu se pot da mai devreme de 110 ani de la crearea lor. Aceasta în ideea apărării drepturilor cetățeanului. Ea, persoana, poate să-si vadă dosarul propriu. Dacă o instantă de judecăță cere dosarul respectiv, el se dă, dar nu poate fi utilizat ca material de cercetare; nu devine bun public. Doar după 110 ani el poate fi utilizat pentru scrierea istoriei. La noi e o confuzie în această privință și mai ales presa a contribuit la crearea acestei confuzii. Apoi, nu se dau în cercetare dosarele care ar contribui la crearea și agravaarea conflictelor interetnice, tocmai în aceeași idee de cultivare a bunei înțelegeri. Mai sunt documente care privesc securitatea națională, sistemul de apărare. Asemenea restricții, deci, sunt cuprinse și în legislația internațională. Aș vrea să vă spun că una dintre primele măsuri pe care le-am luat cînd am venit aici a fost desființarea fondului special. Aceasta a fost creat în mod arbitrar. Creat de fosul regim după motive ideologice. Fondul nu era prevăzut în nici o lege. În mod abuziv, un număr mare de documente au fost scoase din circuitul comun.

Ce contină aceste piese arhivistice din fondul secret? Se refereau ele la raporturile politice ale României? Priveau, de pildă, istoria Basarabiei și Bucovinei sau istoria partidelor politice din perioada interbelică sau istoria mișcării legionare?

Într-adevăr, aceste documente erau dintre cele mai variate: de exemplu, chiar documentele istoriei medievale a Basarabiei și Bucovinei, nu doar acele privind istoria contemporană. Documente privind activitatea partidului național țăără-

nesc, a partidului național-liberal, nu mai vorbesc despre acelea conservînd activitatea mișcării legionare. Chiar documentele mișcării muncitorești, cele care nu prezintau o imagine pozitivă a fruntașilor acestora, erau scoase din circuit, pentru ca cercetatorul să nu fie influențat de continutul lor. Această manieră de constituire a fondului special a creat și creașă în continuare extraordinar de mari dificultăți, pentru că s-a ajuns la situația în care s-au scos nu doar dosare, dar și file din document. Și acum noi trebuie să depistăm aceste documente, să le reintegram în fonduri, să le reinventariem pentru ca să-si găsească locul lor. Un document scos din context spune cu totul altceva decât documentul în ansamblu procesului în care a fost creat.

Vă rugă să revenim la arhivele care conservă istoria totalitarismelor. Care e situația arhivelor create și conservate în alte instituții decât acelea de profil – Ministerul de Interne, Securitatea, Armata?

Una dintre preocupările noastre de repunere în circuit a fost și aceea a cercetării documentelor istorice, a acelora care au aparținut fostei Securități sau Ministerului de Interne la Arhivele Statului. În urma modificărilor care s-au produs, arhiva fostei securități a fost preluată de Serviciul Român de Informații. Noi am încheiat cu conducerea SRI un acord, o minută, privind restituirea acestor documente și există în derulare această activitate. Deja s-a trimis un număr de dosare, dar, sigur, pînă se va finaliza această activitate mai este încă o cale relativ lungă.

Ce se află în aceste arhive? E vorba cumva de dosarele fostelor cadre ale partidului comunist? De dosarele de informatori?

Noi avem în vedere preluarea documentelor istorice de la SRI. Nu ne interesează dosarele de informatori. N-am dori ca ele să fie transferate aici, fiindcă n-am ce face cu ele acum. Nu avem spațiu și, apoi, noi nu avem dreptul să valorificăm aşa ceva decât după 110 ani. Revinând la arhivele care intră în circuit. Una care a intrat recent este arhiva istorică a comitetului central al partidului comunist. Ea a fost dusă la Pitești în contextul evenimentelor din decembrie 1989-ianuarie 1990. Am încheiat un acord cu MAN, în baza căruia această arhivă trece la Arhivele Statului. Neavînd spațiu la București, ea a rămas deocamdată la Pitești, în depozitele de arhivă ale MAN. O bună parte a acestor documente a fost microfilmată și poate fi consultată și la sediul nostru. În procesul de inventariere s-a constatat că lipsesc destul de multe piese; în timpul evenimentelor, probabil, unii s-au îndeletnicit cu sustragerea lor. Important este că aceste arhive, de ordinul a sute de mii de dosare, pot fi puse la dispoziție și cercetate. În același sens, al îmbogățirii bazelor de informație, în temeiul acordului cu Arhivele Federăției Ruse, au sosit în țară aproape 60.000 de documente privind istoria românilor din Rusia. Vor sosi în continuare. Am comandat întreaga arhivă a partidului comunist aflată în Comintern.

În legătură cu încercarea noastră, a istoricilor, de a cunoaște detaliat și cu obiectivitate istoria Moldovei, suspusă la ora actuală unui proces de redefinire a identității, m-ar interesa să dezvăluiesc cîte ceva din relațile ce le purtau cu arhivele de la Chișinău?

Avem relații bune. Avem un acord de colaborare. Au venit aici un număr de specialiști interesati în restaurare-conservare, în pregătirea legislației.

Nu credeți că ar fi important să beneficiem de accesul direct la fandrile din Moldova? Eventual, să avem aici, la București, izvoarele documentare conservînd istoria românilor de peste Prut?

Deocamdată, procesul s-a desfășurat puțin invers. În sensul că mulți cercetători din Moldova au venit în România și noi le-am dat fotocopii, microfilme. Am și trimis acolo fotocopii ale documentelor în legătură cu istoria Moldovei. Chiar zilele trecute am discutat despre trimiterea unui grup de specialiști la Chișinău, în ideea pe care ați amintit-o, aceea a cunoașterii mai exacte a patrimoniului de acolo.

Nu credeți că ar trebui să avem reprezentanți permanenti, arhiviști calificați, la Chișinău, dar și la Moscova, Budapesta, Viena, Istanbul, în toate centrele unde se află din abundență materiale referitoare la trecutul românesc? Ce s-a întreprins în acest sens pînă în momentul de față?

Noi am făcut demersuri, dar, deocam-

dată, n-am avut succes. Conform structurii actuale, acești arhiviști ar putea să facă parte din Ministerul de Externe, ceea ce ar însemna o creștere a personalului acestuia. Așa ceva însă nu s-a aprobat.

Deci, nu avem nici un specialist permanent în aceste centre?

Desigur, o activitate de genul acesta, permanentă, ar fi mult mai eficientă.

Aș dori să comentăți alte două probleme esențiale din istoria contemporană a României, care nu pot fi dezvăluite fără cercetarea arhivelor:

1. cazul Pătrășcanu; cînd va putea fi studiat acest dosar-cheie pentru cunoașterea procedelor oculte ale totalitarismului roșu din România?; 2. pe cînd vom avea acces la documentele care se referă la raporturile lui Antonescu cu evreii în timpul celui de-al doilea război mondial?

În legătură cu activitatea lui Pătrășcanu există multe documente la Arhivele naționale. Zilele trecute citeam, spre exemplu, stenogramele Frontului Națio-

nal Democratic, creat în octombrie 1944, și care ținea ședințe săptămînale, avînd ca unul dintre cei mai activi membri pe Lucrețiu Pătrășcanu. Am studiat pentru volumul privind documentele anului 1947 stenogramele consiliului de miniștri al României, unde era și el prezent. Sînt și alte documente, dar dosarul Pătrășcanu nu se află la noi. Nu știu, s-ar putea să se afle la Justiție sau la SRI.

Cum se explică acest fapt?

O seamă de documente importante și care aveau o conotație politică la vremea respectivă nu intrau în Arhivele Statului.

Nici în arhivele comitetului central al partidului comunist, care se află la Pitești?

Acolo este arhiva istorică a comitetului central și nu arhiva curentă.

Există o legătură cu tragedia morții sale?

Sînt convins că s-a urmărit astfel să nu se ajungă la cunoașterea exactă a contextului.

Dar actualmente?

Eu n-ăs putea să vă răspund la această întrebare.

Cel de-al doilea aspect, Antonescu și evreii, mă pune din nou pe gînduri. Anul trecut am vizitat Muzeul Holocaustului din Washington și am avut ocazia să văd acolo fotocopile unor documente referitoare la exterminarea evreilor români în Transnistria sub coordonarea armatei române. Sincer, am fost surprins să constată că aceste documente se pot cerceta înțîlia oră în America și nu în România, cum ar fi fost normal.

Am văzut și eu, în parte, Muzeul Holocaustului de la Washington. Este o situație paradoxală, în sensul că cercetătorul român ajunge să ia cunoștință de documente românești la Washington. Eu vă spun cînd sătul că am rămas, la rîndul meu, foarte surprins și mîhnit de o asemenea realitate, mai ales că acolo documentele erau arătate ca fiind de proveniență din Arhivele Statului. Ceea ce este inexact. Acele piese sunt din Arhiva Securității și această arhivă a fost preluată de SRI. Foarte multă lume nu știe acest lucru. Trimiterea la Arhivele Statului existentă pe aceste documente cauzează confuzie. Am stărtuit în ideea să nu se mai procedeze așa. Pe linia raporturilor pe care le-am stabilit cu Arhivele SRI am primit toate rolele cu microfilmele trimise la Washington, așa încît acum pot fi studiate și aici. Deci, s-a rezolvat și această problemă. Nu cred că există oameni care doresc să nu se cunoască această parte a istoriei. Istoricii trebuie să-și facă datoria și să nu mai intervină factori subiectivi în activitatea lor.

O ultimă întrebare: pe cînd computerizarea arhivelor și alinierea la standarde internaționale?

Realizarea informatizării arhivelor este o chestiune foarte grea și extraordinar de costisitoare. Noi avem în vedere să ridicăm această problemă și să transformăm într-o hotărîre de guvern. Pentru că suntem convins că Ministerul de Interne, oricăr buget ar primi, nu poate să realizeze acest obiectiv. Factorii de decizie trebuie să înțeleagă că arhivele nu mai sunt un loc cu praf, unde lucrează oameni cu mînecute și cu ochelari pe nas, căutând să descifreze un document sau altul. Arhivele trebuie să fie o instituție în care cuceririle acestea ale tehnicii facilitează o activitate mult mai complexă. Suntem solicitați să colaborăm pe linia băncii de informații arhivistice cu alte state. Dar noi nu avem o bancă națională de informații arhivistice. A existat și o mentalitate în instituție, potrivit căreia, în arhivă trebuie să mergi, să scocești, să pierzi zile întregi, căci numai aceasta este calea de cercetare. Așadar, o lipsă de încredere în cuceririle tehnice, ceea ce a dus la efecte negative, la rămînere în urmă, în vreme ce alii și-au pus arhiva pe calculator.

Vă mulțumesc pentru acest dialog și vă doresc succes în activitatea dumneavoastră.
Și eu vă mulțumesc. □

IOAN SCURTU - Graduated from the History Faculty in 1962. Ph. D. in history (1975). University professor at the History Faculty from the University of Bucharest. Head of the chair of Romanian History (1990). The general director of the Romanian State Archives (1991).

Works and publications: *The Foundation and Activity of the Peasant's Party (1918-1926)* (1975); *Aspects from Romania's political life (1826-1847) A critical study concerning the National Peasants Party* (1983); *Alba Iulia. 1st of December 1918* (1988); *Monarchy in Romania 1866-1947* (1991); *Ion I.C. Brătianu. The Political Activity* (1992); *Romania 1947. Aspects from the political life - crucial events* (1994, in collaboration).

Rethinking Democracy

OVIDIU TRĂSNEA

Motto: "Le chaos se cache aujourd'hui sous un mot: Démocratie."

C'est le mot souverain, universel. Tous les partis l'invoquent et veulent se l'approprier comme un talisman...

Tel est l'empire du mot démocratie..."

F.P. Guizot,
De la Démocratie en France 1849,
p. 9-10

The validity of this assertion, made by the famous historian and French politician more than 150 years ago, cannot be better illustrated than by drawing a comparison with the allegations of some of the most representatives exponents of contemporary political philosophy.

John Dunn, the British professor, used to say, aiming at emphasizing the fact that all nowadays political figures declare themselves as being "democrats": "Democratic theory is the moral Esperanto of the present nation - state system, the language in which all Nations are truly United, the public cant of the modern world, a dubious currency indeed - and one which only a complete imbecile would be likely to take quite at its face value, quite literally".

Besides the British philosopher's warnings and irony, both justified to a great extent, (since verbal resorting to Democracy is still used as a means of self-legitimizing of a nondemocratic political regime), we should point out the fact that, nowadays, the term "Democracy" enjoys universality.

But this universality of the word does not spring out of the real universalization of democratic political regime (since there are still many countries left without having reached the level of meeting democratic criteria and are far from implementing them), but doubtless reflect a strong trend of opinion, at a universal level, in favour of Democracy.

Some authors consider the total dismantling of communism as automatically representing the victory of a certain type of democracy, i.e. liberal democracy; F. Fukuyama interprets this phenomenon as being at the origin of "the end of history". Said allegations are being made in fact, still in the old spirit of ideological confrontation: liberal democracy, as absolute winner, is a "democracy without competitor"². Defeating an adversary is considered as the beginning of a world without alternative, which by no means can mean otherwise than removing a king of dogmatism in order to set up another. Additionally, a world without alternative is, almost inevitably, a world in stagnation.

In a more realistic sense, it has been asserted that the wave of transitions, from authoritarian and then totalitarian, regimes, would have produced a most welcome consensus towards a common definition of Democracy and that strange attributes that used to accompany and modify the semantics of the word Democracy such as "popular", "guided", "bourgeois" or "formal" have been everywhere silently dropped off.

The truth is just that a certain consensus regarding minimal requirements has started to build up, standards that political systems have to meet in order to be worth bearing the impressive name of "democratic"³.

Actually, as G. Sartori emphasized, in spite of the fact that 175 states with "official status" cannot be qualified as "minimal democracies", Zeitgeist, nevertheless admits but one legitimacy, namely that the power derives from and bestowed by the people⁴. It is nonetheless true that, such as Chantal Mouffe asserted, "le significant «démocratie» fonctionne maintenant comme horizon imaginaire où viennent s'inscrire des revendications extrêmement disparates, et le consensus qu'il semble indiquer risque bien d'être une illusion"⁵.

There nevertheless exists a comparable social and political basis that makes possible to draw an analogy between Guizot's allegation on Democracy (1848 Revolutions) and the conclusion reached by our contemporaries, according to which Democracy has become nowadays the magic word for political discourse.

Contemporary processes, being so wide and so profound, have determined the claiming of "rethinking Democracy" as a theory and a practice⁶. Even through they account for it differently, the most important thing is that the need is felt for a readjustment; we should nevertheless not be surprised at the strong ideological connotations this claiming bears.

Sometimes said major processes have been viewed only from the quantitative point of view. For example, Samuel P. Huntington's theory regarding the three waves or flows of democratization does nothing else but establish quantitative differences between "the three waves" and draws a very rough profile of causes of "the third waves"⁷. Its central metaphor, the one of "wave" means far less than a revolution. Guy Hermet was right to say that most analysts tend to view Democracy in terms of extension and almost market value, the same as theologians perceive a religion only in terms of number of its believers⁸. In this respect, Alexis de Tocqueville's point of view is by far more advanced than the one of contemporary analysts since the metaphor of the tide which in his turn he employs, has a progressive component: namely that Democracy is like a rising-tide – it only recoils to come back with greater force.

In other cases such as Robert A. Dahl's, the issue enjoys a more profound analysis. In his masterpiece^{9*} that synthesizes his whole work as patriarch of democratic theory in the USA, he even

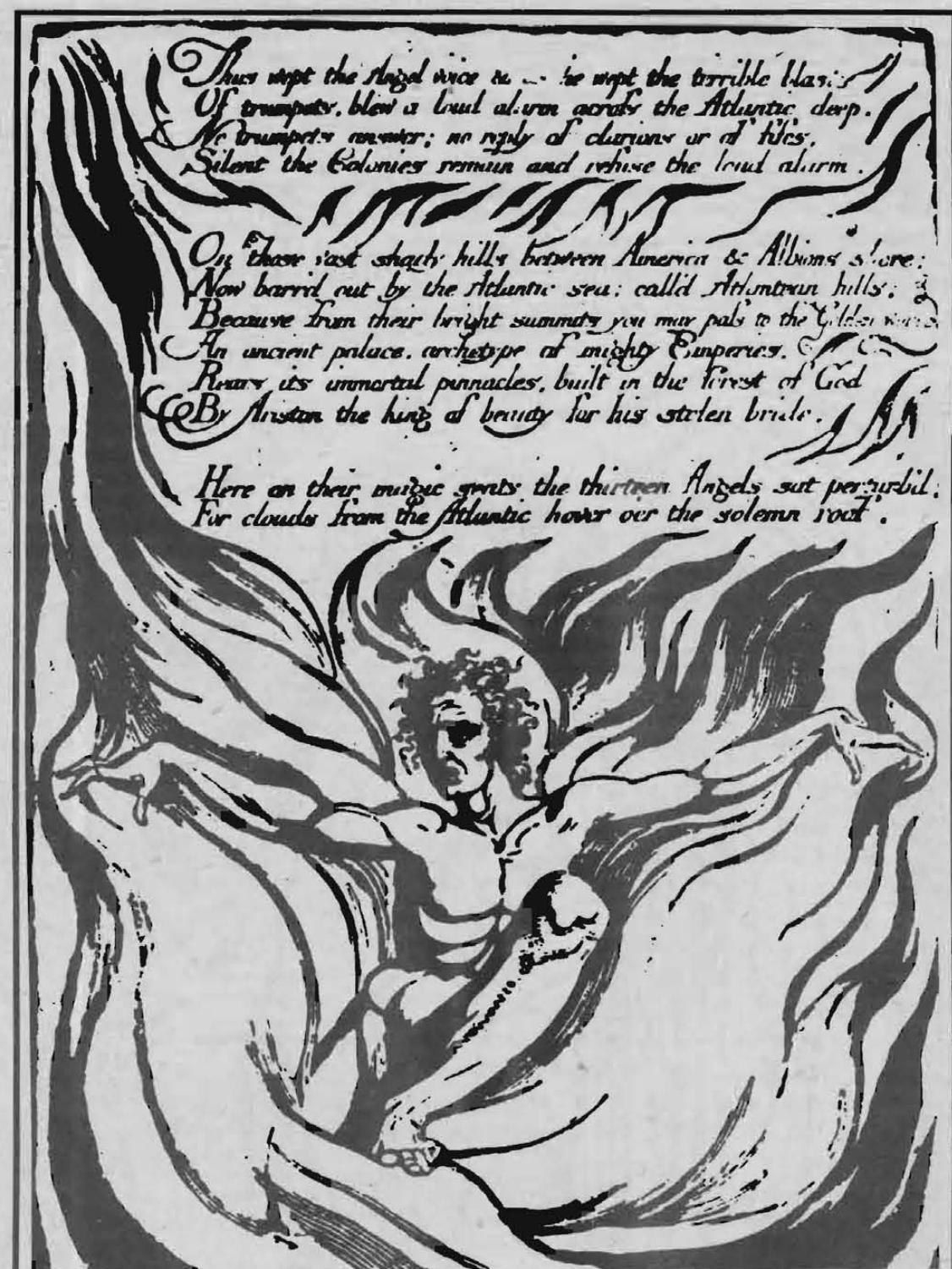
characterizes the historical stages that Democracy has gone through, both in theory and in practice, from the very first transformation (to democratic city-state) to the second one (to Republicanism, representation and logics equality), discussing the opportunities and limits of Democracy and drawing the possible outline of the third transformation.

Today, the idea of the historical character of Democracy is definitely an acquired asset. Even when it is viewed as a constant alternative for nondemocratic regimes, this alternative is nevertheless permanent but not immutable, it needs constant renewal. That is why, speaking about different species of democracies existing at the same time (political

Since, generically, any idea and any political institution represents a specific answer to a different requirement; since it is also the case with Democracy, that "text" and "context" are inseparable. It is by no means our intention to undertake, in the present essay, a historical approach of types of Democracy or a dialectics of their sequence in the historical evaluation.

We wish nevertheless to make one point of it, namely that Democracy in our age cannot be mistaken with, nor reduced to only one certain type of society.

To be more accurate: one could not draw equality sign between Democracy and capitalism. Not only because

democracy, social democracy, economic democracy, cultural democracy, new democracy, "empty democracy", poor democracy, etc.) it would be from the scientific point of view more appropriate to use the concepts of "type" and "subtype" of Democracy, concepts determined on the one hand by a certain historical epoch and on the other hand by the complex interrelations between social and economic and cultural conditions from one area or another of the world.

Democracy is not a type of society, but is mainly a political regime, but also owing to the fact that capitalist society has already proved to be compatible, including with authoritative regimes or even with totalitarian ones. We have mentioned this because far too often socio-economic and political conditions of developed capitalist countries, are being considered "sine qua non" conditions for Democracy, a thesis that tends to become a "nova vulgata". The same Giovanni

Sartori pointed out the fact that the dismantling of communism and disappearance of the adversary changed all points of reference; more over, the disappearance of the outside enemy "opened Pandora's box for problems of the inside".

Therefore, on the one hand it has become more difficult for Democracy to be rejected, and on the other, Democracy has become more and more difficult to manage, and that is why exaggerated and premature triumphalism should be carefully avoided. Besides, the arguments ever more debated regarding limits and shortcomings of contemporary democracy seem to rightfully account for that.

According to Sartori, rethinking fundamentally Democracy would have a double ground: the real "force of things" on one hand and, on the other, the crisis of Marxism. He hopes that a marxism-free thinking (namely freed of the ideological component of marxism) could take us to an "unblocked thinking". And still, he himself admits "the left is, and

And still, from "Pandora's box" several other problems sprang out, other than those directly incurring from the breakdown of communist totalitarianism: the first would be, in my opinion, the issue of representation, since contemporary Democracy defines itself, both as a historical stage and from the fundamental principles' point of view, as a representation political Democracy. For anyone who has carefully followed the historic evolution of Democracy, it is obvious that said concept is based either upon a paradox or a fiction. For the first aspect, it would be sufficient to raise the question of representation, whom and in front of whom. If at the very beginning, the people was represented in front of the Sovereign, after declaring people's Sovereignty, it is obvious that it can no longer be represented but in front of... itself.

The other aspect has constantly been studied with care by lawyers, especially after representatives were declared as "elected by the nation" and not by their

"elective oligarchy with strong monarchic elements"; that is why it should be replaced with what John Burnheim calls "Demarchy", which could do without the state and without any decision-making centralized system, in favor of a system based on the principle that any decision-making should be done by those who are affected and concerned by the respective decisions. The idea of such a system is by no means a new one, being used even by Alexis de Tocqueville in his arguments in favor of the necessity of decentralization.

It is quite true the idea of "direct Democracy" or "participatory Democracy" has been quite shaken by the collapse of communism. Nevertheless, not as much as to stop being vehiculated in contemporary political theory.

Well-known representatives of political philosophy, such as Carole Pateman, executive President of International Political Sciences Association, in a famous work already considered a classical one, or Benjamin Barber – co-president since its very foundation, of the International Research Committee "Political Philosophy" of I.P.S.A., are adepts of a "Strong Democracy"¹³, a participatory one, being aware of the weaknesses of the present democracy of electoral representation. Along the direction of perfecting present day Democracy with forms of direct democracy, it is worth mentioning points of view expressed in other political areas¹⁴.

This type of criticism goes along with deplored the "democratic apathy", of political disillusion that affects the old democracies. Guy Hermet blames for that two sides of this disillusion; the relatively fragile democratic legitimacy, both in abstract and concrete terms, the evasive nature of "civic virtue" that makes Democracy look, to the great majority, as an "indispensable ritual"¹⁵. This "legitimacy by default" as Guy Hermet calls it, is one of the major reasons for rethinking Democracy. It also arises from a serious failure of political theory.

Some people consider that the healing could come from the intensification and prolongation of deliberation; this latter could confer to Democracy a greater legitimacy. It has also been recommended, and re-

sorted to the utilization with more frequency of referendums and polls in order to ameliorate the representation technique and to increase legitimacy. Referendums place the citizen in front of a narrow alternative: "yes" or "no" and by no means do they widen up the area of options. Meanwhile opinion surveys could become anytime a device for manipulation of the public opinion and, as a consequence, for falsification of legitimacy. The intensification and broad-

ening of deliberation process – through different new structures of deliberation¹⁶, also imply achieving for the citizens of a satisfactory standard of political and civic culture, along with a certain civic competence¹⁷. Obviously the mass-media play an important role in this respect, as new technical achievements in their turn make possible the universalization of penetration and the instantaneous information. As a consequence, we hear more and more frequently the term of "videopolitics". It is also obvious that these new dimensions and opportunities should be used so as to enrich the information and to widen deliberation and not in order to empty out of its content the democratic ritual.

Nevertheless, all these elements and corrections addressed to the system of territorial representation, are not able to meet the ever greater requirements for an adequate representation of real interests of different social and professional categories. Neither party systems and nor the present parliamentary system are capable to provide functional representation and decisional and deliberative key-factors which it implies.

That is why, in comparison with the current definitions of Democracy, the effort for a more comprehensive understanding undertaken by Schmitter and Karl seems most welcome to us, because it takes into consideration the place that interest associations, social movements, local communities etc. should have within democratic machinery. "Modern Democracy, they say, offers a variety of competitive processes and channels for the expression of interests and values, associational as well as partisan, functional as well as territorial, collective as well as individual. All are integral to its practice"¹⁸.

There is here a vision, clearly along the way of rethinking Democracy effectively, which goes beyond the unilateral conception of Democracy as a democracy of the parties.

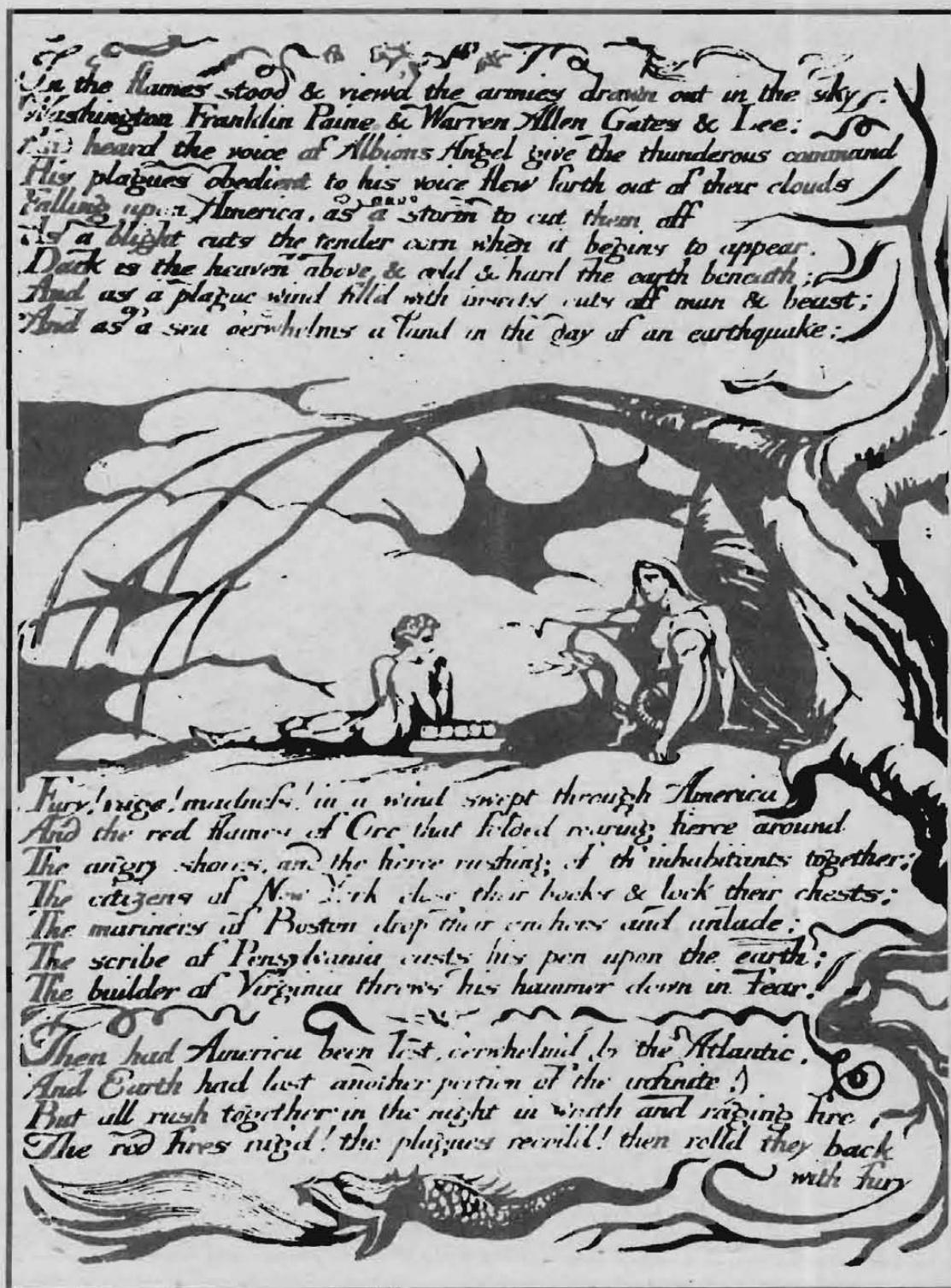
Only such a complex structure could ensure for modern Democracy the minimum consensus which could make possible and/or grant its functioning. We must make a clear-cut distinction between the disagreement in opinions, which generates the dialogue, the deliberation and dissent (from the latin *dis* and *sentire*, i.e. "to feel differently than the others") which leads to divergence and confrontation. And, as the famous American historian Daniel Boorstin¹⁹ puts it, "if disagreement represents the vital blood of a free society, dissent is its cancer".

In the political theory of Democracy, one of the those dissents is that between those who believe (or assert) that Democracy is a process (in the meaning of a complex of procedures and mechanisms that Robert Dahl also uses), a system that organizes itself in order to allow the individuals to carry out their plans, on the one hand, and those who think that Democracy has to fulfill some substantive purposes, legitimated by certain fundamental values. This "basic split", to a great extent reminds us of the contradiction between the American concept of Democracy and the European one.

On second thought, one could nevertheless find out, that this "split" is not a "basic or fundamental" as they claim it to be.

This procedural plan, of institutional mechanisms which received its well-known definition in the work of Hans Kelsen and then in A. Schumpeter's²⁰, is nowadays accepted almost unanimously. All democratic models comprise the

(continuare în pag. 12)

remains, a most powerful rallying symbol, although he again considers that the left-wing without marxism cannot be but a populist radicalism or a rhetoric Democracy.

He considers the left a "strong rallying-symbol", among other reasons, also because the left comprises the ethical component of modern politics. On this plane, he says, "left" is doing good (to others) while "right" is doing well (for oneself)¹⁰.

...a electors from their electoral or district. But criticism of the present principle of territorial representativity is by far more complex¹¹.

The problem of setting up a new type of representative regime has been and still remains at the core of rethinking Democracy. Some authors including contest the very existence of Democracy since this latter world reduce itself to an "electoral Democracy" which could be expressed, in the ancient's words, by an

(urmare din pag. 11)

competition for power based on civil liberties or political rights equal for all the citizens, as well as the political parties alternation in Power based on free elections – this ritual of Democracy.

Our century's experience even determined people to believe that the shortest definition of Democracy would be the willingness to leave power when defeated in elections. Nevertheless, they agree upon this definition with one limitation, i.e. the procedural legitimacy is felt as necessary but not sufficient. We are not thinking only of the fact that, as among others Georges Burdeau put it, Democracy is nowadays a philosophy, a way of living, a religion and, almost accessorial, a form of government²¹. It is only natural that in its historic evolution Democracy should acquire various dimensions, accounted for by the different perspectives from which it is tackled. It is an elementary fact that some people deal with the legitimacy of a government, not only considering how to came in office, but also according to what it really does. Were we to keep in mind Max Weber's definition of the political, namely "the legitimated use of power", then Aurelius Augustin's emphasis put in his "De civitate Dei" that "a government without justice is a great robbery", seems totally justified to us.

Still, it is commonly accepted that "a rigid separation between the political method and the content of political decision is unreasonable"²². Even if Democracy is considered from an instrumental point of view as a method, such as Schumpeter does, it cannot be denied that, as Henry B. Mayo stressed it, "means and purposes, frequently or possibly always, reciprocally affect themselves" and that "a complex political system such as Democracy, must bear an impact upon the quality of obtained or wished for results"²³.

In a closer approach, although not an identical one, Chantal Mouffe²⁴ discusses C. Schmitt's conception of Democracy in general and on liberal democracy in particular. For C. Schmitt, the conjunction between liberalism and Democracy in the 19-th century, gave birth to a non-viable regime, based upon an impossible joining of two absolutely heterogeneous principles: i.e. the democratic principle of identity (between Law and people's will, between governors and the governed) and the monarchic principle of representation, the democratic homogeneity and liberal pluralism of the clash of opinions.

Without entering into further details, though C. Schmitt is definitely a thinker worth taking seriously, I wish to stress the subtle dialectic analysis and the conclusion drawn by Chantal Mouffe regarding the tension existing between the logics of identity and the logics of difference, which make pluralist Democracy be particularly adapted to the indefinite and incomprehensible character of modern politics. "Toute croyance dans une possible résolution définitive des conflits, ainsi que dans la disparition de la tension inhérente à la division du sujet avec lui-même, bien loin de fournir l'horizon nécessaire au projet démocratique est en fait ce qui le met en péril".

It is in fact our opinion also, that the future of Democracy relies on and depends on a possible synthesis, which is not eclecticism, and even less, a naive attempt to cut out the "essential tension", apriori condemned to fail.

But to maintain the legitimate tension, on the necessary dynamics of contradictions imposes standards that "real"

Democracy can no longer meet. For Democracy has proved to be, both in the past and nowadays (by the frequency and ascent of the extreme-right movements in many countries), a fragile system that has easily given up in front of authoritarian and/or totalitarian "temptations". Hence the idea of the dialectic synthesis, of polles in clash, is going to prevail in political and social life and will inevitably preside upon the democratic approach in theory and practice.

At present, social correctives of public policies can no longer be denied, in spite of the resistance of the last defenders of the strictly individualist interpretation of Democracy (the great theoretician of liberalism, Friedrich August von Hayek used to support the criteria of neutrality of decision-making standards in such a way that legislation should not take from one and give to another). What F. A. von Hayek doesn't want to take into consideration is a common newly-ascertable phenomenon, observed even in post-communist countries, namely the apparition of a new type of political economy and of a variety of social conflicts whose sorting out and resolving becomes ever more difficult for the State. As Daniel Bell puts it²⁵, fundamental conflicts burst out to a greater extent not between agents of economic processes, but between groups consisted according to special interests of their own and that ask for their share out of the State's pocket. This type of clashes have become the "class-struggle" of the present and of the future. It would hence mean that social "class-struggles" have been transferred on State decision-making battlefield. The idea is to be seen, suggestively pointed out, in Lester Thurow's image of contemporary society, under the shape of a zero-sum game: what one side wins is lost by the other. Such a balance would rule over the State's game also: "It is good to keep in mind – he writes – that there really exists only one important question in political economy, namely, whether you get elected or not and if so, whose income do you and your party plan to cut within the process of finding a solution to the economic problems we are all being confronted with".

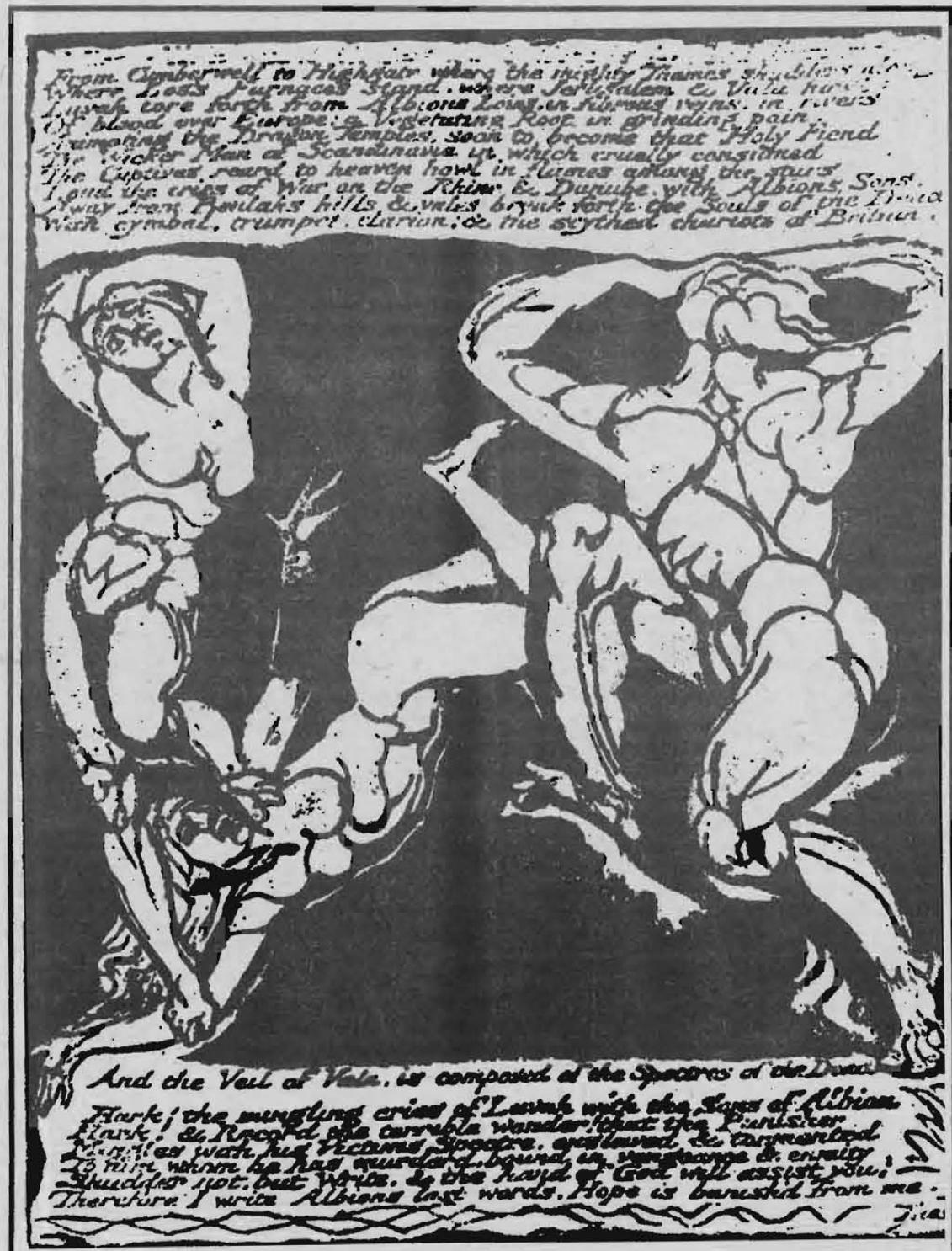
On the other hand, even the practice of certain conservative governments from developed countries may, cannot ignore social protection. Thus, both at a theoretical and at a practical level a tendency of "new synthesis" between socially self-claimed neo-liberalism and social-democracy is to be noticed, both getting closer together.

Another area, where rethinking Democracy is requested, is the one of the relationship between the "élite" and the

people. We do not intend to revert upon the criticism of élitism, although frequent elitist recurrences are to be found everywhere (even in our country, where "political class" is still far from complying with the quality standard implied by the notion of "élite"). Giovani Sartori, in his well-known treaty on democratic theory²⁷, rightfully rejects as wrong the approach leading to a definition according to which Democracy appears as a second-hand product or "epiphenomenon" of a competitive method of recruiting the leadership. And this is because he does not believe that what makes Democracy possible should be mixed with what makes Democracy "more dramatic". If the ideal of equal power would be suitable for small societies, where all citizen have direct relationship, its solution in order to introduce equality in the equation of power in complete societies is, nevertheless the "equality of merit", as opposed to egalitarian levelling. That im-

mes, characterised by the abusive extension of political criteria upon all fields of activity of social life. This also leads us to a masterfully formulated warning given by Pascal in his "Pensées", a warning of great and astonishing applicability and validity: "La tyrannie est consiste au désir de domination universel et hors de son ordre... La tyrannie est de vouloir avoir par une voie ce qu'on ne peut avoir que par une autre"²⁸.

Which is, that the truth of politics (and of political class) cannot be the same truth of other social spheres, and even less the one of one's personal life. Abiding by this principle (which is at the same time both political and moral) is based on what Michael Walzer calls "the pluralism of spheres of Justice"²⁹. And in respect of the inevitability of the existence of a "governing élite", the only effective counterpart to it is the tough institutionalization of responsibility and, at the same time, the efficient regulating of

plies giving to each and everyone according to his or her own merits, which is, as it has already been pointed out, nothing but the reintroduction of old individualist democracy under some new looks.

In fact, what does this merit mean? Is it what should really characterize the "political class"? But extending this political criterium to the selection process of the "élites" could lead us to what we have rejected as being typical for the new tyrannies, namely the totalitarian regi-

people's control, since only a real control from the people helps preventing the delegation of power from turning into political alienation.

Here is at last another issue that imposes rethinking Democracy, on the one hand, owing to its fragility in front of authoritative or totalitarian attempts to eliminate it and on the other, owing to the necessity of reconciliation between liberty and efficiency or between democratic legitimacy and the rationality of the act of governing. From the very begin-

ning we should stress the fact that solutions proposed by the doctrines of technocracy have an utopic and hostile character, to the extend to which the technocratic government in question aims at the "end of the political" and especially at the "death of Democracy"³⁰, by removing any possible option through technique. On the other hand, those who are familiar with political theory know that, starting with the antiquity (not only Greek, but also Indian or Chinese), those who had the power always have invoked the superiority of their knowledge. Therefore in this respect, we could say "there's nothing new under the sun".

But at the same time, it is emphasized that the democratic principle of legitimacy (even only in procedure), must be harmonized (if not even subordinated) with another type of legitimacy, aiming at the efficiency of the governing act. This is, within certain limits, a legitimate requirement.

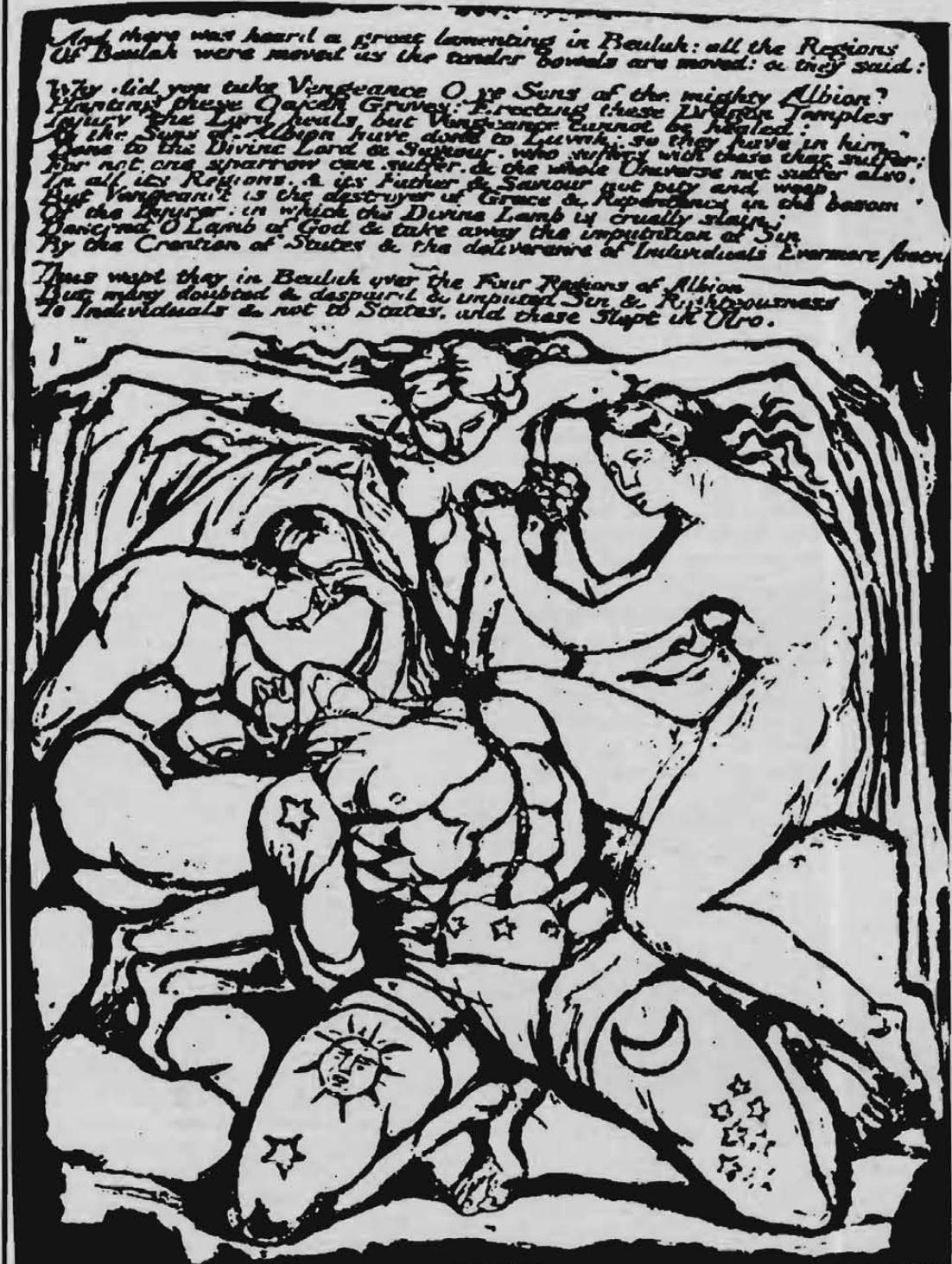
cially the bipartisan ones etc.) At a more general level, it is being considered that "modern democracies could be described as mixed regimes where the democratic element prevails". And that "associating Democracy with non-democratic principles could be useful or necessary in two ways: a) from the point of view of integrity of the common good... and b) from the very point of view of Democracy itself, which can be nevertheless well-served by a non-democratic principle acting as an obstacle in the way of its enemies"³¹. This issue is dealt under more explicit terms and in a new theoretical framework by the American political theorist Aaron Wildavsky, in his last essay³²: "Without significant elements of egalitarianism to challenge inequality, without hierarchy to inculcate the norm that parts should sacrifice for the whole, and without individualism to legitimize accepting the results of competitive elections. Democracy is doubtful". Obviously,

I deem this to be a realistic point of view, since humanity in our times cannot find its intellectual and moral equilibrium unless it draws a synthesis of all achievements from different political systems, a synthesis achieved through complementary and mutual recovery and not through the imitation of "models" which could have only a local and relative value. Obviously, in this intent one should never forget their Democracy has been and continues to be an emulating emancipatory process that needs to constantly renew itself, in accordance with the progress assessed in all other fields of human life, and that its dialectics, as well as freedom's proper, is endless. □

Bibliographical notes:

1. John Dunn, *Western political theory in the face of the future*, Cambridge, Cambridge University Press, 1980, p. 2.
2. Giovanni Sartori, *Democrazia cosa è*, Milano, Rizzoli Libri, 1993, p. 276.
3. Philippe C. Schmitter and Terry Lynn Karl, *What democracy is and is not*, Journal of Democracy, nr. 3, 1991, p. 75-88.
4. Giovanni Sartori, *Rethinking Democracy: bad policy and bad politics*, International Social Science Journal, nr. 3, 1991.
5. Chantal Mouffe, *Penser la démocratie moderne avec, et contre, Carl Schmitt*, Revue Française de Science Politique, 1, 1992, p. 83.
6. Cf. Carole G. Gould, *Rethinking Democracy*, Cambridge, Cambridge University Press, 1988; nr. 129 (3, 1991) of the UNESCO's International Social Science Journal is entirely dedicated to this theme.
7. Samuel P. Huntington, *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, Norman, University of Oklahoma Press, 1991.
8. Guy Hermet, *The disenchantment of the old democracies*, I.S.S.J. nr. 3, 1991, p. 451.
9. Robert A. Dahl, *Democracy and Its Critics*, New Haven and London, Yale University Press, 1989.
10. G. Sartori, loc. cit., pp. 438, 447.
11. Cf. Dominique Turpin, *Critique de la représentation. Pouvoirs*, nr. 7, 1978, p. 7-16.
12. Carole Pateman, *Participation and Democratic Theory*, Cambridge, Cambridge University Press, 1970, cf. C. Parry (ed), *Participation and Politics*, Manchester University Press, 1972.
13. Benjamin Barber, *Strong Democracy*, Berkeley, University of California Press, 1984.
14. Cf. among others Thierry Jeantet, *Démocratie directe, démocratie moderne*,
- Paris, Editions Entente, 1991; C. B. Macpherson, *Principes et limites de la démocratie libérale*, Paris, La Découverte, 1985; Gerard Boismenu, Pierre Hamel, Georges Labica, *Les formes modernes de la démocratie*, L'Harmattan, Les Presses de l'Université de Montréal, 1982.
15. Guy Hermet, loc. cit., p. 456; idem, *Les désenchantements de la liberté*, Paris, Fayard, 1993.
16. Cf. Pierre Rosanvallon, *La malaise de la représentation*, in F. Furet, J. Julliard, P. Rosanvallon, *La république du centre*, Paris, Calman-Levy, 1989; James S. Fishkin, *Democracy and deliberation: new direction for democratic reform*, New Haven and London, Yale University Press, 1991.
17. Robert A. Dahl, *The Problem of Civic Competence*, Journal of Democracy, nr. 4, 1992.
18. Schmitter and Karl, loc. cit., p. 78.
19. Daniel J. Boorstin, *The Decline of Radicalism*, New York, Random House, 1969, p. 97.
20. Joseph A. Schumpeter, *Capitalism, Socialism and Democracy*, New York, Harper & Row, 3rd edition, 1950, p. 269, where he writes: "the role of the people is to produce a government, or else intermediate body which in turn will produce a national executive or government. And we define: the Democratic method is that institutional arrangement for arriving at political decisions in which individuals acquire the power to decide by means of a competitive struggle for the people's vote".
21. Georges Burdeau, *La Démocratie*, Ed. Du Seuil, 1956, p. 9.
22. Thomas London Thorson, *The Logic of Democracy*, New York, Holt, Rinehart and Winston, 1962, p. 148.
23. Henry B. Mayro, *An Introduction to Democratic Theory*, New York, Oxford University Press, 1960, ch. 9: Justification of Democracy: Its Values, p. 213, and the next.
24. Chantal Mouffe, op. cit., p. 96.
25. Daniel Bell, *The Revolution of Rising Entitlements*, The Public Interest, April 1975.
26. Lester Thurow, *The Zero-Sum Society*, New York, 1980, p. 11.
27. Giovanni Sartori, *The Theory of Democracy Revisited*, Chatham, Chatham House, 2 vols., 1987; ch. 6, Vertical Democracy.
28. Pascal, *Pensées*, Paris, Ed. R. Simon, 1936, p. 276, 280.
29. Michael Walzer, *Spheres of Justice. A Defence of Pluralism and Equality*, New York, Basic Books, 1983.
30. See Pierre Birnbaum, *La fin du politique*, Paris, Seuil, 1975.
31. Yves R. Simon, *Philosophy of Democratic Government*, Chicago, The University of Chicago Press, 1964, p. 107-108; cf. Harry Eckstein, *Division and Cohesion in Democracy*, Princeton, Princeton University Press, 1966, ch. 6; *A Theory of Stable Democracy*.
32. Aaron Wildavsky, *Democracy as a Coalition of Cultures*, in Society, November-December, 1993, p. 80-83.

OVIDIU TRĂSNEA - born in 1928, Orăștie, he studied Philosophy and Law (1951) at the University of Bucharest. Ph. D. in 1969. Political Scientist and Dean at the School of Higher Studies in Politics and Administration, Bucharest. He authored *Political Philosophy* (1986), *Political Sciences. A Historical - Epistemological Study* (1972, awarded with the Prize of the Romanian Academy)

That is exactly why in the aftermath at the Second World War, the concept of a "balanced Democracy" has begun to be asserted. One starts from the assumption that, practically speaking, it has been proved that Democracy can tolerate the action of non-democratic principles and that it can even take advantage of them, i.e. the amending of the principle of the majority, not as decision-making technique, but as an essence, or certain compromises that are being made in the functioning of the party-systems, espe-

cially, taking good care in observing Paracelsus's dictum "the poison is the dose", a dictum applicable as well to the political system.

The essence of his point of view (regardless of the meaning attributed to above-quoted terms), is that Democracy in our era cannot resist and function adequately unless it does it as a "coalition of political cultures" where each culture is its turn to the ensuring of its vitality and perfectibility.

Securitatea economică și

STELA ARHIRE

Dificultățile complexe pe care le întâmpină fostele țări comuniste în formularea unei strategii de reformă care să asigure creșterea economică, dezvoltarea în ansamblu a societăților respective, prosperitatea și securitatea cetățenilor lor, aduc tot mai pregnant în dezbatere preocupările privind securitatea economică a statelor, în contextul mutațiilor profunde care au loc în sistemul economic și ordinea politică mondială.

Diplomatică și securitate economică

Sfîrșitul Războiului Rece a scos în evidență tendința de schimbare a raportului de forțe între componentele conceptului de securitate internațională, dimensiunea economică prevalând față de cea de ordin militar.

Aserțiunea: "geoeconomicul va înlocui geopoliticul" (subl. n.), ca factor dominant în relațiile internaționale¹, trece din domeniul analizelor teoretice în cursul politic și o regăsim în strategia de politică externă a marilor puteri și în chiar evoluțiile economiei mondiale postbelice.

Am asistat, în ultimele decenii, la ridicarea unei relații economice între statele membre ale Comunităților Europene la rangul de relație de "politică externă și de securitate comună", la transformarea unui angajament economic într-un veritabil organism politico-economic, cu o viitoare dimensiune strategică, ce joacă un rol important, de *actor colectiv*, pe arena mondială.

În Extremul Orient, Japonia – învinsă în cel de-al doilea război mondial, dar protejată de o alianță politico-militară cu SUA – a făcut din dezvoltarea sa economică un obiectiv major al politiciei sale interne și externe. Consecvența cu care diplomația niponă a așezat în centrul preocupațiilor sale de securitate asigurarea prosperității sale, dar, mai ales, reproducerea astăzi de reușită a modelului de creștere nipon de către țările din estul Asiei a ridicat Japonia nu numai la calitatea de "lider, model și motor al regiunii Asia-Pacific"², dar și la aceea de "bigemon"³ în configurația politico-strategică a zonei, alături de SUA.

Dar poate cel mai elovent exemplu, în ceea ce cu siguranță va deveni provoarea viitorului, îl constituie politica externă a Administrației Clinton, care plasează "securitatea economică în chiar centrul politiciei externe americane"⁴.

Sub deviza "Compete, not retreat", diplomația economică americană și-a reafirmat interesul de a rămâne puternic ancorată în economia mondială, acționând energetic pentru finalizarea negocierilor multilaterale din cadrul Rundei Uruguay, pentru redimensionarea cooperării economice regionale în Asia-Pacific (APEC) și constituirea Asociației Nord-Americană a Liberului Schimb (NAFTA).

Cât de importantă este dimensiunea economică pentru asigurarea securității naționale a statelor, în noul mediu politic și economic mondial, o exprimă președintele Bill Clinton: "O mare parte din securitatea noastră națională va fi legată, în viitor, de reclădirea puterii noastre economice... locul nostru în lume va fi determinat la fel de mult de îndemnarea muncitorilor noștri, ca de puterea armeelor noastre"⁵.

Mai mult ca oricând, demersul american pentru liberalizarea comerțului internațional este comensurat, în prezent, în creșterea locurilor de muncă pentru ce-

When we are tackling international dynamics, we have to admit, speaking in security terms, that the economic dimension becomes the foremost component of the concept of security, today. That is why European Union is not only a political and economic organisation, but also a structure to ensure the security of its members through coordinating and controlling economic processes.

tățenii americanii. Astfel, securitatea economică a statului apare tot mai frecvent cuantificată nu numai în "accesul la resurse, finanțe și piete"⁶, dar și în *accesul la bunăstare și prosperitate al cetățenilor săi*.

Tranzitie și strategie economică

Ideea de securitate economică a cîștiștat un loc sigur pe agenda politică a statelor după 1945, guvernele fiind chemate să o asigure astăzi cetățenilor lor, cît și statului ca entitate. La nivelul statului, dezbaterea privind securitatea economică devine parte a preocupărilor de securitate națională.

În ecuația de putere prevalentă în sistemul internațional, scopul final al securității economice este "îmbunătățirea sau chiar menținerea poziției statului în sistemul internațional"⁸.

Pentru statele în proces de reformă, acest obiectiv final rămîne valabil. Fie că este vorba de strategia economică internă folosită de acestea pentru creșterea puterii lor economice, fie că este vorba de comportamentul lor pe piata globală, pentru asigurarea resurselor și piețelor de desfacere, determinantă va fi însă capacitatea lor de "adaptare la cele mai avansate și performante practici din sistemul internațional". Incapacitatea de adaptare sau numai o încetinire relativă în acest sens, înseamnă o continuă pierdere de putere și o creștere constantă a vulnerabilității lor, în favoarea celor mai eficiente⁹.

Adaptarea la cele mai performante practici din sistemul economic mondial ridică și problema strategiei economice pe care statele în tranzitie trebuie să urmeze pentru a-și îmbunătății poziția în sistemul economic mondial, ceea ce ne conduce la îndelungată dispută dintre liberalism și mercantilism, mai schematic între comerț liber și protecționism.

Liberalism și protecționism

Ordinea internațională postbelică s-a bazat pe valorile liberalismului. Coalitia învingătoare, în care SUA a jucat rolul de lider, a pus în funcțiune un regim liberal, pentru a asigura mișcarea nestînjinîntă a bunurilor și serviciilor pe piata internațională, printr-o serie de instituții economice internaționale: FMI, BIRD, Acordul General pentru Tarife și Comerț (GATT), Organizația pentru Dezvoltare și Cooperare Economică (OECD). Dincolo de neajunsurile sale "regimul liberal de piată deschisă a asigurat cca mai lungă perioadă de creștere economică și prosperitate pe care a cunoscut-o lumea"¹¹.

Prăbușirea sistemului comunist în țările din centrul și estul Europei a marcat "victoria de necontestată a liberalismului economic și istoric"¹², dar a relansat, simultan, dezbaterea în jurul unei profunde dileme: în ce măsură liberalismul economic este capabil să ofere o soluție universală nu numai pentru funcționarea economiei mondiale, dar și pentru eforturile statelor de a-și asigura dezvoltarea, prosperitatea, o poziție mai bună în sistemul internațional.

Aceasta cu astăzi mai mult cu cît, paradoxal, în anii '80, caracterizați de incerti-

tudini economice în chiar țările dezvoltate, "reducerea prezenței guvernului în economie devenind piesa centrală a condițiilor impuse de instituțiile financiare internaționale"¹³, ritmuri spectaculoase de dezvoltare și integrare s-au înregistrat în Extremul Orient de către economii ce au urmat o strategie economică bazată pe o intervenție considerabilă a statului în economie.

Deși asigură, printr-o serie de mecanisme și instituții, mijloacele prin care statele mai puțin dezvoltate se pot adapta la standardele și practicile avansate, regimul liberal nu poate să răspundă interesului țărilor în tranzitie de a ocupa o poziție mai bună în sistemul internațional, întrucăt favorizează statele sau structurile mai puternice din sistem.

Analizat din perspectiva structuralistă a relațiilor de putere, a raporturilor dintre "centru" – format din țări sau structuri puternic dezvoltate – și "periferie", demersul statelor în tranzitie pare și mai lipsit de perspectivă. Aceasta pentru că tendința este ca "centrul" să aibă结构uri puternice în comparație cu "periferia".

Într-o economie mondială, în care nivelul de dezvoltare economică al țărilor și potentialul în resurse este diferit, efortul statelor din "periferie" de a ajunge în "centru" depinde astăzi de "mobilitatea pe termen lung a centrului"¹⁴, dar mai ales de forța economică a unităților din periferie de a modifica acest raport.

Liberalism protejat sau protecționism liberal

Mediul economic internațional a fost caracterizat, în ultimul deceniu, de schimbarea vizibilă a configurației economiei mondiale, prin redistribuirea puterii economice între țări sau grupuri de țări mari. Manifestarea multipolarității reprezintă, în fapt, mutații în cadrul "centrului" dezvoltat. Acestea s-au produs în anii '80, pe măsură ce ponderea SUA în produsul mondial brut a scăzut, iar Japonia și CEE s-au impus ca veritabili competitori în economia mondială. Însăși instituționalizarea coordonării politicilor macroeconomice globale, de către țările membre ale Grupului celor 7 țări puternic industrializate, începând cu 1985, reflectă o acceptare tacită a multipolarității.

Ceea ce este deosebit de relevant pentru țările în dezvoltare, în alegerea strategiilor de dezvoltare economică și a alianțelor geo-economice și politice, este că "o lume multipolară poate oferi țărilor slabe, în dezvoltare, mai mult spațiu de manevră economică pentru a-și promova propria dezvoltare"¹⁵, iar cooperarea și integrarea regională au calitatea de a favoriza restrukturarea economică prin atragerea economiilor periferice ale regiunii în curențul major al dezvoltării centrului regional respectiv.

Strategiile protecționiste, de tip neomercantilist, bazate pe o implicare subtilă, dar consistentă a statului în economie și care, indiscutabil, s-au dovedit fructuoase pentru economiile din Asia de est, devin deosebit de atractive pentru țările în dezvoltare din alte părți ale lumii.

Nu este mai puțin adevărat însă că mutațiile din raporturile de putere eco-

nomică de pe arena globală și recrudescența protectionismului în forme diferite au dat naștere unor îngrijorări, împărtășite universal, că sistemul de comerț liber, ce a asigurat creșterea economiei globale, în ultima jumătate de secol, ar putea degenera într-un *regim global de blocuri economice rivale*.

În confruntarea dintre cele două strategii economice globale, liber-schimb versus protectionism, realitatea economică a produs un hibrid viabil astăzi în configurația economică, cît și în cea politico-strategică a lumii, codificat de literatura de specialitate ca: "liberalismul protejat sau protecționismul liberal"¹⁶. Aplikată la blocuri regionale, această formulă răspunde astăzi orientărilor protectioniste ale statelor membre ale structurii de bloc, cît și dezideratelor liberale ale pieței respective, *prin administrarea colectivă a intereselor sale*, ca entitate distinctă. Este, practic, în opinia noastră, expresia teoretică a Uniunii Europene.

Din punct de vedere politico-strategic, sinteza dintre liberalism și protecționism are relevanță pentru configurația ordinii mondiale, întrucăt oferă o alternativă structurii bipolare a echilibrului global de putere, prin multipolarismul rezultat din coexistența unor mari centre de putere, state sau structuri regionale de cooperare sau integrare, în cadrul unor puternice comunități de securitate globală. Esențială, pentru statele în tranzitie, este concluzia că poziția acestor state "din periferie s-ar putea îmbunătăți ca rezultat al asocierii la un bloc regional".¹⁷

Dezvoltare și securitate prin integrare

Proximitatea Uniunii Europene față de fostele țări comuniste, aflate într-o luptă dramatică pentru asigurarea securității lor, în toate dimensiunile conceptuale, pentru integrarea lor mai puțin costisitoare în economia mondială, o transformă într-un pol de atracție și de stimulare a proceselor de reformă.

Dincolo de "scepticismul" unor lideri politici privind viitorul Uniunii Europene, de disputele privind "aprofundarea" sau "lărgirea" acesteia, experiența de pînă acum a demonstrat că Uniunea Europeană funcționează benefic, economic și politic, pentru toți membrii săi.

Spre deosebire de blocul asiatic, dominat de modelul economic japonez, unde cea dinții lege a cetechismului socio-economic este: "producătorul e regele economiei" (subl. n.) nu consumatorul"¹⁸, Uniunea Europeană reprezintă un spațiu comun de valori culturale și politice, în care *individual* ocupă un loc central, iar democrația, statul de drept și respectarea drepturilor omului sunt precondiții al apartenenței la sistem.

În consecință, strategia statelor în tranzitie, politicele și măsurile economice adoptate pot să compore o dimensiune protecționistă, dar ceea ce este fundamental este crearea unei noi motivații la nivelul individului și, din această perspectivă, să construiască un comportament și o mentalitate în acord cu specificul economiei de piată: concurență.

Într-o economie de piată liberă, productivitatea și prosperitatea sistemului depinde de modul în care libera concurență modeleză comportamentul economic al unităților din sistem: indivizi, categorii sociale, agenți economici. Economia de piată funcționează numai dacă unitățile mai eficiente și inventive le elimină pe cele mai puțin performante, iar

Uniunea Europeană

amenințarea falimentului este la fel de importantă ca atracția profitului în formarea comportamentului agenților economici. În măsura în care sistemul realizează o redistribuire echitabilă a bogăției obținute, astfel încât să compenseze neajunsurile rezultate la nivelul componentelor se poate asigura securitatea economică a acestora." Se acceptă o măsură de insecuritate la nivelul unității, în schimb unei măsuri de securitate la nivelul sistemului, în ansamblu"¹⁹.

Sansele acestor state de a scurta drumul către Uniunea Europeană rezidă, în primul rând, în "mobilitatea centralului", în voia Uniunii Europene de a le sprijini politic și economic, în acest sens. Din acest punct de vedere, atragerea țărilor asociate la Uniunea Europeană, la dialogul privind politica externă și de securitate comună a Uniunii, decisă de Consiliul European de la Copenhaga, din iunie 1993, și întărîtă de initiativa italo-britanică reprezentă un gest al acceptării acestora în spațiul de valori politice comune. Totodată, negocierea acordurilor de asociere apare ca un avantaj pe care Uniunea l-a acordat țărilor asociate pentru a se pregăti pentru concurența mediului comunitar.

România și Uniunea Europeană

În ceea ce ne privește, fundamental pentru integrarea beneficiă și într-un termen rezonabil în Uniunea Europeană, va fi modul în care România va folosi per-

Din acest punct de vedere, România poate și trebuie să folosească perioada de asociere pentru ca, prin măsuri și politici protectioniste să întărească noile结构e economice, pentru a le pregăti pentru concurența acerbă din mediul comunitar, fără a nega însă *spiritul și practica pietei comunitare*, care poate părea inechitabilă, însă aceasta este natura sistemului spre care ne îndreptăm și care ne va asigura în viitor, securitatea în dimensiuni sale vitale.

Crearea unei *noi motivații economice* a individului va fi determinantă în asigurarea stabilității sociale și a unui comportament favorabil față de economia de piață. O *privatizare* corectă va reduce resentimentele față de funcționarea inechitabilă a mecanismelor economice care au pauperizat, pînă în prezent, importante categorii sociale. Ea va crea baza materială a unor relații economice noi și va determina totodată o atitudine favorabilă față de procesele pietei, stimulînd aptitudinile antreprenoriale.

Reducerea timpului și a costului integrării va depinde de promovarea unei politici ferme și consecutive de instituționalizare a mecanismelor pietei, de creare și consolidare a instituțiilor economice, financiare și fiscale și elaborarea unei legișlații economice care să răspundă, în perspectivă, exigentelor comunitare.

Restructurarea economiei și retehnologizarea vor trebui să vizeze prioritar crearea și consolidarea unor industrii sau sectoare economice capabile să câștige și să păstreze segmente din piața comunitară. În acest sens, o "îmbunătățire a

mediul comunitar" îi va stimula în ridicarea calității produselor și serviciilor, în adaptarea la standardele și normele comunitare.

De reușita reformei economice și a modelării comportamentului agenților economici români, a consolidării economiei restructurate va depinde în viitor, prezentarea atributelor *suveranității* noastre, securitatea noastră națională și nu de discursuri și practici ambiguie care pot pune la îndoială voînta politică a țării noastre de a face parte dintr-o structură de valori și interese comune.

Principiul *subsidiarității* – introdus în setul de principii și norme comunitare de articolul 3b al Tratatului de la Maastricht privind Uniunea Europeană – a fost menit să atenuze tensiunea crescîndă dintre tendințele protectioniste ale statelor membre și cele de centralizare excesivă la nivel comunitar, plătind, astfel, un tribut sigur suveranității statului. El poate fi principală axă de raportare a intereselor României față de organismul comunitar, însă nu folosit în direcția obstrucționării dialogului cu Uniunea Europeană, ci pentru a căuta permanent cele mai adecvate soluții, din perspectiva intereselor proprii, pentru sporirea legăturilor cu Uniunea și clădirea consensului în jurul obiectivelor majore ale sistemului comunitar.

Rolul diplomației românești este crucial în a transmite consecvent voînta politică a țării noastre de integrare în Uniunea Europeană și în reprezentarea intereselor noastre în dialogul cu aceasta. Participînd la acest dialog, diplomația ro-

asigura calitatea de membru într-o structură vitală pentru securitatea și prosperitatea noastră și demnitatea de a participa, cu drepturi depline, la deciziile privind destinele Europei. □

NOTE

1. James F. Dobbins, the US ambassador to the European Community, "Uncertainties in US – European Relation", Speech given on March 4, 1993, to the Economic Council of CDU, Bonn.

2. Jean-Pierre Lehmann, "L'economie japonaise en mutation? Perspectives et implications pour l'economie mondiale", în *Politique Etrangere*, No. 3, Automne 1992, p. 537.

3. Sophie Boisseau du Rocher, "Le Japon et l'Asie de Sud-Est: un nouveau partenariat", în *Politique Etrangere*, No. 3, Automne 1992, p. 548.

4. Warren Christopher, US Secretary of State, "APEC is a true harmony of interests", Remarks at Welcome Dinner for APEC Delegates, November 17, 1993.

5. President Bill Clinton, Statement on NAFTA vote, November 17, 1993.

6. President Bill Clinton, "The US will lead global economy. The three-part strategy", Remarks to APEC Host Committee, November 19, 1993.

7. Barry Buzan, "New patterns of global security in the twenty-first century", în *International Affairs*, 67/3, 1991, p. 433.

8. Barry Buzan, *People States and Fear*, Harvester Wheatsheaf, London, 1991, p. 241.

9. William H. McNeil, *The Rise of the West: A history of the human community*, Chicago: University of Chicago Press, 1963, p. 467.

10. Barry Buzan, "Is International Security possible?", în Ken Booth, edit., *New Thinking About Strategy and International Security*, Harper Collins Academic, London, 1991, p. 43.

11. James Mayall, "Nationalism and International Security after the Cold War", în *Survival*, vol. 34/1, Spring 1992, p. 31.

12. Francis Fukuyama, "The End of History", în *The National Interest*, Summer 1989, p. 3.

13. *Trade and Development Report*, 1993, UNCTAD, United Nations, New York, 1993, p. 73.

14. Barry Buzan, *People, States and Fear*, Harvester Wheatsheaf, London, 1991, p. 248.

15. "Challenges and opportunities of restructuring the developing ESCAP economies in the 1990s, with special references to regional economic cooperation", în *Development Papers* No. 12, United Nations, Economic and Social Commission for Asia and the Pacific, Bangkok, 1992, p. 8.

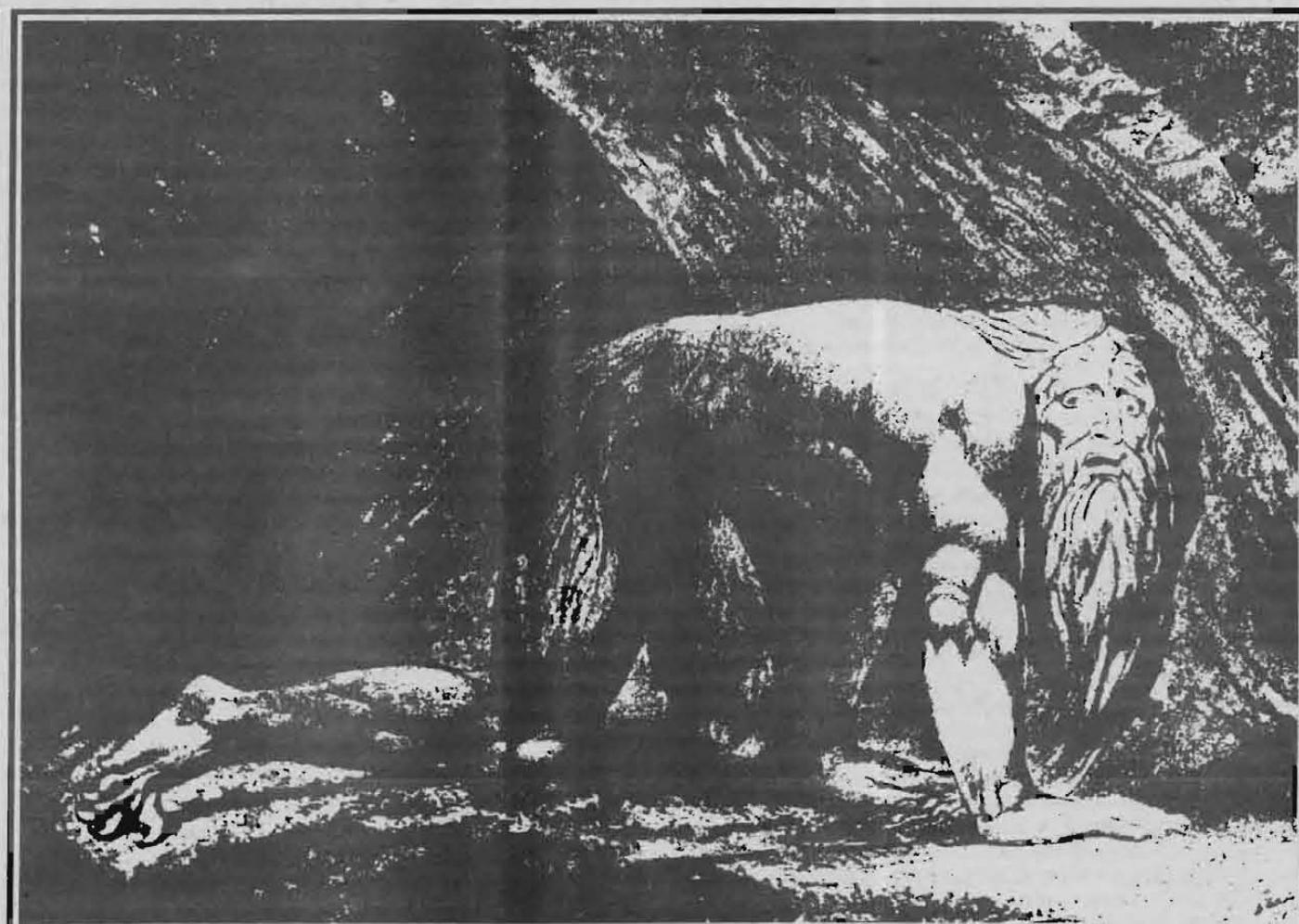
16. Barry Buzan, *People, States and Fear*, Harvester Wheatsheaf, London, 1991, p. 261.

17. *Ibidem*, p. 264.

18. Jean-Paul Lehmann, *loc. cit.*, p. 532.

19. Barry Buzan, "Is international security possible?", p. 40.

20. John H. Dunning, *Multinational Enterprises and the Global Economy*, Addison-Wesley Publishing Company, London, 1993, p. 609.

oada de asociere pentru a construi o economie de piată, adaptată la specificul comunitar – în cadrul căreia *legea concurenței* reprezintă unul din pilonii centrali – și care să asigure un mediu economic capabil să determine comportamentul agenților economici: inventivitate, adaptabilitate, performanță.

infrastructurii institutionale, tehnologice și educaționale²⁰ este vitală pentru accesul agenților economici români la fluxuri de capital și transfer de tehnologie.

Chiar dacă ponderea comerțului nostru cu Uniunea Europeană este, în prezent, sub nivelul dezirabil, confruntarea frecventă a agenților noștri economici cu

mână va avea importanța misiune de a realiza și informarea tuturor sectoarelor vieții românești în legătură cu prioritățile și evoluțiile din interiorul acesteia, astfel încât reacția de adaptare la spiritul, practica și normele comunitare să fie cît mai rapidă.

Succesul demersurilor noastre ne va

STELA ARHIRE, currently works with the Ministry of Foreign Affairs. She graduated International Economic Relations at the Academy of Economic Studies in Bucharest and is preparing a Ph.D. thesis in International Economics.

Socialism, capital

G. M. TAMÁS

(urmare din numărul trecut)

"COLECTIVITATEA" față în față cu "DEZVOLTAREA"

Fortele populist-romantice, care domină în Europa de Est de astăzi, au dreptate cind văd în capitalism și socialism (opunându-se amânduror) una și aceeași problemă. Ceea ce deplinește stîngiștii occidentali drept "triumf universal" al capitalismului și "dezmăscă" Viteaza Lume Nouă a retelelor McDonald, nu își dau seama că ei acționează ca niște aliați neîndemnători ai extremității drepte est-europeene. Cei din urmă nu urăsc capitalismul mai puțin decât ei, iar opozitia lor față de ideile colectiviste este cel mult căldată.

Toate încercările care s-au făcut de a aduce modernitatea în Europa de Est pre-socialistă au esuat lamentabil. Doar socialismul revoluționar a făcut progrese în direcția acestui obiectiv gargarusc: industrializare și creștere economică; electrificare și transportul de masă; împărțirea timpului și spațiului în unități de măsură egale (țărani est-europeni nu au avut ceasuri și ceasuri de mînă pînă în anii 1950); fundamentarea deciziilor administrative; reglementarea modului de procedură legală (chiar și Ungaria cea avansată nu a avut un cod penal pînă în anii 1960); încetarea sclaviei personale (în anii 1970 un țăran mi-a sărutat mîna, în Munții României, fiindcă purtam "pantaloni de oraș"); învățămînt obligatoriu și alfabetizare în masă; răspîndirea cunoștințelor științifice și umaniste; mijloace de informare în masă tipărite și electronice; sporuri organizate; sistem de sănătate modern și igienă publică; separarea locului de muncă de cartierul de locuințe; răspîndirea familiei de tip nucleic; contraceptia artificială și avortul legalizat. Toată această gamă de schimbări aduse de modernitate este asociată, pe drept, cu socialismul. Toate acestea s-au obținut cu ajutorul unei violențe inimaginabile, minuită cu o lipsă de scrupule fară precedent de acești soldați fanatici ai schimbării, comisarii roșii. Zeloșii seminariilor de marxism, ai claselor de îndocinare și ai cursurilor de instruire profesională semimilitarizată nu au servit doar la spălarea creierului, dar au silit de asemenea mase de țărani retrograzi să apucă căile modernizării, care se întind de la cititul ceasului și spălatul zilnic al picioarelor, la doctrinele lui Newton, Darwin și Marx (predate de oameni care poate că și-au păstrat credința în vrajitoare și lupi). Lagările de muncă, perioade lungi de serviciu militar crud, ședințe de partid interminabile după program, obligativitatea autocritică și a cercurilor de studii, taberele de vară ale tinerilor pionieri, detașamentele de muncă voluntară, mișcările stahanoviste și tot restul au avut un efect pervers. Mobilizarea permanentă în favoarea socialismului, care urmărește pe față să distrugă viața privată, era combinată cu o pudibonderie supervictoriană și cu un "conservatorism" cultural (conventionalism meschin); simptomele ce însoțeau toate acestea erau epuizarea, săracia puritană și o nouă mitologie laică barbară. Au fost alese noi elite manageriale pe baza loialității față de partid, probității morale și obedienei politice totale. Fiecare demnitate, promovare sau privilegiu se acorda de partidul-stat conform unui conținut politic al noțiunii de "merit".

Cind reformiștii au încercat să introducă un minimum de raționalitate economică în modelul stalinist de dezvoltare, au întîmpinat opozitia multor forte și istoria acestei rezistențe explică multe caracteristici ale confuziei actuale din Europa de Est. Această poveste este foarte bine rezumată de dezbaterea care a fost odată celebră, în anii '60. Dar acum este

G.M. Tamás este directorul Institutului de Filosofie al Academiei Ungare de Științe. Născut în România (Transilvania), a fost exilat în Ungaria în 1978, unde a devenit lector și cercetător principal la secția de filosofie a Universității din Budapest. Concediat din motive politice, el a devenit unul din dizidenții proeminți și a scris mult în publicațiile sănăzăt. El a publicat multe cărți și eseuri, iar opera sa a fost tradusă în 11 limbi. Este președinte al Comitetului Național al Alianței Democratilor Liberi (opozitia liberală).

uitată cu privire la faptul dacă există sau nu alienare în socialism.

Cei ce prețindea că există alienare în "socialismul real" sugerau două lucruri în același timp. Mai întîi însemna că nu totul era perfect în socialism – o teză îndrăzneață, subversivă, aproape de a însemna o răzvrătire. În al doilea rînd, însemna reforme economice, restabilind relația marfă-bani și muncă-salaru, reintroducind fenomenul tipic capitalist al înstrăinării.

Această critică timidă a socialismului "real" combina insatisfacția practică cu performantele economice proaste ale socialismului și cu nemulțumirea paleobolshevikă față de noua diferențiere a rolurilor sociale, accelerată de reformele economice. Socialismul revoluționar a început aspirînd astăzi la "colectivitate", cît și la "dezvoltare", dar situația s-a întors astfel încît a ajuns să adopte reforme care au susținut o două directie în dauna primă. Conducerea comunistă a vrut reforme, dar nu a putut renunța la retorica "colectivitatii", de care avea nevoie pentru a justifica controlul totalitar. În cele din urmă, partidul a pus capăt acestei dezbateri, dar ruptura între apărătorii "dezvoltării" sau ai "colectivitatii" a rămas. Aici aveți o moștră a originilor structurii partidelor politice din Europa de Est postcomunistă. Fortele populist-colectiviste dominante sunt mostenitorii reprezentanților "colectivitatii" în dezbaterea asupra alienării, în timp ce liberalii pragmatici de astăzi își au originea în tabăra adeptilor dezvoltării. Amândouă părțile sunt în căutarea unui trecut mai respectabil din punct de vedere ideologic, dar aceasta nu-l poate păcăli pe istoricul ideilor.

Anticomunism și anticapitalism

Ghicitoarea pe care încă o mai au de dezlegat țările est-europene este dacă vor să continue pe traiectoria dezvoltării moderne începută de revoluția și cucerirele socialiste (sau, într-un alt sens mai puțin important, opriță) sau dacă vor să încerce să restaureze un fel de colectivitate imaginată bazată pe doctrinele lui Rousseau și de Maistre.

Aici trebuie să introduc un element de prudență, datorită fenomenului duplicității est-europene. Guvernele est-europene actuale încearcă din răsputeri să-i facă pe plac celui ce își imaginează că este patronul occidental. De exemplu, guvernul din Ungaria încearcă să pară social-democrat în Austria, creștin-democrat în Germania, quasi-gaullist în Franță, conservator în Marea Britanie, reaganian în S.U.A. și liberal în Olandă; sigur că nu este nimic din toate acestea, dar este crescut peste tot, mai mult sau mai puțin, de observatori occidentali lacomi și ignoranți, fapt care este și el la fel de adevarat. Această precauție este importantă fiindcă duplicitatea îl poate deruba pe est-europenii însăși. Autoritatea ideilor occidentale a jucat un rol important în schimbările din 1989, dar în același timp, vechiul și servitul obiceiul imitației, al acceptării imediate a unui limbaj, care nu este al tău, joacă de asemenea un rol ciudat. Creează mai multe resentimente într-o regiune deja asaltată de sentimente antioccidentale, mai ales la dreapta.

A descifra discursul politic est-european contemporan înseamnă să joci un joc hermeneutic foarte complicat. De exemplu, toată lumea vorbește despre "privatizare", dar majoritatea dintre ei

tionării line a unei economii moderne.

Evident că vînătoarea de vrăjitoare este doar o metodă nouă, dreaptă, populară, est-europeană cu înclinația ei către trecerea prin sită, epurări, dosare secrete, denunțări nedovodite și resentimente față de elitele de orice fel; ei îi este frică de capitalism și democrație liberală. Restaurarea Europei de Est rurale, statice, supuse și retrograde este programul ei. Rădăcinile ei, care se află de partea "colectivitatii" în cadrul dezbatării privitoare la alienare, pot fi deduse parțial din prezența în rîndurile ei a foștilor național-comuniști, ca cei din Ungaria, care de-a lungul anilor '60, au atacat ceea ce porecleau disprețitor "socialismul înghețat". Critica lor asupra modernității, considerată atomizantă, înstrăinantă, egoistă, lacomă și aşa mai departe, nu s-a schimbat nici un pic. Totuși, argumentele celor din cealaltă parte nu s-au schimbat nici ele deloc. Ei privesc capitalismul și democrația liberală doar ca mijloace tehnice menite unor scopuri practice, văzute ca cea mai bună metodă de a îmbunătăți standardul de viață și de a crea pacea socială. Cei care cred în mod autentic în superioritatea unei societăți libere sunt cîștiga și sunt împrăștiati. Cei care erau în favoarea "dezvoltării" în cadrul dezbatării asupra alienării își zic acum liberali și este ceea în astă, deoarece această parte este mai drăguță și mai blîndă, mai dispusă să accepte legi și proceduri importante văzute ca mijloace de rezolvare a conflictelor sociale și sunt mai puțin

ism și modernitate

inclinații către autoritarism. Cu toate acestea, ei, în general, nu reprezintă ceea ce s-au obișnuit occidentalii să întâlnească cînd aud cuvîntul "liberal", indiferent dacă este folosit cu sensul său conservator de acum un secol sau în cel contemporan american.

Tradițiile noastre sunt puternic anti-individualiste; frica de spontaneitate este prezentă pe tot cuprinsul spectrului politic. Dispariția statului comunist în ultima sa fază a dat naștere unui unic – și acum ne apare ca mult prea scurt – moment de libertate, inovație și diversitate. Acum avem din nou indoctrinare, militantism irresponsabil, xenofobie antioccidentală și anticapitalistă și un dispreț revolutionar față de lege – toate ne-au fost aduse de mișcări care au strigat pînă la răgușit, militind pentru drepturile omului doar cu cîțiva ani în urmă. Aceste mișcări au stabilit de acum un model al schimbării ale cărei modele gemene sunt compartimentul personal cu dosarele sale secrete și comisia de verificare cu audierele sale haotice și acuzațiile sale dubioase. Cenzura, filistinismul cultural, intoleranța, paranoia și demagogia autoritară sunt toate agresive.

Astăzi, în Europa de Est, afirmă un politolog ungur cu spirit de pătrundere, "anticomunismul" înseamnă anticapitalism. Deoarece elita managerială a inițiat și bineînteleas că a profitat de pe urma reformelor presupuse de economia de piață și deoarece acestei categorii sociale i se spune astăzi "comunistă", retorica

anticomunistă este îndreptată împotriva modernizării și a elementelor burgheze incipiente. Toți cei care doresc o unire în stil burkeian a elitelor sunt considerați procomuniști. Aranjamente promovate de stat, în cadrul căror companii de stat și băncile de stat se au în proprietate reciproc, cu funcționari publici și politici, ce constituie majoritatea în consiliile lor de administrație, sunt date drept "privatizare". Pe de altă parte, încercări autentice de privatizare sunt condamnate ca "furt communist".

Moștenirea socialistă

Sigur că moștenirea socialistă este amestecată și, în opozitie cu ceea ce spun nenumărați comentatori occidentali, nationalismul este o parte a ei, deosebit de a fi fost suprimit sau distrus de socialism, nationalismul a fost întotdeauna una din caracteristicile sale dominante.

National-comunismul bolșevic este bine cunoscut istoricilor, dar nu este luat destul în considerare cînd se emit majoritatea explicațiilor pentru ce se întâmplă. Tito și Ceaușescu au îmbrățișat național-comunismul, deoarece servea lipsei lor de dorință de a împărți puterea lor cu Uniunea Sovietică; versiunea lui Gomulka apără un anumit gen de reformă (dar a sfîrșit în antisemitism din 1968). În ciuda a ceea ce pare să credă Marx însuși, bolsevismul național este o consecință necesară a teoriei revolutionare asupra alienării. Suprimarea sistematică a rolurilor sociale divergente a creat o comunitate unitară dominată de un stat puternic. Înainte de cel de al doilea război mondial, majoritatea comunistilor mai credeau încă, de asemenea, în desființarea statului – birocracia era în fond o clasă separată –, dar această compoziție eroică nu a supraviețuit venirii lor la putere. Cu revoluția mondială devenită un proiect cel puțin mult prea îndepărtat, comunitatea nealienată ar trebui să fie națională. Ideea unei comunități pure și simultanul ei naționalism antioccidental, antimodern și romantic au fost adoptate mai întîi cu reticențe, dar mai tîrziu în mod deliberat de către partidele comuniste conducate din Europa de Est și au fost folosite de către ei ca să formeze inteligenția ce gîndește colonial din "periferia" est-europeană. Ea s-a născut din tensiunea puternică a utopismului lui Rousseau, care era atât de dominantă între adeptii "colectivității". Trebuie să ținem minte că această tensiune utopistă stă la baza ostilității față de instituții, cum ar fi statul de drept. Aceia care astăzi cheamă în Europa de Est la înființarea unei comunități de națiuni mai degrabă decît la înființarea unei comunități de state (unde națiunile înseamnă grupuri etno-culturale și nu comunități politice de cetățeni) sunt ecouriile acestor accente pe jumătate uitate din trecutul nostru întunecat, care a făcut comunismul acceptabil anarho-liberalilor și adeptilor autoritarismului, făcînd apel la adversitatea lor comună față de instituțiile impersonale, în general, și domnia impersonală a legii, în special.

Cu alte cuvinte, naționalismul "contemporan" nu constituie cu adevarat ceva nou în zona noastră și nici promotorii

lui. De departe de a fi ceva resuscitat de recentele schimbări democratice, el este un semn ce indică continuitatea. Patriotismul civic este absent și este apărat doar de umaniști singuratici în eseuri neficace.

Ipoteza faimoasă a lui Francis Fukuyama privind "sfîrșitul istoriei" se bazează pe presupunerea că democrația liberală este pe cale să cîștige partida.³ Nicic nu poate fi mai departe de adevăr. Revoluția est-europeană începătă în 1989 este încă o rebeliune împotriva modernității (și astfel împotriva Occidentului, care, în fond, este inventatorul strategiei, fără scrupule, de modernizare, numită socialism) și în acest sens este similară cu revoluția lui Khomeini din Iran sau cu misarea integristă islamică din Algeria.

În cartea sa, uitată din păcate, *Războiul împotriva Occidentului*, Aurel Kolnai a arătat cum romanticismul german a servit drept bază pentru național-socialism.⁴ Este important să se inteleagă faptul că rezistența față de democrația liberală în Europa de Est se bazează pe argumente neetice, în afara unuia singur (dacă el poate fi considerat ca etic, să cum cred eu) și anume că democrația liberală duce la înstrînare. Oswald Spengler a spus în 1918 că problema cu liberalii germani nu era că erau liberali, ci că erau englezi. Argumentul, și îmi pare rău să spun, este dominant. Nu demult, la București, în România, a avut loc o demonstrație publică împotriva ideii de străin și străinătate ca atare. Plingerea principală adusă astăzi socialismului, chiar și în Rusia, este ceea ce rezultă din ocuparea străină sau, cu alte cuvinte, a fost un fel de conduceră de către agentii din străinătate. (De fapt, comunismul a creat primele elite total indigene din istoria est-europeană, înlocuind aristocrație cosmopolite, imperiale, simboluri ale vechiului). Oriental innocent violentat de brutal și şiretul Occident, aceasta este imaginea care domină astăzi discuția despre socialism, cît și despre capitalism în Europa de Est. Lumea cenușie și unificată a lui Fukuyama nu există; vechile tensiuni rămân. Occidentul lacom dezarmează acum, după sfîrșitul echilibrului de putere de la sfîrșitul Războiului Rece, chiar atunci cînd în Europa războiul constituie o amenințare mai mare ca oricând din 1945 (într-adevăr, se desfășoară războaie reale atunci cînd scriu aceste rînduri).

Starea liberalismului est-european

De obicei, liberalii est-europeni sunt acuzați că sunt înțeleși cu singură socialitate. Lucrul se întâmplă foarte des, dar dreptă romantic-populistă vede clar că ei sunt atât occidentali și moderniști, fapt care este de ajuns să-i damneze pe amindoi. Mișcările liberale duc o bătălie de ariegardă. Aceasta nu ca să nege faptul că a avut loc o revoluție în Europa de Est, dar democrația care a rezultat este de tip iacobin, o democrație majoritară plebiscitară, antpluralistă, pătrunsă de vechiul mit socialist al participării direkte. Nu este nimic liberal în asta. Toate anchetele și datele de sondaj arată că în zona noastră opinia publică respinge dictatura, dar ar vrea să vadă un om puternic la conducere; și place legislația bunăstării sociale și a egalității, dar nu-i plac sindicatele; vrea să răstoarne actualul guvern, dar nu este de acord cu ideea unei opozitii ca ceva obișnuit; sprijină noțiunea de piață (care este un nume de cod pentru un standard de viață occidental), dar vrea să-i pedepsească și exprijeze pe cei săraci și condamnă băncile fiindcă îl pradă pe muncitorul simplu; este în favoarea unui venit minim garantat, dar consideră că o situație imorală și vrea să-i pedepsească sau chiar să-i deporteze pe someri. Într-un sondaj ungăr,

mai mult de 80% dintre subiecți au condamnat comunismul ca fiind "rău", dar cînd au fost rugați să-i numească pe politicienii lor preferați, au enumerat patru foști lideri comuniști printre primii cinci. Aceste rezultate ar putea fi respinse ca reflectînd o confuzie trecătoare, ca una din dificultățile temporare ale tranzitiei. Totuși, în opinia mea, aceasta ar constitui o gravă greșeală. Opiniile pe care le-am rezumat mai sus sunt caracteristice unei situații care nu s-a schimbat în mod fundamental de la apariția socialismului revoluționar.⁵

Est europenii tot nu vor să accepte individualismul înstrînat și diversitatea socială a capitalismului liberal, dar nu vor să se întoarcă la genul de conducere aspiră, chiar tiranică, de care ar fi nevoie pentru a crea o unitate esențială. Sunt ei oare unici prin asta?

Unii ar putea spune că toate acestea reprezintă o resuscitare a "conservatorismului", dar respingerea modernității nu este ceea de tip conservator. În fond, nu a fost Burke, ci Robespierre acela care nu a fost capabil să se împace cu modernitatea. □

Traducere de
Bogdan Popescu NECŞEŞTI
(Apărut în *Journal of Democracy*, Vol. 3, No. 3, July 1992)

NOTE:

1. John Lukacs, *Duelul* (Londra: Jonathan Cape, 1991).

2. Ca Leo Strauss, într-un alt context, greata utopiei este conștiință că își are bazele într-o disciplină intelectuală mai strînsă, într-o probitate intelectuală mai profundă. Deci opozitia față de utopie nu este nimic altceva decît opozitia față de religie. Deoarece religia a fost și ea respinsă, deoarece s-a considerat că se bazează pe dorințe. Nu pe dorințe, ci pe recunoașterea a ceea ce este; să nu vrei în funcție de soartă, ci să-i comanzi sortii, de aceea să nu pretinză sortii, ci să-i iubesti, deci să nu ceri oamenilor și altor oameni. (*Critica Religiei lui Spinoza*, New York: Schocken Books, 1965), 226.

3. Articolul atât de lăudat în vara lui 1989 din numărul de vară al revistei *National Interest* și în cartea sa ce a urmat, *Sfîrșitul istoriei și ultimul om* (New York: Free Press, 1992) constituie în mod evident comentarii indirecte și variatii pe teme asociate cu Leo Strauss și elevii săi. Într-adevăr, se poate spune că astăzi, cît și eseu care a născut-o sănătate extinsă a unei note de subsol din cartea lui Allan Bloom *Închiderea mintii americanilor* (New York: Simon and Schuster, 1987), nota 222. La rîndul ei, acea notă de subsol este de neconcepție fără schimbările de idei dintre Leo Strauss și Alexandre Kojeve, care sunt reprodate în cartea lui Strauss *Despre tiranie*, rev. ed. (New York: Free Press, 1991). Legătura a fost observată de Pierre Bourdieu, *Istorie și utopie* (Fukuyama/Hegel, Moses/Rosenzweig), Esprit, mai, 1992, 119-33, conform Dominique Auffret, Alexandre Kojeve (Paris: Grasset, 1990).

4. Aurel Kolnai, *Războiul împotriva Occidentului* (New York: Viking Press, 1938).

5. Singura lucrare teoretică serioasă asupra tranzitiei în Europa de Est este cea a lui Michel Henry – *De la comunism la capitalism. Teoria unei catastrofe* (Paris: Odile Jacob, 1990). Desi nu sunt de acord cu prejudecățile lui Henry și cu concluziile lui politice, analiza lui este excelentă. Asupra vizionii sale filosofice, vezi Rolf Kühn, *Dialectica libertății și Nelibertatea imanentă*, analiza conceptului de situație după Michael Henry, *Revista pentru cercetări filosofice* nr. 46 (ianuarie-martie, 1992); 7-23. O altă perspectivă radicală interesantă se poate găsi la Zbigniew Raw, "Starea de sclavie: Înlocuitorul est-european pentru starea naturală". Studii politice nr. 39 (iunie, 1991), 253-69. Programul radical de dezertare este cel mai bine rezumat în cartea lui Janos Kornai, *Drumul către o economie liberă. A schimba macazul pornind de la o societate socialistă* (Londra și New York: W.W. Norton, 1991), care este încă cel mai bun ghid în această problemă, chiar sub această traducere proasă a textului original, din ungurește.

Parlamentul European și legitimitatea democratică a Uniunii Europene

MIHAIL DOBRE

Uniunea Europeană de astăzi este rezultatul unui proces care a început în urmă cu aproape o jumătate de veac, odată cu concretizarea propunerilor cuprinse în "Planul Schuman" (din 9 mai 1950), prin semnarea la Paris (1951) și Roma (1957) a tratatelor care puneau bazele celor trei Comunități Europene, îndeobște considerate ca formând un întreg și drept urmare desemnate prin formula "Comunitatea Europeană"¹. Avându-si originea în dorința de a pune capăt vechilor rivalități și de a stimula interesul comun în rîndul țărilor occidentale, structurile comunitare s-au dovedit a fi extrem de eficiente de-a lungul Războiului Rece și au contribuit într-o măsură însemnată la victoria coaliției occidentale și, în consecință, la producerea a ceea ce politologul american Z. Brzezinski numea "cea de-a treia mare transformare în viața politică internațională în secolul al XX-lea". Dacă, conform aceluiși Z. Brzezinski, "structura și spiritul celei de-a treia transformări sunt generate de influența politică și filosofică a coaliției occidentale victorioase"², apare firesc că trăsăturile specifice modului de acțiune și structurilor comunitare, anume pragmatismul funcțional, interdependența economico-socială instituționalizată și instituțiile cu caracter supranational, să domină spectrul politic nu numai în cadrul Vestului democratic, ci în întreaga societatea internațională.

Succesul Comunității Europene este atribuit cu precădere faptului că această organizație a trecut dincolo de ceea ce înseamnă simpla cooperare între state – în care acestea interacționează, dar își păstrează neatinsă atributile suveranității naționale – și și-a orientat activitatele în direcția integrării, statele membre ale Comunității admisind să se supună unei autorități comune supranacionale. În mod evident, totul a fost subordonat interesului comun și, de aceea, motivul acceptării transferului de suveranitate către instituțiile comunitare a fost similar cu cel care îndeamnă indiviziile într-un stat național să acorde putere guvernului lor, anume ideea că anumite lucruri pot fi făcute mai bine împreună decât în mod separat. În consecință, caracterul supranațional nu a afectat atributile esențiale ale suveranității naționale a statelor membre întrucât, în conformitate cu principiul subsidiarității, acțiunea Comunității a vizat acele obiective care, datorită dimensiunilor și efectelor lor, nu puteau fi îndeplinite în mod adecvat de statele membre, ci de structurile comunitare.³

Totodată, eficiența dar și originalitatea Comunității Europene a fost dată de faptul că ea s-a dotat cu instituții corespunzătoare puterilor unui stat, iar decizii pe care acestea le adoptă sunt în unele cazuri aplicabile direct în ordinea juridică a statelor membre. Dintre organele comunitare – Consiliul de Miniștri, Comisia Europeană, Parlamentul European și Curtea Europeană de Justiție –, instituția cu caracterul integrator cel mai pregnant și cu evidente elemente de supranationalitate este Comisia Europeană, organ complex, cu caracter executiv, dar și cu inițiativă legislativă, care este compus din "comisari" desemnați de statele membre, care, odată aleși, acționează independent de țara origine. Alături de Comisie, instituția cu caracter integrator și supranational mai pronunțat este Par-

The article aims to highlight the specific features of the evolution of the European Parliament, as an institution of the European Union with a relatively well defined supranational and integrationist posture. The main idea is that the increase in the Parliament's power is needed for reasons of democratic legitimacy of the European Union.

lamentul European.

Initial, tratatele constitutive de la Paris și Roma prevedea o Adunare Parlamentară comună pentru cele trei Comunități Europene și alcătuia din 78 de reprezentanți desemnați de parlamentele naționale ale țărilor membre, care au fost nevoiți de la început să-și împărtă activitatea între trei sedii: Strasbourg (unde se desfășoară sesiunile plenare), Bruxelles (sediu Comitetelor permanente) și Luxemburg (sediu Secretariatului). Având ca principală putere un drept de control asupra Comisiei Europene, dar lipsiți de orice inițiativă legislativă, membrii Adunării s-au străduit pe de o parte să-i extindă prerogativele, iar pe de altă parte să facă uz de prevederea tratatelor constitutive referitoare la posibilitatea alegerii Adunării prin sufragiu universal direct.

Membrii Adunării Parlamentare erau conștienți că fondatorii Comunității încluzaseră dimensiunea parlamentară în proiectul lor din dorința de a exista o anumită supraveghere democratică asupra celorlalte structuri comunitare. De aceea, pentru a recupera presupusul "deficit de democrație" al Comunității Europene, membrii Adunării au pledat pentru largirea atribuțiilor lor ca răspuns la această problemă. Primele realizări în ceea ce privește largirea competențelor Adunării au apărut odată cu procesul de reformare a Comunității Europene desfășurat în anii '70. Astfel, prin tratatul de la Luxemburg din 22 aprilie 1970, Adunarea a căpătat un rol important în mecanismul de finanțare a bugetului comunitar, iar printr-un nou tratat, încheiat la 22 iulie 1975, aceste atribuții au fost sporite. Adunarea împărtind cu Consiliul de Miniștri puterea de decizie asupra celor mai multe probleme bugetare.

Totodată, membrii Adunării au acționat pentru alegerea instituției parlamentare prin vot universal direct, conform prevederii deja amintite din tratatele constitutive. După ce în 1960 un proiect de convenție în această problemă nu a fost aprobat de Consiliul de Miniștri, la reuniunea istorică a șefilor de stat sau de guvern din statele membre ale Comunității, desfășurată la Paris, în decembrie 1974, s-a acceptat constituirea Adunării prin alegeri directe. Au trebuit însă să treacă aproape cinci ani până la primele alegeri, întrucât convenția referitoare la această transformare, aprobată de Consiliul de Miniștri la 20 septembrie 1976, a parcurs un proces greoi de ratificare de către parlamentele naționale, întrînd în vigoare abia la 1 iulie 1978. În aceste condiții, primele alegeri au avut loc în zilele de 7 și 10 iunie 1979, fiecare stat folosind sistemul electoral propriu pentru desemnarea membrilor Adunării.⁴

În noua structură rezultată din primele alegeri directe, care confereau instituției o valoare democratică sporită, Adunarea parlamentară s-a implicat în dezbaterea comunitară asupra reformei instituționale. Drept urmare, în februarie, în februarie 1984, pe baza "raportului Spinelli", Adunarea a aprobat proiectul unui tratat de uniune europeană, care includea în sfera de activitate a Comunității pro-

bleme macroeconomice, monetare, dar mai ales de securitate și apărare. Această propunere a Adunării a rămas fără ecou în rîndul statelor membre ale Comunității, dar a nețezit drumul către adoptarea Actului Unic European – semnat la 17 și 28 februarie 1986 la Luxemburg și Haga și intrat în vigoare la 1 iulie 1987 –, care a reprezentat prima revizuire de amploare a tratatelor constitutive.⁵

Prin Actul Unic European – care decidea încheierea procesului de realizare a pieței interne comune – Adunarea primea numele de *Parlament European* (titulatără pe care o folosea deja în interior în urma unei rezoluții adoptate la 20 martie 1962) și mai ales își vedea sporite atribuțiile, fără a avea însă o putere egală cu a Consiliului de Miniștri în ceea ce privește procesul de adoptare a deciziilor. Astfel, Parlamentul a primit dreptul de a încuviința, alături de Consiliul de Miniștri, toate acordurile care privesc extinderea Comunității Europene sau asocierea de state la organizație. Totodată, a fost stabilită o "procedură de cooperare" între Parlament și Consiliu în toate problemele care privesc realizarea pieței interne, cercetarea și dezvoltarea tehnologică, politica socială, coeziunea economică și socială.

Prerogativele Parlamentului European au fost întărite după intrarea în vigoare, la 1 noiembrie 1993, a Tratatului asupra Uniunii Europene (care fusese semnat la Maastricht, în Olanda, la 7 februarie 1992, de reprezentanții celor 12 țări membre ale Comunității Europene). Având drept scop realizarea uniunii economice și politice a țărilor comunitare. Tratatul de la Maastricht a acordat noi puteri Parlamentului în domenii specifice (precum piața unică, libera circulație a persoanelor, învățămîntul, cultura, sănătatea publică, protecția consumatorilor, programele privind mediul înconjurător) și a extins dreptul de încuviințare parlamentară asupra cetățeniei Uniunii Europene și uniformizării procedurii electorale. Tratatul de la Maastricht nu a oferit însă Parlamentului decât un rol pur consultativ în domenii esențiale ale uniunii politice, precum politica externă și de securitate comună sau cooperarea în domeniul justiției și poliției.

Fără a răsturna structura instituțională tradițională a Comunității Uniunii Europene, Tratatul de la Maastricht modifică echilibrul inter-instituțional în favoarea Parlamentului European, care trebuie să capete un tot mai pronunțat carater supranational. Dar în ciuda faptului că Parlamentul posedă o autoritate reală, în multe privințe el este un parlament în aşteptare. Capacitatea sa de participare la procesul de adoptare a deciziilor este constituită, dar are încă nevoie de puteri comparabile cu aceleia ale legislativelor naționale: putere de decizie egală cu a Consiliului de Miniștri, dreptul de a iniția legislația, autoritatea de a decide asupra numirii în funcție (de pildă, aceea de președinte al Comisiei Europene) sau dreptul de a aproba evenualele modificări ale tratatului asupra Uniunii Europene. Asumarea acestor prerogative de

către Parlamentul European, precum și întărirea în continuare a statutului său sănătos considerate esențiale din motive de legitimitate democratică a Uniunii Europene, permitând întărirea democrației reprezentative și, prin aceasta, împleșnirea implicării cetățenilor în afacerile Uniunii. De altfel, se apreciază că, pe măsură ce se accentuează procesul de transferare a capacitatii decizionale de la guvernele naționale către instituțiile comunitare, întărirea statutului Parlamentului va fi tot mai necesară în vederea redresării deficienței de democratie implicat de acest transfer.⁶

Alegerea recentă a unui nou Parlament European și desemnarea în scurt timp a noii componente a celorlalte instituții comunitare sănătoase să asigure un nou suflu procesului deloc simplu al integrării europene, ale cărei perspective urmează să fie evaluate la conferința interguvernamentală a Uniunii Europene care va avea loc în 1996. În cadrul acestui proces, o adâncire a integrării ar implica în mod firesc o reacție care să vizeze sporirea atribuțiilor Parlamentului European, din motivele lesne de înțeles ale asigurării legitimității democratice a transformărilor din cadrul Uniunii Europene. □

NOTE:

1. Cele trei structuri comunitare erau: "Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Otelului", "Comunitatea Economică Europeană" și "Comunitatea Europeană a Energiei Atomice". Comunitățile au avut la început 6 state membre – Franța, RFG, Italia, Belgia, Olanda și Luxemburg –, pentru ca ulterior să se extindă prin includerea altor șase state: Marea Britanie, Danemarca și Irlanda la 1 ianuarie 1973, Grecia la 1 ianuarie 1981, Portugalia și Spania la 1 ianuarie 1986. Este aproape certă integrarea în organizație, de la 1 ianuarie 1995, a altor patru țări: Austria, Suedia, Norvegia și Finlanda.

2. Zbigniew Brzezinski, "The Consequences of the End of the Cold War for International Security", în *Adelphi Paper*, nr. 265, Part I, winter 1991-1992, p. 5-6.

3. Reinhard Stuth, "Europe – Tired of Change", în *Aussenpolitik. German Foreign Affairs Review*, 45, 1, 1994, p. 34-35.

4. Alegeri au avut loc, apoi, în 1984, 1989 și recent la 9 și 12 iunie 1994. Membrii structurii parlamentare a Comunității s-au organizat în unsprezece grupuri politice, care nu urmează principiul apartenenței naționale, ci acela al afiliierii politice, cele mai importante fiind Grupul Socialist și Grupul Partidului Popular European (de orientare creștin-democrată). În prezent, Parlamentul European numără 567 de membri, iar după prevedizibila integrare a Austriei, Suediei, Norvegiei și Finlandei numărul acestora va crește la 639.

5. Desmond Dinan, "The Development of the European Community: Boundaries, Agenda and Decision-making", în *Europe and the United States. Competition and Cooperation in the 1990s*, edited by Glennon J. Harrison, Armonk and London, 1994, p. 55-57.

6. Richard Stuth, *op. cit.*; C. Randall Henning, "Management of Economic Policy in the European Community", în *Europe and the United States*, p. 21-22.

MIHAIL DOBRE - born in Bucharest (1960). He graduated from the Faculty of History, University of Bucharest and holds a Master of Arts degree in Diplomatic Studies from Diplomatic Academy of London. He currently works with the Ministry of Foreign Affairs.

Panoramic electoral

BOGDAN POPESCU NECŞEŞTI

Între 9 - 12 iunie s-au desfășurat alegeri pentru Parlamentul European în toate cele 12 țări membre ale Uniunii Europene. În cele ce urmează vom încerca să prezintăm rezultatele înregistrate în majoritatea țărilor membre ale Uniunii Europene, încercând totodată să desprindem primele semnificații astăzi pentru situația politică internă a țărilor respective, cît și pentru politica externă a fiecărei țări în parte, care va constitui la rîndul ei un element ce va influența poate decisiv politica Uniunii Europene ca instituție a viitorului.

În Germania, coaliția guvernamentală a cancelarului Kohl – formată din Uniunea Creștin Democrată și Uniunea Creștin Socială – a reprezentat un succes deosebit, cîștigînd 40,1% din voturi, în timp ce principalul său adversar – Partidul Social Democrat – a obținut 31,9% din voturi. Verzii au înregistrat un succes cu 10% din voturi, iar Liberal Democratii, partenerii de coaliție ai Creștin Democratilor, au fost înfrânti înregistrînd 4,3% din voturi, ceea ce îi face să nu aibă nici un reprezentant în Parlamentul European.

Analistii politici apreciază că deși cancelarul Kohl a înregistrat un succes ce-l face să privească mai încrezător spre alegerile generale din octombrie, trebuie luat în considerare doi factori importanți: absenteismul – 30% din electorat nu s-a prezentat la vot, cifră care probabil că va fi mult mai mică în octombrie, iar pe de altă parte alegerile locale desfășurate concomitent cu cele pentru Parlamentul European în anumite landuri indică scoruri de 20-25% pentru Partidul Socialist Democratic, fost Comunist, ceea ce ne arată că, costurile tranziției pot deveni mari. De altfel, secretarul Uniunii Creștin Democratice a chemat la o coalizare nu doar împotriva capitalismului de dreapta și a extremităților naționaliști care nu au intrat în Parlamentul European, ci și împotriva unei posibile coaliții între verzi și foștii comuniști.

Marele perdant al acestor alegeri este Partidul Liberal Democrat condus de ministrul de externe Klaus Kinckel. Coaliția din care face parte a cîștigat, dar identitatea sa politică s-a estompat în mod periculos.

În Franța, votul pentru Parlamentul European a dat cîștig de cauză coaliției conservatoare formate de RPR și UDF, aflate acum la putere, cu 25% din voturi.

Partidul Socialist condus de Michel Rocard a înregistrat cel mai slab scor din istoria sa, cu 14,5% din voturi. Jacques Lang, fostul ministru al culturii, a declarat: "Partidul Socialist are nevoie de o

figură nouă acum", iar Bernard Kouchner a recunoscut că: "Acum preferințele Franței se situează mai la dreapta decât înainte".

Partidul "L'Autre Europe", condus de conservatorii Philippe de Villiers, Sir James Goldsmith și Charles De Gaulle, nepotul fostului președinte, situat net pe poziții anti-Maastricht, a înregistrat un rezultat de 12% la fel ca lista de stînga a lui Bernard Tapie, intitulată "Energie Radicale", care a obținut un scor de 11,5%. Frontul Național, al lui Jean Marie Le Pen, a obținut 10,6%, iar comuniștii 6,9%. Printre cei care au pierdut se află Partidul "Europa Începe la Sarajevo", format luna trecută de un grup de intelectuali în frunte cu Bernard Henri Levy, care încearcă să pună capăt războliului din Bosnia. Acest partid s-a retras din cursă cînd sondajele au arătat că va lucea o bună parte din voturile Partidului Socialist.

Avînd în vedere că, campania electorală s-a concentrat cu precădere asupra problemelor interne, se pare că succesul formațiunii conduse de Bernard Tapie i-a întărît acestuia convingerea că va putea deveni astăzi primarul Marsiliei cît și arbitru în cursul pentru președintele de anul viitor. Pe de altă parte, succesul Partidului "L'Autre Europe" introduce un element nou, demn de urmărit în ecuația politică de dreapta din Franța.

În Anglia, Partidul Conservator al premierului Major a suferit o înfrîngere severă, obținînd 25% din voturi, în timp ce laburistii au obținut 45% din voturi, liberalilor revenindu-le 19%. Premierul Major a anunțat o profundă remaniere guvernamentală ce va avea loc înainte de desemnarea noului lider laburist ce-i va succeda lui John Smith care a murit acum o lună. Deși deputatul conservator Tony Martin a cerut capul lui Major, acesta a declarat că va rîmâne prim-ministrul și după alegerile generale viitoare. Analistii apreciază că pentru conservatori singura cale de ieșire din impas o constituie reducerea impozitelor, fapt ce ar putea apropia din nou electoratul de aceștia.

În Spania, Partidul Socialist al premierului Gonzales a suferit prima să înfrîngere de cînd a venit la putere în 1982, obținînd doar 30,64% din voturi. Partidul Popular, de dreapta, a cîștigat alegerile cu 40,12% din sufragii. Sîngheră Unită, condusă de comuniști, a obținut 13,5% din voturi, iar Coalitia Regională Catalana și Coalitia Partidelor Regionale din Andaluzia condusă de Partidul Basc, rezultat.

Și în cazul partidului premierului Gonzales votul a constituit mai degrabă un răspuns la scandalurile de corupție ce au măcinat credibilitatea Partidului Socialist Spaniol și guvernului condus de el decînd un răspuns la problemele europene. Și premierul Gonzales a anunțat o profundă remaniere guvernamentală nereacționînd deocamdată la declarațiile liderului Partidului Popular, Jose María Asnar care a făcut aluzie la eventualele alegeri anticipate ce ar urma să fie convocate de Gonzales ca urmare a înfrîngerii suferite.

În Italia, înainte de scrutin, Berlusconi a declarat că votul va constitui un referendum asupra politicii guvernului său. Rezultatele oficiale indică victoria cu 30,6% a formațiunii Forța Italia con-

dusă de Berlusconi. Celelalte două principale partide ale coaliției guvernamentale – Alianța Națională și Liga Lombardă – au obținut 12,5 și 6,6% din sufragii. Partidul Democrat al Stîngii, urmașul Partidului Comunist, principalul partid de opoziție obținînd doar 19,1% din voturi a suferit o gravă înfrîngere, ceea ce a dus la demisia liderului său Achille Occhetto. Partidul Popular, succesorul Creștin Democratilor, a obținut 10% din voturi. Acest vot de încredere acordat guvernului Berlusconi este explicat de acesta astfel: "italienii doresc o schimbare și noi suntem în măsură să o garantăm". El a afirmat în continuare că nu exclude posibilitatea unor noi alegeri parlamentare în care Forța Italia ar putea obține 40% din voturi dacă opoziția refuză să colaboreze mai ales în Senat unde coaliția guvernamentală nu detine majoritatea.

În Grecia, rezultatele scrutinului european au evidențiat existența unui echilibru între Partidul Socialist de guvernămînt al premierului Papandreu, care a cîștigat 39% din voturi, și partidul de opoziție conservator Noua Democrație cu 33% din voturi.

În cazul Portugaliei, echilibrul dintre principalele forte politice este și mai fragil, aproape farmaceutic. Socialiștii aflati în opozitie și Social Democratii de la putere fiind despărțiti de mai puțin de jumătate de punct 32,2 și 32,4%.

În Republica Irlanda victoria a fost repartizată de Partidul Verzilor, care a obținut 7 din cele 15 locuri.

În Belgia, contrar prognozelor, Coalitia Creștin Democrată a premierului Jean-Luc Dehaene a pierdut doar un loc față de cele deținute anterior în Parlamentul European, principalii săi adverzari de stînga fiind în aceeași situație.

În cazul Olandei și Luxemburgului, coalițiile guvernamentale nu au fost amenințate cu singura diferență că în Ducatul Luxemburgului în ultimele minute ale numărării voturilor s-a înregistrat o surpriză, un membru al Verzilor reușind să cîștige un loc.

Am lăsat intentionat la sfîrșit analiza rezultatelor din Danemarca și pe cele ale referendumului din Austria privitor la aderarea acestei țări la Uniunea Europeană, evenimente politice ce ilustrează tocmai paradoxul integrării europene.

În cazul Danemarcei, țară în care au fost necesare două referendumuri pentru obținerea acordului populației în vederea aderării la tratatul de la Maastricht, currențul anti-Maastricht pare să se fi întărit sensibil.

În cadrul alegerilor europene, coaliția guvernamentală condusă de social democratii a obținut doar 18% din sufragii, în timp ce conservatorii grupați în două partide anti-Maastricht au înregistrat procente de 25 și respectiv 19% din voturi. Liberalilor le-au revenit 18,6%. Faptul este extrem de semnificativ dacă ne gîndim că alegerile generale vor avea loc extremitatea de curînd. Văzut prin această perspectivă, rezultatul în cazul Danemarcei ar putea anunța noi tensiuni între partenerii europeni după posibila schimbare de guvern.

Dimpotrivă, referendumul organizat în Austria privind aderarea Austriei la Uniunea Europeană arată că în condițiile

unei rate de participare a electoratului de 81,27% pentru aderare s-au pronunțat 66,39%, iar împotriva 33,61%. Mai rămîne să fie cunoscut rezultatul votului prin corespondență al austriecilor din străinătate, care va fi anunțat la 20 iunie.

Se poate spune că aceste alegeri au constituit mai degrabă un test al popularității și credibilității liderilor politici din respectivele țări și al politicilor lor, problemele europene fiind de importanță secundară. Singurele țări unde semnalele europene au fost clare sunt: Franța, unde noul partid conservator anti-Maastricht a înregistrat un scor important; Danemarca, unde problema integrării europene pare a fi încă în dispută și Austria. În cazul Austriei însă, ne aflăm în fața unui vot de adeziune, iar așa cum spunea fostul ministru de externe francez Jean-François Poncet, votul austriecilor dovește că Uniunea Europeană e mai atrăgătoare din afară decît dinăuntru.

În fața noului Parlament European vor sta probleme de o extremă importanță pentru viitorul Europei și construcția europeană.

În condițiile în care configurația reală a Parlamentului European se va stabili abia după 19 iulie, printre obiectivele sale s-ar înscrie: realizarea monedei unice, largirea Uniunii Europene spre Europa Centrală și de Est, reforma instituțiilor europene prevăzută pentru 1996.

Este previzibil că majoritatea socialistă ce va domina fără a controla Parlamentul European va putea conlucra fructuos astăzi cu creștin democratii situați pe locul doi cînd și cu celelalte forte politice din Parlamentul European în vederea realizării unei Europe puternice și unite capabile să-și asigure securitatea internă și externă.

Tablou comparativ

	1989-1994	1994-1998
Partidul Socialist European	198	202
Partidul Popular European	162	146
LDR - Liberali	44	44
Verzi	28	21
RDE Conservatori	20	24
ARC Regionaliști	16	8
CG Comuniști	13	12
DR Extremă Dreapta	11	13
Fără Partid	25	36
Alții	-	61

De menționat că din categoria "Alții" fac parte liste frâneze "Energie Radicale" a lui Bernard Tapie și "Altă Europeană" a lui Philippe de Villiers, alături de lista Forța Italia a lui Berlusconi. □

BOGDAN POPESCU NECŞEŞTI (born 1964); graduated from Faculty of Foreign Languages Department German and English, 1987. He was also a postgraduate student of the National School for Politics and Administration Department for political Science (1991-1993). Currently, he is an expert in the Department of Foreign Relations, the section for Analysis, Synthesis and Parliamentary Documentation of the Chamber of Deputies.

Ungaria '94

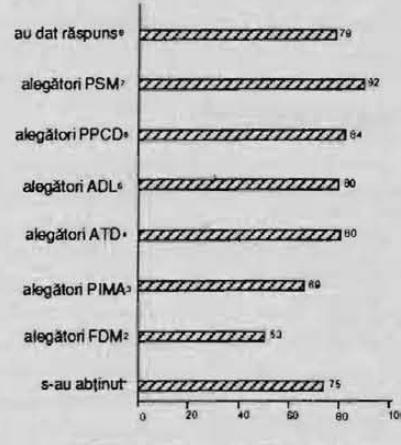
PENDULARE sau COAGULARE

BORBÉLY IMRE

În urma alegerilor parlamentare, în mai 1994, partidele de stînga: Partidul Socialist Maghiar (PSM) și Alianța Democraților Liberi (ADL), partid social-liberal de stînga, au obținut o majoritate depășind 2/3 în parlamentul maghiar. Partidul Socialist, fost comunist, deține majoritatea absolută cu 54% din mandate. Alianței Democraților Liberi îi revin 19%.

Căușind explicații pentru acest rezultat, sînt evocate o sumedenie de argumente: se critică lipsa de profesionalism, aroganța și frazeologia anacronistică a fostei garnituri conservatoare, acțiunile deseori pripite, nepregătite corespunzătoare din punct de vedere psihologic; alți comentatori (mai ales cei de dreapta) pun accent pe orientarea social-liberală a majoritatii mediilor scrise și a unei bune părți a mediilor electronice, fapt care, după părerea lor, a îngreunat mediarezarea adecvată a rezultatelor contestabile ale guvernării Antall-Boross. Foarte mulți comentatori vorbesc despre un vot de contestare a dreptei, respectiv un vot de nostalgică față de siguranța de *territorium* oferită de paternalismul totalitarist al dictaturii moi. Unii analiști, apartinând extremlor, dau vină insuccesului lor pe sistemul electoral maghiar. S-a pus chiar și problema posibilității revenirii pe cale democratică la un socialism cu față umană. Conform Institutului Gallup, societatea maghiară nu crede într-o asemenea turură.

Ponderea celor care consideră "completamente exclus", ca socialistii – ajunși la putere – să reitereze stările de lucruri dinainte de 1990; în procente față de totalul celor ce și-au dat votul pe partidele respective.

*cei care nu au participat la alegeri sau nu au declarat că partidul au votat

PSM = Partidul Socialist Maghiar
PPCD = Partidul Popular Creștin Democrat
ADL = Alianța Democraților Liberi
ATD = Alianța Tinerilor Democrați
PIMA = Partidul Independent al Micilor Agrarieni
FDM = Forumul Democrat Maghiar

Problema cheie rămîne, totuși, dacă rezultatul alegerilor se datorează numai efectului socio-psihologic obișnuit de pendulare a preferințelor electoratului, sau dacă, în cazul de față, avem d- a face cu o legitate mai adîncă, predeterminată, deci cu un fel de "coagulare tixotropă" socială. Modelul pendulului ar presupune un raport de forțe echilibrat și, ca urmare, posibilitatea unei eventuale reveniri firești. Dacă, în schimb, situația e mai bine modelată de o masă tixotropă, care se fluidizează doar la acțiuni mecanice

The return to the left in the countries that have abandoned the communism is explained as an entrance in the "normal" political system based on the alternation of equal political forces. This is an explanation, in accordance with the pattern of the grandfather's clock.

Another explanation, in accordance with the pattern of the coagulation invokes the revirginization of the old egalitarianism, consequently to the worsening of economic and psychico-social problems.

energice – corespunzînd unor trăiri social-psihologice catarcice, de tipul șiru lui de evenimente din anul 1989 –, atunci, schimbarea este de așteptat doar după o perioadă mai lungă de timp.

Pentru a putea desluși această dilemă, este necesară pe de o parte, cunoașterea sistemului electoral maghiar, a particularităților istorice, respectiv considerarea și a altor cazuri din lumea a două.

Sistemul electoral maghiar îmbină într-un mod specific sistemul propriu lumii anglo-saxone – bazat pe circumscripții de candidatură individuală, ceea ce de altfel coincide și cu tradițiile maghiare –, cu sistemul pe bază de liste, întocmenit cu preponderență în sfera de cultură germană, care mai nou tinde să se extindă în lume. Legea electorală maghiară împarte țara în 176 circumscripții electorale individuale și în 20 de circumscripții cu liste electorale de partid (unitatea teritorială electorală este – ca în România – județul, respectiv capitala).

În așa-numitul "scrutin zero", pentru a se lansa în alegeri, fiecare candidat (atât cei ai partidelor, cât și cei independenți) trebuie să adune cîte 750 de recomandări cetătenesci. Partidul care a reușit să lanseze cîte un candidat individual în jumătate din circumscripții electorale individuale dintr-un județ dat, este îndreptat să întocmească o listă teritorială (listă județeană). Partidul care a obținut cel puțin 7 liste județene, este în măsură să întocmească și o listă pe țară. "Scrutinul zero" s-a desfășurat în martie, partidele trebuiau să-și depună recomandările pînă în 8 aprilie a.c. la Comisia Electorală Națională. În urma "scrutinului zero" 15 partide politice au obținut dreptul de a întocmi liste pe țară. Pentru ca un partid să beneficieze de reprezentanță parlamentară, numărul total de voturi obținute pe liste teritoriale trebuie să se ridice la 5% față de numărul total de voturi exprimate.

În primul tur de scrutin, cetătenii își dau votul pentru o listă teritorială (se întocmesc 19 liste județene și o listă pentru capitală) și pentru un candidat individual. Din cele 386 de mandate parlamentare, 152 se împart în funcție de voturile date pe liste teritoriale; soarta a 176 de mandate depinde de numărul de voturi date pentru candidații din circumscripții individuale, iar 58 se împart între candidații înscriși pe liste pe țară (pe baza unui calcul de proporționalizare) în urma totalizării voturilor date pentru partide, dar care au fost insuficiente pentru obținerea unui mandat. În circumscripții electorale individuale, în urma primului scrutin, dobîndesc mandate numai acei candidați care au obținut mai mult de jumătate din voturile exprimate. Prin lansarea a foarte mulți candidați individuali rezultă un grad mare de dispersie a voturilor, în consecință, numai un număr mic de candidați dobîndesc mandate parlamentare din primul scrutin (cinci candidați au realizat această performanță electorală în '90 și doar doi au născut acesta).

Al doilea tur de scrutin decide asupra majorității mandatelor, cînd – în funcție

de rezultatul primului tur de scrutin – participă primii trei candidați, respectiv, cînd e cazul, cei care deși nu sunt printre primii trei, au obținut totuși cel puțin 15% din voturi. În al doilea tur de scrutin este suficientă o majoritate simplă pentru dobîndirea unui mandat. Scrutinul "zero", eliminatoriu, și pragul de 5% sunt menite să realizeze o selecție. Sistemul circumscriptiilor electorale individuale, atunci cînd electoratul votează mai degrabă pe criteriul de partid și nu astă pe imaginea candidatului (ceea ce s-a întîmplat în cazul de fată) poate amplifica măsura victoriei favoritului (teoretic, cu cîte un vot în plus în fiecare circumscripție, deci cu 176 voturi, un partid poate cîștiga toate mandatele individuale).

Cu toate că sistemul maghiar combină avantajele partidei mari, rezultatele în cazul de față ar fi fost similare și în cazul sistemului pur, pe bază de liste.

Ungaria și Polonia sunt singurele țări din fosta lume a două, în care înainte de '89, anul de sucoară generală a totalitarismului roșu, au avut loc evenimente și mișcări contestătoare pornite de la bază și cuprinzînd o majoritate covîrșitoare și reprezentativă a societății. Revoluția din 1956 și furtuna Solidarnosc (1980) au dovedit în modul cel mai direct și exhaustiv reluctanța generală a societăților respective față de practica și ideologia comunistă. Era de așteptat ca aceste societăți să demonstreze o reținere de lungă durată și față de valoarea etică fundamentală a socialismului – egalitarismul. Alegerile din '93 și '94 din aceste țări vin să nege această așteptare.

Ratiionalele nu au relevanță în cazul "noului mecanism economic" al lui Nyers Rezsö (Ungaria) și "primăvara de la Praga" a lui Dubcek, ambele fiind inițiative de sus, care nu au părăsit cadrul ideologic socialist.

Întelgereala proceselor prezente din Ungaria nu este posibilă fără a lua în considerare impactul determinant al revoluției din '56 asupra dezvoltării ulterioare. După o perioadă de represalii crunte, sistemul comunist kădărăst a adoptat o tactică dublă de stabilizare: pe de o parte liberalizare economică (noul mecanism economic, legat de numele reform-comunistului Nyers Rezsö, 1967), pe de altă parte, depolitizarea culturii prin coruperea "de salon" a intelectualității și a clerului, slăbirea cenzurii directe, în pas cu întărirea autocenzurii. "Cei ce nu sunt împotriva noastră, sunt cu noi" – a fost noua deviză a lui Kădăr – varianta dextrogiră a unei pretenții ne-schimbante de exclusivism valoric dictatorial.

Politica culturală derivată, a cărei traducere în viață este legată de numele lui Aczél György (eminenta cenușie a partidului), a avut drept scop cîștigarea și îmbînțirea intelectualității, respectiv "dezamorsarea" definitivă a societății maghiare "rebele". Aceasta din urmă se va și interesele Moscovei de a preîmpinge repetarea revoluției. În acest scop s-a căutat slăbirea complexelor sociale de coeziune și motivele colec-

tivă: libertatea colectivității, sentimentul național, credința creștină.

Comunismul de tip gulyás a funcționat datorită canalizării cu succes a angajamentului colectiv (inerent mentalității vestice, bazată pe concepțiile adevărului și dreptății) spre sfera individuală, atomizând această forță nedorită.

În urma slăbirii surubului economic și cultural, Ungaria și-a meritat în scurt timp porecla de "cea mai veselă baracă" a lagărului socialist.

Liberalizarea relativă a economiei, libertatea relativă a cuvîntului, slăbirea îndoctrinării comuniste și, derivînd din acestea, formarea unei elite de intelectuali "independenți", atât în interiorul cît și în afara partidului comunist, constituie trăsături specifice dictaturii kădărăște "moi". Datorită acestei situații a fost posibil ca Ungaria să profite aproape instantaneu (pe scara timpului istoric) de spațiul de mișcare creat prin modificarea doctrinii politice interne și externe a Uniunii Sovietice. Forțele reformatoare ale partidului comunist și opozitia ce se organizează în afara sa au reușit în mai puțin de un an – într-un mod nu întotdeauna dirijat – să dizolve sistemul comunist.

În octombrie 1989 s-a desfășurat congresul de importanță istorică al Partidului Muncitorilor Socialist Ungar. În acest cadru, platforma social-democrată reformatoare a lui Imre Pozsgay, care s-a pronunțat pentru schimbarea radicală, urmărind introducerea sistemului vestic pluripartit și care promova o politică marcată de interesul național, împreună cu gruparea cu caracter cosmopolit, a lui Tamás Krausz, al cărei ideal era socialismul cu față umană, au reprezentat o victorie răsunătoare asupra aripii ortodox-comuniste a lui Berecz-Puja-Grosz, care opera cu formule de genul "dictatura proletară", "luptă de clasă" și a. Compromisul între adeptii democrației burgoze (Pozsgay) și celei socialiste (Krausz) a fost necesar pentru păstrarea continuității de drept. Acest congres a hotărît ca partidul comunist să se supună regulilor de joc ale democrației, partea majoritară constituindu-se într-un nou partid.

Adeptii liniei dure, rămași pe dinăuară, s-au constituit într-un partid comunista tradițional, sub numele de Partidul Maghiar Soci. List al Muncii, care a avut cîte un ejec. atât cu ocazia alegerilor din '90, cît și acum.

În concluzie, unul din factorii determinanți ai transformărilor maghiare, a fost mișcarea reformistă din sînul partidului comunist.

Auto-moderarea, realismul politic al Partidului Socialist Ungar, constituie în cadrul congresului din octombrie '89, precum și gestul ultimului guvern stat-partid al lui Németh (care, angajîndu-se pe calea democrației, a tăiat cordonul omobilic ce-l legă de Partid), au deschis posibilitatea alegerilor libere din 1990.

Pe de altă parte, opozitia democratică a început să se organizeze în 1988, nu în ultimul rînd și mulțumită protectoratului oferit de Pozsgay Imre, conducătorul Frontului Popular, care a fost în același timp și figura charismatică condusă aripii reformiste din sînul Partidului Comunist. În scurt timp, opozitia democratică s-a încheiat suficient pentru a oferi electoratului maghiar o alternativă convingătoare.

Privind în retrospectivă, votul din 1990 a fost un vot de negație, care n-a

necesitat mai mult decât pură existență a acestor alternative.

Guvernul Antall nu a dispus, prin forța lucrurilor, de experiență în tehnica exercitării puterii și a trebuit să se confrunte, pe lîngă problemele obiective legate de schimbarea de regim, și cu problema subiectivismului (desocorînd pînă la ostilitate) a aparaturii de stat, și a mediilor, moștenite din era comunistă.

Cu toate acestea, coaliția a reușit să rămînă la putere pînă la încheierea mandatului. Reușita de netârgăduit a acestui guvern a fost demararea tranzitiei, menținînd stabilitatea.

Pe plan economic, paralel cu privatizarea în industrie și agricultură, și restructurarea vietii financiare, a reușit să plătească ritmic datorile moștenite de la regimul anterior, a demarat reînnoirea infrastructurii telecomunicatiilor, a mărit rezerva de devize cu 5 miliarde \$, ridicînd în același timp procentajul cheltuielilor sociale și de bunăstare de la 14 la 18% din buget.

În schimb, a reușit în mai mică măsură să frenzeze inflația și șomajul. Nu a reușit să opreasca pauperizarea relativă a unei treimi a populației și nici să evite reinșaurarea unui sistem de clientură.

În lipsa unei strategii de mediatizare, dialogul puterii conservatoare cu societatea a fost nesatisfăcător, ceea ce a contribuit în mod esențial la accentuarea nesiguranței și la apariția unei crize de neîncredere.

Antall József, care pleda pentru egala pondere a idealurilor liberale, naționale și creștine în ideologia partidului, a numit guvernul său un "guvern kamikaze" referindu-se la faptul, că în acțiunile sale interesul țării primează față de cel de partid (sau personal) atunci cînd da curs programului de modernizare.

Programul pus în aplicare a fost eminentă liberal (privatizare forțată, deschidere neprotectionistă față de capitalul străin), cu trăsături sociale marcante (procentul alocat din buget cheltuielilor sociale și de bunăstare a crescut). Uneori legile aveau chiar caracteristici stîngiste (de exemplu, nu s-a produs restituție in integrum a imobilelor nationalizate). În schimb, a lipsit acea componentă, ce caracterizează printre altele un program conservator național-creștin, și anume creșterea ponderii cheltuielilor destinate apărării naționale în buget.

În contrast cu practica liberală și socială, retorica și simbolismul coaliției s-a evidențiat prin nuante retrospective patriotarde conservative, uneori chiar anacronice.

Datorită îndoctrinării stîngiste internaționale din epoca Aczél (propagandistul lui Kádár), această retorică a rămas fără răsunet, avînd mai degrabă efect de recul.

Intervențiile economice chirurgicale, inerente schimbării, au fost lipsite de pregătirea psihologică și susținerea propagandistică necesară.

Dialogul cu societatea a fost nesatisfăcător.

Întîind această slăbiciune, opoziția a intervenit cu acțiuni succesive, inducînd în guvernanti o psihoză de asediere. De remarcat că mediile se aflau, de la bun început, într-o măsură covîrșitoare, de partea opoziției (a stîngii). Ilustrativ pentru acest raport de forțe este interdicția la 12 octombrie 1990 de către președintele Televiziunii maghiare (Hankis) a difuzării unei cuvîntări a primului ministru Antall József. Raportul tirajului mediilor scrise pro-guvernamentale față de cele de opoziție a rămas tot timpul în jur de 1:9. După părerea criticilor din sînul Forumului Democrat, că și din afară aces- tui, situația se datorează refuzului guvernului Antall de a da curs proceselor de tragere la răspundere a fostilor colaboratori ai securității maghiare, concomitent cu publicarea dosarelor lor. Acești critici explică stabilitatea forțelor conser-

vatoare și a ritmului mai alert al tranzitiei în Cehia tocmai prin înlăturarea fostilor colaboratori (și) din mediile electronice.

În mediile maghiare s-a clădit metodical fantoma pericolului de dreapta, guvernării fiind acuzați tot mai vehement de tendințe dictatoriale. Reacțiile puterii conservatoare au avut adesea un mesaj metacomunicativ de aragonă, activînd panelurile psihiști stîngiste, dreptofobe, "moștenite" ale electoratului.

Metodele mediilor stîngiste nu au fost întotdeauna morale.

Dreapta (și uneori chiar societatea) a fost în permanentă acuzață în țară și în străinătate de antisemitism. Dacă există o măsură a antisemitismului, care trece de pragul resentimentului, materializîndu-se în acțiune politică, atunci aceasta este opțiunea (votul) dată unui partid cu retorică (sau program) antisemit.

Csurka István (Partidul Dreptății și Vietii Maghiare) a evocat în mai multe scrisori pericolul evreiesc, considerînd că această comunitate (de 100-300 mii de persoane), ocupînd în deceniile de dictatură comună pozîțiile-cheie din societate (viața culturală, mediile, lumea financiară, justiția), constituie de fapt majoritatea politică, deținînd și în continuare adevarata putere în țară. Rămînînd în retorica sa totuși la stînga față de Le Pen, Csurka și partidul său a obtinut în mai 1994 nu mai mult, decît 1,4% din voturi, deci cu un ordin de mărime mai puțin decît omologul său mai explicit și radical francez. În același timp, Alianța Democraților Liberi, acuzață de Csurka István ca fiind exponentul evreimii internaționale în Ungaria, și-a păstrat cu cele 18%, poziția a două în cîșcierul parlamentar. Astfel propaganda denigratoare a mediilor de stînga a găsit o dezmințire convingătoare.

La începutul guvernării Antall a existat o înțelegere hexapartită, care, printre altele, se referea și la evitarea demagogiei sociale. Părțile, avînd în vedere drumul foarte strîns și obligatoriu – pentru orice guvern – al liberalizării, privatizării, modernizării, s-au angajat să nu se folosească în scopuri electorale de consecințele de asemenea obligatorii, dar neplăcute ale tranzitiei: șomajul, inflația, pauperizarea unei părți a societății.

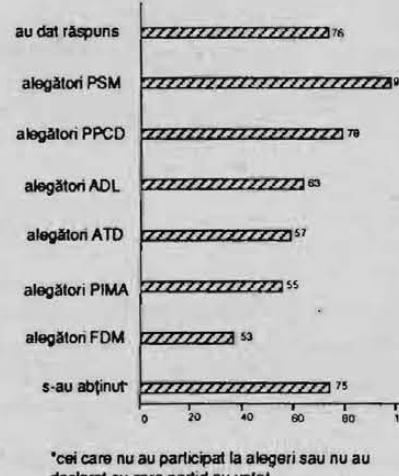
Partidul Socialist Maghiar a avut în '90-'91, atunci cînd viața parlamentară, transmisă în direct de TV2, s-a bucurat încă de atenția publicului, o atitudine reînțintă, demonstrînd cu un profesionalism pedant tinuta unei opoziții constructive și responsabile (ex. în legătură cu proiectul expoziției universale din '96) în context cu strategia metacritică agresivă, permanentă a ALD.

După congressul al III-lea, dar mai ales cel de-al IV-lea al Partidului Socialist, acest partid s-a îndepărtat de acest principiu. Reînțînd legăturile cu vechile sindicate, de tip "curea de transmisie", Partidul Socialist a dobîndit un mijloc propagandistic redutabil.

Folosind demagogia socială, socialistii au denunțat dreapta, acuzînd-o de insensibilitate socială și au promis o schimbare spre bine. Conform rezultatelor sondajelor Institutului Gallup, electoratul este convins că promisiunile se vor realiza.

Ponderea celor care cred că socialistii – în caz că revin la putere – și vor îndeplini promisiunile; în procente, față de totalul celor ce și-au dat votul pe partidele respective. (sunt reprezentate împreună opțiunile "este convins că..." și "mai degrabă crede că..." vezi figura următoare)

Prestigioasa societate pe acțiuni "Cercetarea Economică" în schimb, a ajuns la concluzia că pentru continuarea redresării economiei este nevoie de punerea în viață a unui pachet de stabilizare, constînd din devalorizarea forin-

tului, creșterea impozitului pe circulația mărfurilor, creșterea pretului curentului electric, al apei și canalizării, a serviciilor sanitare etc., respectiv reducerea procentajului cheltuielilor sociale în buget.

Președintele Partidului Socialist Maghiar, Gyula Horn, a fost desemnat de congresul al V-lea al acestui partid, în

data de 4 iunie a.c., cu 431 de voturi din 450 posibile, drept candidat pentru funcția de prim-ministru. Domnia-sa a acceptat candidatura. În interviul dat magazinului politic *Der Spiegel*, candidatul PSM promite introducerea unui nou stil de guvernare, axat pe dialogul viu cu societatea. □

BORBELY IMRE - born in Timișoara (1948). Between 1991-93 he was a member of the National Presidium of UDMR. Currently he is a deputy of Harghita and a member of some committees of E.C. He authored works on the concepts of partner-nation, autonomy federation, etc.

Corespondență din Manchester

Alegerile pe Parlamentul European în Marea Britanie

LAVINIA POPESCU-BÂRLAN

Conservatorii britanici au reușit un record în aceste alegeri – au obținut cele mai proaste rezultate electorale naționale de la 1832 încă odată. Popularitatea în scădere a Partidului Conservator (Tory) fusese deja indicată de înfrângerea înregistrată în alegerile locale din mai. În ultimii ani, guvernarea Tory s-a desfășurat în condițiile unei recesiuni prelungite. Cea mai recentă măsură nepopulară adoptată de guvern a fost mărirea impozitelor (aprilie a.c.). Cea mai recentă acuzare gravă adusă guvernului (și nu lipsită de temei!) a fost că demolează statul bunăstării generale (*dismantling the welfare state*).

Campania electorală Tory a fost dominată de discursul moderat Euro-sceptic al lui Major. Motivele sunt ușor de înțeles. Pe de o parte, trebuiau împăcați și liderii Tory Eurosceptici și cei Euro-fili. Pe de altă parte, s-a vrut atragerea majorității electoratului conservator, considerat a avea înclinații sceptice privind integrarea europeană.

Britanic să se înscrive pe "pista celor încetii" (*slow lane*) în cursa integrării europene. Ezitările, divergențele și îndărătinicile diplomaților britanici în "Europa" se datorează în parte refuzului acestora de a accepta poziția incomodă actuală a Marii Britanii – poziția de partener căruia îi este inaccesibil rolul de lider în UE, alături de marile puteri continentale, Germania și Franța.

Partidul Laborist și-a axat campania pe problemele economice interne, invinsând electoratul la urne spre a sanctiona slaba performanță a guvernului. Campania laburistă a fost dominată de critica conducerii Tory și a incapacității guvernului de a soluționa gravele probleme sociale devenite acute pe fondul recesiunii.

Laburiștii se află într-o perioadă dificilă generată de moartea subită a liderului lor, John Smith, la 12 mai, a.c. Modul în care conducerea interinară a partidului (îndeosebi doamna Margaret Beckett) a reușit să mobilizeze partidul pentru campania europeană, a trezit ad-

majoritar în două circumscripții tradițional conservatoare din sud-vestul Angliei. PLD britanic intră pentru prima dată în Parlamentul European, cu doi reprezentanți.

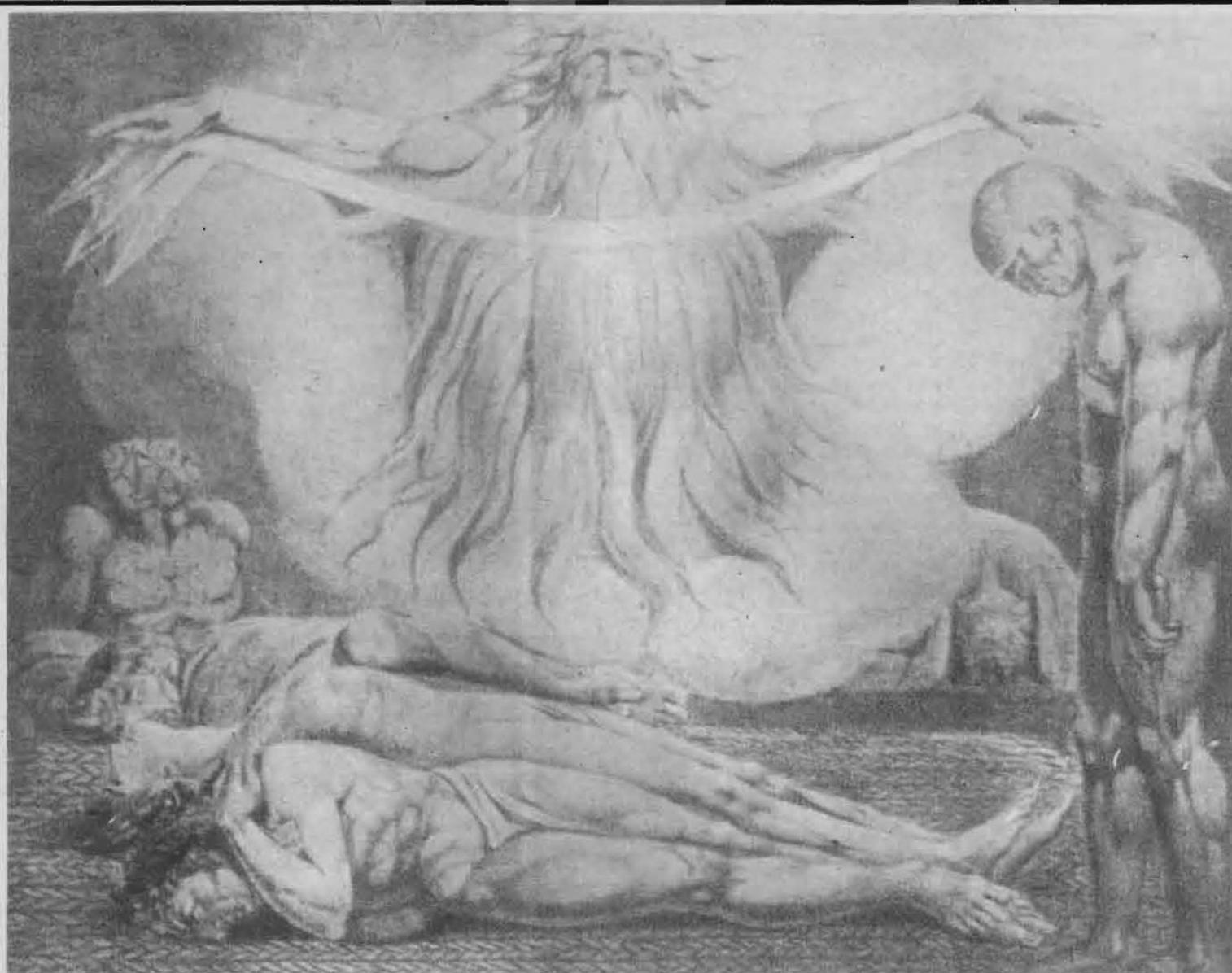
În Irlanda de Nord, partidele unioniste au obținut două locuri, iar naționaliștii irlandezi, un loc – nici o schimbare față de alegerile precedente. Alta este însă situația în Scoția, unde Partidul Naționalist Scoțian (SNP) și-a extins aria de domnie spre nord-est, obținând suportul a peste 30% din electoratul scoțian – un rezultat care a depășit așteptările naționaliștilor. SNP a condus o campanie axată pe ideea unui viitor stat scoțian în cadrul Uniunii Europene.

Iată aici rezultatele în cifre ale alegerilor pentru Parlamentul de la Strasbourg în Marea Britanie: Partidul Conservator – 18 locuri (cca. 28%), Partidul Laborist – 62 locuri (cca. 44%), Partidul Liberal-Democrat – 2 locuri (cca. 17%), SNP – 2 locuri, unioniștii irlandezi – 2 locuri, naționaliștii irlandezi – 1 loc. În total 87 de locuri în Parlamentul Euro-

a sanctiona performanța națională a guvernului prin votul European. Guvernul domnului Major obține locul doi pe podiumul "reculului" cu – 16%, după guvernul danez cu – 22%.

Pe plan intern, paradoxal, poziția lui Major pare a se fi consolidat. Sondajele de opinie preelectorale au reușit să creze imaginea unei înfrângeri Tory catastrofale, prezicând pînă și obținerea de numai 3 locuri. În comparație cu aceste preziceri, performanța Tory a apărut ca fiind slabă, dar nu dezastroasă. De asemenea, modul în care Major a condus campania a fost apreciat de Tory. Si dincolo de aceste considerente de moment, conservatorii nu au o alternativă viabilă pentru înlocuirea primului ministru, deocamdată.

După alegerile europene, liderii Tory au redeschis discuții asupra reducerii impozitelor – în vederea viitoarelor alegeri naționale. John Major a anunțat că nu intenționează să demisioneze pînă în noiembrie (cel puțin) – cînd, conform

Pe parcursul campaniei, Major a lansat ideea unei Europe în care diferențele țări membre să-și adapteze ritmul de integrare în Uniunea Europeană (UE) funcție de interesele naționale (*a multi-speed, multi-track Europe*). Dar divergențele de opinii în cadrul conducerii Tory au ieșit din nou la iveală. John Gummer (ministrul secretar al mediului) a afirmat că este inaceptabil ca Marea

mirație și încredere în unitatea partidului. Dovadă stă cîștigarea copleșitoare a alegerilor pentru Parlamentul European. Este semnificativ că laburiștii au preluat majoritatea voturilor în circumscripții tradițional dominate de susținători Tory ai clasei de mijloc.

Liberal-democrații (PLD), după o campanie reușită, dar cu sperante supradimensionate, au reușit să preia votul

europen. Participarea la vot a fost foarte slabă – cca. 36%. Este de remarcat discrepanța dintre numărul de locuri obținut de partide și proporția votului fiecăruia, pe care sistemul de vot britanic o creează.

Marea Britanie contribuie astfel massiv la întărirea "partidei" socialiste din Parlamentul European. Rezultatul votului britanic se înscrise în tendința generală înregistrată la aceste alegeri europene, de

tradiție, performanța guvernului este supusă discuției în Camera Comunelor. Primul ministru are însă în vedere o remaniere serioasă a guvernului – planificată pentru iulie, înainte de data alegerii noului lider laburist. Alegerile europene deci, nu s-au dovedit a fi chiar un dezastru pentru Tory, ci mai curînd o amenințare pentru viitoarele alegeri naționale. □

14 iunie 1994

“Ultimele alegeri nu au confirmat așteptările democratilor”

– S.Tănase în dialog cu Mitiukov –

Mitiukov: În prezent, înțelegerile politice în Rusia au fost amestecate, încurate chiar. Nu mai există înțelegerea, cum era înainte, că stînga era progresistă (la timpul său), iar dreapta conservatoare. În prezent, stînga – într-o clasificare clasică de Vest – este comunistă și e susținută de grupările comuniste și agrariene din parlament. Aripa dreaptă e parte liberală, e flancul reformist. Există și o tendință ultraconservatoare – Jirinovski. De aceea, preferăm cîndată să nu împărtim în stînga și dreapta, deoarece totul este încurcat și greu de înțeles. Aș face următoarea clasificare: conservatorii, împotriva reformelor, liberali, pentru reformă, și centrul, pentru reformă în principiu, dar pentru o tactică atentă de implementare a acesteia.

Stelian Tănase: Ce rol joacă complexul militar-industrial în Rusia de astăzi?

Înainte exista un complex militar-industrial puternic. El mai există și astăzi, în principiu. Acolo sunt adunate cele mai calificate cadre, ingineri și muncitori. S-a pornit o politică de conversiune, care transformă producția militară și o adaptează la producția civilă. E un proces ce se desfășoară în mod dureros. În primul rînd, pentru asta e nevoie de bani. Pentru reorientarea muncitorilor, pentru deschiderea unor noi producții, pentru sustinerea somajului acolo unde acesta apare. Totul merge atât de dureros încît o parte din muncitorii complexului militar-industrial nu sănătate, în principiu, multumiti de reformă. Din această cauză rezultă că acest complex militar-industrial devine, obiectiv, un “ne-aliat” al reformei. Totul va depinde de cît de mult va reuși o conversiune a acestei producții fără suferință. De astă va depinde dacă muncitorii vor fi pentru sau împotriva reformei.

Totuși, un comentator ca Iuri Afanasiiev a publicat recent un studiu în Foreign Affairs, în care scria că învingătorii acestor alegeri sunt, de fapt, complexul militar-industrial și birocrația.

Într-o oarecare măsură, are dreptate. Ultimele alegeri nu au confirmat așteptările democratilor, care sperau în victorie. Ei sunt gruparea cea mai mare în parlament, dar e o majoritate slabă. Comuniști, de asemenea, au pierdut. Au învins acele forțe care reprezintă nemulțumirea față de schimbările actuale. Lumea a votat pentru Jirinovski. Cei ce l-au votat sunt și militari, și complexul militar-industrial, și cei care nu s-au putut adapta transformărilor economice actuale. Au învins numerosi deputati care au reprezentat interesele industrii energetice, ale birocrației, care se distanează de interesele politice ale unui partid sau altul și se afirmă ca un grup individual, separat, care își are interesele proprii. Trebuie să spun că situația e destul interesantă. Nu există un curent clar liberal, care să răspundă de reformă, cu o majoritate – Gaïdar nu are majoritatea. Nu are însă majoritatea nici partea care e împotriva reformei – foștii comuniști și liberalii lui Jirinovski (dacă-i putem numi liberali!).

Ei își spun liberal-democrați...

E un nume frumos, pe care l-au furat. Ei nu sunt liberal-democrați. În prezent, e un echilibru în politică. Potrivit constituției actuale, președintele este un personaj politic puternic și independent. Constituția îl permite să stabilească singur politica externă și internă; într-o anumită măsură, prin acest lucru e neutralizat parlamentul. Si apăre situația paradoxală că parlamentul, în configurația actuală, cu greu va putea emite legi suficiente – și

asta din cauza contradicțiilor politice. Cumva, va trebui să rezolve problemele economice: privatizarea, problemele curente ale economiei și probabil, presupun, atunci cînd nu va putea fi rezolvată o lege, decizia va fi luată de președinte.

S-ar putea să rezulte o situație periculoasă...

Cred că nu va fi periculoasă, astăzi președintele va avea o orientare spre reforme liberale cu caracter economic și politic, și cît le va transpună, practic, în viată.

Mă gîndeam că acest conflict – între Președintele și Parlament – a dus, în octombrie trecut, la o confruntare militară. Nu știu cît e de bine pentru un sistem democratic o creștere fără limite a puterii prezidențiale.

Cred că pentru democrație nu este bine cînd “se trage cu tancul în Parlament”. Dar aceste situații apar acolo unde se naște o contradicție puternică între vechi și nou care nu poate fi soluționată. Există exemple în istorie: situația din Chile, generalul Pinochet, o dictatură. Conflictul a fost determinat de situația de contradicție care există. Situația de la noi e cu semn invers. La noi, contradicția de nerezolvat se crește între forțe care încercă să-și ia o revansă politică și să aducă țara acolo de unde a pornit în '89 și '90 și să stopeze încercările de a reforma țara. Din păcate, în fața reformatorilor nu s-a aflat o instituție democratică. Parlamentul, ci structurile guvernamentale, în frunte cu președintele. Acest paradox, din punct de vedere formal, e privat ca un paradox antidemocratic. Dar practic, prin scopul lui, este democratic.

Unii comentatori consideră actualul parlament mai conservator decît cel dizolvat în octombrie. Ce părere aveți?

Cred că e o apreciere unilaterală. Parlamentul actual, din punct de vedere politic, poate să nu fie mai bun decât cel dinainte, dar are o experiență – cea a parlamentului anterior – și are în față tabloul posibilității evoluției spre un conflict. Parlamentul actual știe că un conflict ascuns între Parlament și Președinte poate duce la un război civil în țară. De aceea, mulți din parlamentul actual au grija de a nu duce controversele pînă la conflict. De aceea, Duma are această atenție și o mai mare capacitate de compromis. Cît timp va dura această abordare, nu se poate spune. Dar cred că măcar doi ani va mai dura.

Se fac speculații în legătură cu poziția lui Elțin în sistemul politic, în sensul personalizării accentuate a puterii. Nu e un pericol pentru democrație? Sau e în tradiția rusă?

Ați spus bine că sunt speculații. În jurul președintelui există multe speculații. Ele sunt speculații cu caracter politic și corespund intereselor uneia sau alteia dintre grupările politice. Speculația numărul 1: prezentarea lui Elțin ca un dictator. E nefondată. În țară există partide de opozitie, suficiente și puternice, există o presă de opozitie. Oricine îl poate critica pe președinte. Se ajunge pînă la jigniri pe față. Dacă aveam în față un președinte dictator, acești critici și-ar fi găsit locul acolo unde, de exemplu, intenționează să-și trimită Jirinovski opozantii: în Nord. E adevărat, președintele are experiența aparțatului biocratic din trecut, fapt ce are o anumită influență asupra lui, dar important e că direcția principală a președintelui este aceea de a servi scopurile democratice. Aceasta e prima speculație. A doua speculație: cea privind starea sănătății președintelui. Din

cînd în cînd este aruncată în societatea noastră această speculație, și ea apare în cîte o situație politică complicată din țară. Aceasta e a doua speculație. A treia e cea a complotului. Se spune că cei din anturajul președintelui pregătesc diverse comploturi. Acestea, de obicei încep în acel moment cînd opozanții politici ai președintelui încep acuza împotriva pozitiei lui politice. În cursul activității președintelui, pericolul înstrăinării instituțiilor democratice nu există.

Dar complicat e de stabilit cine va fi următorul președinte. Președintele este personajul-cheie în instituțiile politice ale statului rus. Constituția noastră seamă mult cu constituția franceză din 1958, care întărește puterea a președintelui. În Franța, în acel timp, s-a dezvoltat conflictul între Parlament și Guvern, guvernele se schimbă des. Există războiul din Algeria și amenințarea că va trece acest conflict pe teritoriul francez... și atunci, rezolvarea a fost în această constituție a Republicii a V-a. Se poate face o paralelă. Republikele se desprind de Rusia, așa cum se desprind coloniile franceze în acea perioadă; la marginea Rusiei sînt războiile, puterea guvernamentală și cea legislativă se schițează reciproc. De aceea am mers către această analogie cu Franța acelor vremuri: păstrarea instituțiilor democratice cu prețul întăririi puterilor președintelui. Aceasta, într-o anumită măsură, este apropiată gîndirii poporului rus, unde există o puternică credință într-un singur om. Aceasta a fost cîndva tarul, apoi Reprezentantul Comisarilor poporului, apoi secretarul general... Aici există rădăcini de ordin psihologic.

Si noi avem o constituție copiată după Republica a V-a franceză și n-am pierdut un imperiu!... Cum credeți că va evoluă CSI, această structură supranatională?

Cred că republicile care au devenit independente, ieșind din URSS, legăturile lor vor crește... Ele se află în criză, nu pot ieși din ea și încearcă să creeze noi legături. Deși, de multe ori nu din inițiativa Rusiei. De exemplu, Belarus încearcă să unească în sistemele monetare, Kazahstan propune o uniune euroasiatică, Moldova și-a exprimat dorința de a încheia un acord economic, Gruzia a intrat în CSI – ea, care înainte nu suportă legături de acest gen cu Rusia. Sigur că realizarea unui nou URSS e imposibilă. Nu va fi aşa ceva. Dar e posibil, în viitor, în mod benevol, să aibă loc o unire economică a statelor independente, de tipul Uniunii Europene, pe teritoriul fostei URSS. Se poate presupune că va fi o comunitate economică, dar nu se exclude posibilitatea creării, pe această bază, a unei uniuni confederale de un tip oarecare.

În ultimele luni se observă o schimbare a politicii externe rusești. Este cererea pe care mai multe țări est-europene și-au manifestat-o de a intra în structurile euro-atlantice; e vorba apoi de participarea la conflictul din fosta Iugoslavie a diplomației și a forțelor de pace. Si mai e vorba de discuția în legătură cu Parteneriatul pentru Pace. Cum vedeti evoluția în continuare a diplomației rusești și raporturile ei țăriile din estul Europei, dar și cu Occidentul, cu Statele Unite, cu administrația Clinton?

As putea spune că politica externă depinde în mare măsură de situația internă din Rusia și se stabilește cu implicarea forțelor politice ale Rusiei. În al doilea rînd, ea este determinată de existența unei răspunderi morale politice a

Rusiei pentru tot ce se întâmplă pe teritoriul fostei URSS, deoarece conflictele militare de tipul celui din Caucaz nu pot să nu ne preocupe. Toate aceste țări, ca și noi, am ieșit din URSS și dorim ca fiecare stat, în mod independent și suveran, să fie ferit de exploziile de acest tip. Si în al treilea rînd, e determinat – nu ascundem acest lucru, ci îl discutăm franc – de interese naționale. Fiecare stat are interese naționale. Si România are interese naționale. Deci, tot astfel și noi. Interesul național e în legătură în primul rînd cu securitatea națională. De exemplu, Tadjikistanul. Participarea armatei noastre în Tadjikistan e determinată astăzi de cererea guvernului din Tadjikistan, de implicarea altor țări asiatici, cît și de securitatea noastră. Dacă Rusia pleacă de acolo, războiul trece din Tadjikistan în Uzbekistan, apoi în Kazahstan și ajunge în “pragul casei noastre”. Aceasta condiționează, într-o anumită măsură, și politica noastră externă, care e determinată și de legăturile noastre tradiționale, istorice cu alte țări. În Rusia sînt foarte afectați de tragedia Iugoslavă. Ne-a fost dificil să stabilim o poziție în această problemă. Dar pornim și aici, clar, de la următoarea situație: conflictul din fosta Iugoslavie nu poate fi rezolvat cu mijloace militare. Trebuie rezolvat pașnic, prin participarea la acest proces a tuturor statelor și a părților interese. Aceasta e abordarea noastră. Acum sustinem ideea Parteneriatului pentru Pace.

Pe care Rusia nu l-a semnat...

E adevărat, dar acest lucru a fost influențat de ideea de a ne apăra de evenimentele din fosta Iugoslavie. Dintr-un anumit punct de vedere, nu mai susținem pe de-a-nțregul inițiativa americană. Gîndim cu grija acțiunile întreprinse de diplomația americană. Trebuie să spun că încercarea SUA și ONU de a rezolva prin forță conflictul sirbo-bosniac folosește la noi doar celor care sunt împotriva reformelor economice. În țară au apărut tendințe antiamericanice. De aceea, cei ce ne doresc binele, care doresc ca în Rusia să aibă loc reforme, ca Rusia să devină un stat de drept, să fie respectate drepturile omului, să aibă loc transformări etc., atunci cînd fac un anumit pas, să ia în considerare situația noastră internă și să-și dea seama cît susțin sau nu liberalizarea țării în sens european. Aceasta e problema.

Rusia va încerca să joace un rol global sau una de putere regională?

Din punct de vedere strategic, Rusia are ca scop integrarea în societatea europeană vestică. Acest scop strategic a format obiectivul politicilor externe ruse și aceasta a determinat și co-acțiunea în cadrul inițiatiilor vestice de un tip sau altul. Rusia va juca rolul unei țări deschise colaborării cu toți vecinii, cu toate statele. Rusia nu va ignora în același timp interesele naționale.

... Ale altora sau ale ei?

Si pe ale ei, dar respectând în același timp și interesele naționale ale altor state.

Si, cînd se vor produce conflicte, ce va face Rusia?

Cred că pînă acum, Rusia, în decursul a cinci ani, a demonstrat că încearcă să rezolve toate conflictele exclusiv prin mijloace pașnice, prin tratative. □

MITIUKOV - Jurist, Ph. D. in Law, Vice-President of the State Duma of Russia, member of the political group Choice for Russia

Momente dificile pentru viitorul Ucrainei

ANDREI MOCEAROV

La 1 decembrie 1991, covîrșitoarea majoritate a populației Ucrainei – aproxi-mativ 90% – a votat în cadrul unui refe-rendum pentru independentă țării, hotărînd să părăsească URSS-ul. Au votat toti, și populația rusofonă din est, și mi-nierii din Donbass, rușii din Crimeea și militarii din Sevastopol, toate etnii au decis ieșirea din imperiul sovietic. Era ziua speranțelor. Dar iluziile primelor momente ale independenței s-au risipit sub lovitura dificultăților economice. Astăzi numai 8% dintre ucraineni mai consideră că principala preocupare a lor este dezvoltarea statalității ucrainene, 64% dintre ei recunoscând că la ordinea zilei este "încercarea de a supraviețui din punct de vedere material".

Fostul numărul 2 al Partidului Comunișt Ucrainian, Leonid Kravciuk, a devenit președintele Ucrainei. Exceptând cîteva circumscripții din vestul Ucrainei, fostii "aparători" au păstrat puterea, transformîndu-se peste noapte în "demo-crati". Debarasindu-se de dubla tutelă a partidului și a Moscovei, "directorii ro-sii" din fruntea colhozurilor, a minelor de cărbuni sau a uzinelor de armament au pus mîna pe pîrghile puterii. În ab-senta unei alternative, atât ca oameni, cât și ca proiecte, ei și-au prezervat vechile obiceiuri: gestiunea centralizată a eco-nomiei, controlul prețurilor, credite gra-tuite oferite întreprinderilor nerentabile, cote de aprovizionare, impunerii fiscale. Reforma economiei n-a avansat, privatiza-zarea abia se desprinde din blocstarturi, iar reforma pămîntului practic n-a fost luată serios în discuție. Kievul, atât de cufundat în corupție și reticent la înnoire, a sugerat în fosta URSS termenul de "ucrainizare" devenit sinonim cu rezis-tenta la reforme și dezastrul economic.

La începutul acestui an, Ucraina se confrunta, dincolo de grava criză eco-nomică, cu trei probleme majore:

- situația statutului nuclear și soarta armelor nucleare moștenite de la URSS;
- partajarea Flotei Mării Negre;
- situația din Crimeea.

Dacă prima cuestiune și-a găsit o re-zolvare favorabilă prin semnarea la 14 ianuarie 1994 a Acordului trilateral ame-ricano-rus-ucrainean de către președinții Bill Clinton, Boris Elțin și Leonid Kravciuk, prin care Ucraina se angajează să cedeze armele nucleare Rusiei și să se alăture înțelegerilor internaționale corespunzătoare, în schimb garantării integrității teritoriale și a sprijinului finan-ciar, celelalte două s-au acutizat în prima jumătate a anului.

Alegerile în două tururi de scrutin, – la 27 martie și 10 aprilie – n-au făcut altceva decât să provoace o polarizare și mai profundă între vestul pro-occidental și estul pro-rus.

Diferența dintre extrimele vestice și estice ale Ucrainei are rădăcini istorice, orașele-simbol ale celor două regiuni, Lvov și respectiv Donetsk, aparțin unor lumi diferite. Centrul istoric al Lvov-ului cu clădirile sale în stil gotic sau baroc are mai multe în comun cu Cracovia sau cu Viena decât cu Donetsk, un centru minier din secolul IX, transformat în epoca so-vietică în capitala metalurgiei și chimici – o casă potrivită pentru Homo sovieticus.

Vestul – Galitia și Lvov – modelat după imperiul austro-ungar și Polonia, alipit abia după al doilea război mondial de către Uniunea Sovietică, a rămas sfîr-dător naționalist, producând o pleiadă

întreagă de disidenți, fiind locuit majorita-tar de o populație care se simte investită cu o misiune în favoarea "ucrainității" și a limbii lor.

Restul Ucrainei, unită de trei secole – dintre care 70 de ani sub puterea sovie-tică – cu Rusia, marcat de metisarea familiilor și a limbii, majoritar rusofon – în care se încadreză și Kievul – este privit ca un pămînt de convertire. Dezba-tarea are loc între adeptii "ucrainizării" statului și partizanii unei Ucraine fede-rale și multiculturale.

În special la est de Nipru și la granita cu Rusia, lumea suferă mai mult social și psihologic din cauza "noii frontiere de stat" care împiedică schimburile econo-mice și contactele umane.

În vest, pe lîngă mișcarea națioana-listă moderată, au renăscut sub patrona-jul extremităților simbolurilor ale unei istorii îndoioelnice. Revizuirea, chiar a celui de-al doilea război mondial, este la modă, și "rezistența națională" a Organi-zației naționaliștilor ucraineni, condusă de legendarul lor șef Stepan Bandera, este repusă în drepturi și vecchii săi com-batântii sunt tratați cu onoruri. Această bulversare a simbolurilor neliniștește nu numai pe antifasciști, ea încrucișează pe toti rușii, chiar anticomuniști, pentru care lupta împotriva agresiunii Germaniei naziste rămîne sacră.

Totuși, independența ucrainiană a fost mai puțin rezultatul unci puternice "conștiințe naționale", cît mai degrabă consecința voinței unei clase politice de a se elibera de sub tutela Moscovei.

Componenta nouului parlament ucrainian nu insuflă prea mult optimism în perspectiva abordării hotărânte a reformelor spre economia de piață.

Blocul cel mai numeros îl reprezintă comuniștii și aliații lor, 118 membri din 339 locuri decise (restul pînă la 450 urmînd a fi ocupate într-un scrutin viitor) la care se adaugă numeroși independenți. Oponenții naționaliști moderati au cîștigat 35 de mandate la care se adaugă cîțiva independenți, această fracțiune adunând maximum 70 de locuri.

Fostul premier Leonid Kucma a cîștigat din primul tur fără probleme, dar adeptii săi din Blocul Interregional pen-tru Reforme, care evită naționalismul punînd accentul pe reformele economice ce trebuie să treacă printr-o "alianță stra-tegică cu Rusia", a obținut puține locuri.

Votul a reprezentat și o ripostă anti Kravciuk, a căruia popularitate în aprilie a atins cel mai scăzut nivel.

"Este un rezultat extrem de nefericit" – comentă Nicolai Mihailichenko, consilierul șef pentru probleme interne al președintelui Kravciuk, adăugînd: "Po-larizarea stînga-dreapta a parlamentului va face extrem de dificilă elaborarea legisla-tivă, cu o parte privind înapoi și alta în-cercînd să miște înainte reforma".

Dar, poate cel mai sugestiv lucru pentru tendința actualului parlament este alegerea ca președinte al acestuia a lui Oleksandr Moroz – președintele Partidului Socialist –, care a evidențiat la prima sa conferință de presă cîteva dintre obiectivele prioritate ale noului parlament, și anume: elaborarea programelor de sta-bilizare, restruc-turare și organizare ale economiei, precum și reglementarea rela-tiilor dintre stat și satul ucrainian. În această privință, Moroz a opinat că "pămîntul trebuie privit ca mijloc de produc-tie, nu transformat în marfă". De asemenea, speakerul parlamentului ucrainean a

subliniat că "atragerea investițiilor străine în Ucraina nu depinde de forma de proprietate asupra pămîntului" și că "economia ucrainiană trebuie să fie o eco-nomie de piață, însă dirijată de către stat". La 15 iunie 1994, Parlamentul ucrainian a validat cu 199 voturi pentru și 25 contra (depușați naționaliști au absen-tat) nou prim-ministrul al Ucrainei – Vitali Mosul –, cunoscut ca un conservator convins și prorus.

Flota militară a Mării Negre reprezintă unul dintre punctele majore de divergență între Ucraina și Rusia. Teoretic, flota a fost împărțită în două părți egale printr-un acord între președinții Kravciuk și Elțin în iunie 1992 la Dagomis. În practică, acest acord n-a fost pus în apli-care datorită refuzului majoritatii corpu-lui ofișeresc de origine rusă de a servi sub comanda ucrainiană. Vasele flotei naveghează în prezent sub trei pavilioane: o parte arborează crucea Sf. Andrei pentru a sugera fidelitatea față de Marea Rusie, alte nave continuă să-și mențină drapelul marinei ex-sovietice, fie din nostalgia după URSS, fie ca ex-presie a credinței față de CSI, iar 5 nave ultramoderne au ridicat drapelul u-crai-nean.

Recent, Ucraina a promis că este de acord să închirieze sau să vîndă Rusiei o bună parte din flota care ar trebui să-i apartină de drept, avînd pretenții pentru menținerea sub pavilion ucrainian a cca. 20% din cele 440 de nave. Expertii în probleme militare navale au stabilit "parametrii împărțirii flotei", încheiind în linii mari întocmirea "listei nominale" de partaj a navelor și mijloacelor de plătă, dar au rămas nesolutație probleme legate de partajul bazelor și infra-structurii de coastă. Ucraina dorește sta-bilirea statutului juridic al părții din flota rusească, care v-a staționa temporar pe teritoriul Ucrainei, insistînd că Rusia să-și creeze în perspectivă o bază navală pe teritoriul ei.

Punerea în practică a acestor înțele-geri se va dovedi extrem de dificilă și riscul apariției unor incidente ca acela din 12 aprilie 1994 este ridicat (cînd s-a produs atacul fortelor speciale ucrainene asupra bazei din Odessa, soldat cu are-starea a trei ofișeri ruși, eliberati ulterior, ca ripostă la încercarea Rusiei de a tran-sfera de la Odessa echipament radar de navegăție costisitor).

Disputa în legătură cu Flota Mării Negre se poate agrava datorită stării ten-sionate din Peninsula Crimeea care a evoluat primejdios în anul 1994, ajungîndu-se foarte aproape de limita unei confruntări armate. Escaladarea confruntării în Crimeea provoacă îngrijorare maximă pe arena internațională, deoarece perspec-tiva unui conflict major în estul Eu-ropei, a unei "noi Iugoslavii" obsedea-z spiritele europene și nu numai.

Ecuatia complexă a Crimeei necesită rezolvarea simultană a trei legitimități în confruntare crescîndă: legitimitatea juri-dică a ucrainenilor, legitimitatea demo-grafică a rușilor și legitimitatea istorică a tătarilor.

În secolul XIII în Crimeea s-au instalat triburile Hoardei de Aur, a căror des-cendenti – tătarii – au format un hanat independent la începutul secolului XV, care a trecut însă rapid sub dominația Imperiului Otoman, meninută pînă la Tratatul de la Kuciuc-Kainargi din 1774. Hanatul Crimeei a cunoscut apoi o perioadă de independentă pînă la anexarea

de către Rusia 1873. În octombrie 1921 s-a creat Republica Socialistă Sovietică Autonomă a Crimeei în cadrul URSS. Tătarii au dominat viața politică pînă la primele epurări staliniste din 1927.

În perioada celui de-al doilea război mondial, cîteva săptămîni după elibera-re Crimei aproximativ 200.000 de tă-tari au fost acuzați de colaborare cu na-zisti și deportați masiv spre EST de către Stalin. Această deportare s-a petrecut în noaptea din 17 spre 18 mai 1944. În 1954, Hrușciov a oferit Crimeea Ucrai-nei. După reabilitarea tătarilor în 1967, o primă tentativă de revenire în 1970 a fost respinsă de autoritățile locale.

În 1988, în plină perestroika, o comi-sie specială a exclus crearea unei republi-cii autonome tătare în Crimeea, dar a permis libera circulație a tătarilor pe baza legislației în vigoare în URSS.

De atunci, ritmul reîntoarcerii tătarilor în peninsula este de aproximativ 50.000 de oameni pe an, populația tătară estimată în 1989 la 38.000 – adică 1,5% – a crescut pînă la aproximativ 250.000, reprezentînd 8% din populația actuală a Crimei.

Cei de origine ucrainiană sunt aproxi-mativ 600.000, dar rușii reprezintă majoritatea clară de 70% (chiar 80% la Se-vastopol).

Crimeea, în virtutea istoriei integratelor în economia Rusiei, a suferit mai mult decât restul Ucrainei prin diminuarea legăturilor cu piata rusească. Mișcarea filo-rusă a încercat, încă în 1992, să pro-clame independența pensulei, dar replica hotărîță a Kievului, care a oferit Cri-meii un statut autonom în cadrul Ucrai-nei, a stopat acest pas.

În ianuarie anul acesta a fost ales pre-sedinte al Crimeii Iuri Meskov, care a condus o campanie electorală cu puter-nice accente filo-ruse.

La 27 martie 1994, concomitent cu alegerile parlamentare din Ucraina, în Crimeea s-a organizat un referendum, considerat ilegal de Kiev, prin care ma-joritatea populației a exprimat opțiunea pentru întărirea legăturilor cu Rusia.

Momentul de vîrf al tensiunii s-a con-sumat la 20 mai, cînd Parlamentul din Crimeea a votat cu majoritate confortabilă revenirea la Constituția din 6 mai 1992, acțiune considerată de mulți analiști politici drept un pas premergător declarării de independență față de Ucra-inia. Această Constituție prevede institu-irea statutului de cetățean al Crimeei prin accordarea unei a două cetățenii pe lîngă cea ucrainiană. De asemenea, este prevăzută instituirea unei miliții proprii și a unei politici externe proprii.

După cum era de așteptat, Parlamentul Ucrainei a suspendat acțiunea legii din Crimeea privind restabilirea bazelor constituționale ale statalității Republicii Crimeea. Au urmat cîteva declarări dure la Moscova, Kiev și Sîngeropol, dar și apeluri la moderare și la rezolvare pe calea tratativelor a diferendului.

Parlamentul de la Kiev a însărcinat Comisia de probleme de politică legis-la-tivă și reformă a sistemului juridic să prezinte în termen de o lună o informare privind corelarea legislației Republicii Crimeea cu Constituția și legile Ucrai-nei.

Deși tensiunea a scăzut puțin în inten-sitate, este pe deplin justificată teama că acest litigiu, rămas pînă în prezent în domeniul politic, ar putea degenera și scăpa oricărui control, devenind conflict armat.

În mod paradoxal, înăspirea relațiilor cu Crimeea a însemnat un nesperat balon de oxigen pentru președintele Kravciuk, a cărui popularitate scăzuse drastic și care, desigur, se bucura de un sprijin internațional solid, a pierdut cîteva partide importante în interior.

Acum popularitatea lui este în creștere în special în Vest, Kravciuk asumându-și cu hotărîre rolul de apărător ferm al intereselor naționale. Tonul lui Kravciuk s-a radicalizat dar, după cum remarcă cotidianul britanic *The Guardian*, furia lui ar putea foarte bine să fie calculată. Alegerile prezidențiale bat la ușă, iar Kravciuk joacă, s-ar putea zice, două variante cu cîstig garantat. Dacă își impune punctul de vedere în Crimeea, Kravciuk poate fi sigur de votul naționaliștilor de acasă. Dacă, însă, separaștii din Crimeea rezistă, criza va fi coaptă și, odată cu ea un pretext ideal de amînare a legilor prezidențiale. Leonid Kucima, unul dintre favoriții principali ai alegerilor din 26 iunie, a înțeles, fără îndoială, calculele lui Kravciuk și a declarat că, de fapt, separaștii din Crimeea au căzut cu naivitate în cursa întinsă de cei interesați să amîne alegerile și să conserve puterea lui Kravciuk.

Kravciuk a esuat însă în ultima sa încercare de a amîna alegerile prezidențiale. La 2 iunie Parlamentul Ucrainei a examinat mesajul președintelui ucrainian, referitor la amînarea alegerilor prezidențiale, precum și a alegerilor locale. În sprijinul lui Kravciuk s-au pronuntat deputații din partea mișcării RUH și a partidelor de dreapta, care reprezintă în special Ucraina de vest. Potrivit opiniei lor, aceste alegeri ar putea să ducă la destrămarea sistemului politic din Ucraina, întrucât prerogativele președintelui și cele ale șefilor organelor puterii locale nu sunt, deocamdată, precizate cu claritate. Însă, după opnia deputaților din regiunile sudice și răsăritene ale republiei, acum, cei de dreapta pur și simplu trag de timp pentru ca Leonid Kravciuk să nu fie înălțat de la putere și să vină la conducere alți oameni, care sunt capabili să schimbe cursul economic și politic al Ucrainei. În cele din urmă, Parlamentul ucrainian a adoptat o hotărîre în care se apreciază ca nejustificată amînarea alegerilor prezidențiale și a alegerilor locale.

De menționat că legea alegerilor locale a fost elaborată de vechiul parlament, fiind încă o lovitură îndreptată împotriva președintelui Kravciuk. Această lege, pe lîngă conservarea structurilor fostei puteri sovietice locale, îl deposează practic pe președintele Kravciuk de ultimul lui sprijin – instituția numirii reprezentanților săi –, deoarece, conform ei, conducătorii administrației locale vor fi aleși prin vot direct.

Totuși, ultimele sondaje indică o creștere relativă a popularității lui Kravciuk, care poate conta pe 27% din alegători, fiind urmat de Kucima cu 20% și Moroz cu 11%, restul candidaților neconfond practic în lupta pentru fotoliul prezidențial, care se va decide mai mult ca sigur în al doilea tur de scrutin.

Oricum, puterea președintelui, conform actualei legislații ucrainene este îngăduită, iar alegerea prin vot a reprezentanților locali ar putea crea noi tendințe autonome și separatiste, deoarece viitorii șefi ai administrației locale, în virtutea faptului că sunt aleși nemijlociți ai populației, ar fi tentați să actioneze independent, scăpând astfel chiar și de sub controlul parlamentului de la Kiev.

Asupra Ucrainei, a cărei poziție strategică este deosebit de importantă, sunt concentrate privirile multora.

În Rusia, unde tendințele de restaurare, într-un fel sau altul, a unei noi uniuni în spațiul post sovietic, se amplifică, evidențiate și printr-o politică externă mai agresivă, în care nuantele de revenire la statutul de mare putere sunt din ce

în ce mai pronunțate, mulți politicieni consideră Ucraina ca o parte a Rusiei. Volomir Vassilenko, ambasadorul Ucrainei în Benelux, la UE și la Consiliul de Cooperare al Atlanticului de Nord, scrie într-un articol apărut în *The Wall Street Journal Europe* din 18 mai 1994, preluat de *Cotidianul* din 7 iunie 1994: "Independentă și suveranitatea Ucrainei sunt privite [în Rusia] ca fenomen temporar și nedurabil. Tendința continuă a Rusiei de a constrînge Ucraina să renunțe la poziția de stat independent a generat numeroase tensiuni între cele două state."

actualei radicalizări a confruntării în Crimeea, majoritatea țărilor occidentale, precum și Comisia Permanentă a CSCE au susținut fără echivoc necesitatea integrității teritoriale a Ucrainei.

Dacă Caucazul și Asia Centrală, fundate în conflicte civile și amenințate de ofensiva fundamentalismului islamic, și unde este nevoie de o mînă forte, pot fi încredințate Moscovei, cu condiția respectării standardelor internaționale referitoare la autorizarea intervențiilor, cu Ucraina situația este complet diferită. Prin poziția ei geografică, mărimea și

implementării reformei către economia de piată. Cercul vicios în care se află Ucraina "fără ajutor reformă nu poate demara, fără reforme nu poate primi ajutor" trebuie depășit. Si ultimele reacții internaționale, atât guvernamentale cât și ale organismelor financiar-economice sau politice (la 4 iunie, la Luxemburg, președintele Kravciuk va semna Acordul de cooperare cu Uniunea Europeană) attestă creșterea sprijinului pentru Ucraina, în ciuda faptului că conservatorismul intern este deosebit de puternic. □

Pentru Rusia, pierderea Ucrainei a fost, fără îndoială, cea mai puternică lovitură. Cunoscutul politolog Zbigniew Brzezinski remarcă: "Fără Ucraina, Rusia încețează să fie un imperiu, dar cu o Ucraină subordonată, Rusia devine automat un imperiu". (*Newsweek* - Aprilie 25, 1994)

Pentru Occident și SUA, în special, care doresc să vadă Ucraina fără arme nucleare și ancorată pe drumul reformelor, integritatea ei teritorială a devenit un obiectiv major. De altfel, cu ocazia

statutul nuclear, soarta Ucrainei rămîne de maximă importanță pentru destinul Europei. Ucraina înseamnă, în același timp, și problema-cheie a testării angajamentului și bunăvoiintei Moscovei pentru realizarea unei securități globale în Europa.

Vecinii Ucrainei sunt, de asemenea, interesați să vadă în ea un stat stabil, care să reprezinte o zonă tampon fără de Rusia.

Deși imprevizibil, viitorul statului ucrainian depinde decisiv de succesul

ANDREI MOCEAROV - born in 1954. He graduated from the Polytechnical Institute of Bucharest. Since 1993 he has been a student of the Academy for Economic Studies - the Faculty of International Economic Relations. Currently he is parliamentary consultant at the Department of International Relations, direction of Analysis, Synthesis and Parliamentary Documentation of the Chamber of Deputies.

**ROBERT L.
HEILBRONER,**
Filosofii lucrurilor pământesti
– Viețile, epociile și ideile
marilor economiști,
Editura Humanitas, București,
1994, p. 365, 3600 lei.

Un periplu competent, o istorie pasionată a ideilor marilor economisti Adam Smith, David Ricardo, socialistii utopici, Maltus și Marx, Thorsten Veblen, John Maynard Keynes, Joseph Schumpeter.

MICHEL ALBERT,
Capitalism contra capitalism,
Editura Humanitas, 1994,
București, p.174, 1800 lei.

Cele trei victorii ale capitalismului (care au urmat revoluției conservatoare din USA și Anglia, prăbușirii zidului de la Berlin și războiului din Golf) au determinat o reașezare a capitalismului în noi tipare. Se relevă existența a două tipuri de capitalism care se află acum față-n față. Unul de tip neoamerican (bazat pe reușita individuală, stat minimal, profit financiar rapid) și cel de tip german (care se bazează pe reușita colectivă, consens, și durate lungi).

**FRANÇOIS CHATELET
& EVELYNE PISIER,**
*Concepțiile politice
ale secolului XX*,
Biblioteca Humanitas, București,
1994, p. 752, 3800 lei.

O retrospectivă a gîndirii politice a secolului nostru. În centrul acesteia autorii au ales problematica statului. Tipologia statului modern este trecută în revistă prin intermediul unor concepte ca stat administrator, stat partid, stat național, stat savant etc.

Rugăm editurile ce lansează volume cu tematică politică, politologică, istorică să trimită semnale pe adresa redacției pentru a le face astfel cunoscute în țară și străinătate.

SEMNAL

Pasiunea simplificării*

Mărturisesc de la bun început că situația ofertei de carte în domeniul științelor sociale, în România, mi se pare de-a dreptul întristătoare. Într-o țară în care nu mai interesul politologilor și istoricilor, dar și cel al factorilor de decizie politică ori al publicului larg ar trebui să fie (și chiar este într-o oarecare măsură) preocupat de descifrarea resorturilor istoriei recente a acestei părți de lume, editurile locale par să facă totul pentru a impune, în locul lucrărilor teoretice valoroase ale domeniului, un număr de scrieri, adesea de factură memorialistică și uneori de o calitate îndoelnică. Iată de ce aș fi dorit să salut apariția recentă, la editura Remember, a două cărți datorate lui Hélène Carrère d'Encausse, "Imperiu spulberat" și "Triumful națiunilor".

"Imperiu spulberat", carte apărută în limba franceză în 1978, se vrea un studiu al agitației naționaliste în URSS. Cititorul ar putea fi interesat însă doar de datele statistice oferite cu privire la populația republicilor, de detalii referitoare la administrația acestora sau la afirmarea identității naționale a unor grupuri etnice. În rest, această carte ilustrează pe deplin efectele ce se produc atunci când pasiunea oraculară are cîștig de cauză asupra lucidității științifice. Autoarea este foarte preocupată să demonstreze teza după care procesele ce au loc în republicile central-asiatice vor duce la o ascensiune irezistibilă a islamismului militant, ascensiune ce se va traduce într-un serios potential de ruptură: "În spatele lui *Homo Sovieticus* se profilează de pe acum *Homo Islamicus*" (p. 246). Acum, după dispariția Uniunii Sovietice, putem ob-

serva că fractura nu s-a produs din cauza republicilor central-asiatice, ci mai ales din zona republicilor baltice. Dimpotrivă, republicile central-asiatice au dat dovadă de o înverșunare în a păstra Uniunea chiar mai mare decât a Rusiei. Mai mult, la peste 15 ani de la momentul în care d'Encausse vede fundamentalismul islamic peste tot în Asia Centrală, observăm că islamii par să se afle mai curînd în defensivă în regiune. Tot la p. 246 găsim o nouă dovadă a tendinței acuzate mai sus: "Echilibrul relațiilor internaționale condamnată fără drept de apel naționalismul lituanian precum și rolul său specific în URSS". Se știe acum că Lituanianii a făcut poate cei mai hotărîți pași pentru afirmarea independenței sale, în condiții care ar fi avut rolul să o îndemne la mai multă moderăție.

Să trecum acum la examinarea sumară a celui de-al doilea volum, *Triumful națiunilor*, apărut în limba franceză în 1990 (1991 ediția revizuită). Trebuie să spun hotărît că această lucrare transpiră un primitivism în gîndire de-a dreptul îngrijorător. D'Encausse afirma: "Națunea, concept stîns pentru Marx, revine și își cere drepturile. Ea și-a demonstrat forța distrugînd comunismul: prăbușirea acestuia a fost provocată de revolta națiunilor". Tot restul textului este o însîruire de evenimente astfel calculate încît să producă impresia justitiei acestei idei. Din nefericire, o minimă decentă profesională i-ar fi impus autoarei să evalueze și alti factori ce ar fi putut concura la producerea același rezultat. În felul în care d'Encausse concepe prăbușirea URSS nu este loc, e drept, de o altă con-

cluzie decât cea menționată. Problema este că numita prăbușire este concepută extrem de simplist. De pildă, este menționată seria referendumurilor pentru independență ca un exemplu de agitație naționalistă. Numai că lucrurile sunt deosebite de a fi astă de simple: autoarea "uită" să menționeze că, în cadrul acestor consultări, populația ne-autohtonă din republicile cu pricina (inclusiv cea rusă) s-a pronunțat în mare parte pentru independență! De asemenea, rămîn cu desăvîrșire ignoranți unii factori, precum criza profundă a economiei Uniunii, criză ale cărei semne sunt cu siguranță anterioare revendicărilor explicite pentru independență. Cît de importantă a fost scăderea influenței Moscovei în lume și în primul rînd în Europa de Est? Degringolada ideologică a comunismului a avut un rol de jucat? Sau poziția dură a americanilor în plan militar? Sau incapacitatea relativă a URSS în plan tehnologic? Sau fracturile în administrația locală și centrală independente de factorul național? Toate aceste întrebări nici nu par să fi răsărit în imaginația autoarei. Cît despre opozitia netă între comunism și nationalism, am observat deja că ea nu este cîtuși de puțin o lege: noile conduceri "independente" din fostele republici fiind foarte capabile să asimileze bagajul ideologic comunist, tendință extrem de vizibilă după noile alegeri ce au avut loc în unele foste republici. Una peste alta, alte două noi cărți inutile.

* Hélène Carrère d'Encausse, *Imperiu spulberat și Triumful națiunilor*, Editura Remember, București 1993.

Cătălin AVRAMESCU

Al treilea val al democratizării*

Între 1974 și 1990, douăzeci și nouă de țări din Europa, America Latină și Asia au trecut de la regimuri politice non-democratice la regimuri democratice, iar altele au cunoscut, prin forța împrejurărilor, anumite măsuri liberale fără a atinge, totuși, ceea ce s-ar putea numi "condiții minime ale democratiei".

"Variabila dependentă a acestui studiu este democratizarea iar nu democratia. Scopul studiului este acela de a explica de ce mai multe țări care aveau regimuri politice autoritare au devenit democratice într-o perioadă de timp determinată. Accentul cade, astfel, pe schimbarea regimului, iar nu pe existența acestuia" (p. 34). Deși democratia nu este piesă centrală a studiului, apare necesară stabilirea limitei la care se poate vorbi de democratizare, într-un sistem politic. Autorul optează pentru definitia procedurală a democratiei, consacrată prin lucrarea lui J. Schumpeter, *Capitalism, Socialism and Democracy*. În acest sens, un sistem politic al secolului nostru poate fi numit democratic, în măsura în care indivizi aflați în posturi-cheie de decizie, "sunt selectați prin alegeri libere, cinstite și periodice, alegeri în care candidații se află într-o competiție onestă pentru voturi, și în care toți cetățenii maturi (*adult population*) pot participa la vot" (p. 7).

Un val de democratizare este "un grup de tranziții de la regimuri non-democratice la regimuri democratice. Aceste tranziții se petrec într-o perioadă de timp determinată". Pînă în prezent au existat trei valuri ale democratizării. Ulterior acestora, au existat și fenomene semnificative de reîntoarcere la autoritarism. În interiorul unui astfel de grup de tranziții se poate discuta de un "flux" și "reflux" (reverse wave) (p. 15).

Huntington consideră că, începînd cu secolul al XIX-lea, la nivel mondial se pot identifica trei valuri ale democratizării, perioade de reflux înregistrîndu-se doar pentru primele două.

Primul val se întinde pe o perioadă de

aproape un secol (1828-1926). Originile sale se află în Revoluțiile franceză și americană. La 1828, singura țară în care se putea vorbi de democratie era SUA. Pentru acest prim val, condițiile pe care un sistem politic trebuia să le îndeplinească pentru a putea fi numit "democratic" erau diferite de cele aplicate celui de-al doilea val: 50% dintre bărbații adulți au drept de vot; executivul să aibă o majoritate permanentă în Parlament ales sau să fie ales în alegeri populare periodice. SUA a fost urmată, în timp, de Marea Britanie, Elveția, Franța, ajungîndu-se ca prin 1930 peste treizeci de țări să-și fi stabilit cel puțin instituții naționale democratice. *Primal reflux* s-a manifestat mai ales în țările în care regimurile democratice erau ulterior anului 1910 (cu excepția Greciei), și în cele în care naționa era formată în urma primului război mondial. Acest reflux începe masiv în anii treizeci (Grecia, Brazilia, Argentina, Germania, etc.). Huntington stabilăște începutul primului reflux în marsul lui Mussolini spre Roma. Refluxul se va încheia în 1942.

Al doilea val (1943-1962). După victoria Aliaților, Germania de vest, Italia, Austria, Japonia și Coreea de Sud au devenit democratice (în definiția procedurală a democratiei). Valul democratizării a atins și o parte din sistemul colonial (Nigeria, India etc.), țările din America Latină și sudul Europei (Argentina, Peru, Venezuela, Columbia, Brazilia, Costa Rica, Uruguay, Turcia, Grecia).

Al doilea reflux începe în anii șaisprezece, punct de reper fiind stabilit falsificarea de către militari a alegerilor din Peru (1962). Guvernări militare vor fi impuse pe rînd în Brazilia, Bolivia, Argentina, Ecuador, Uruguay și Chile, precum și în alte țări din Asia și sudul Europei (pp. 16-20). Dacă în 1962 doar 13 guvernări ale sistemului politic mondial erau produsul unor lovitură de stat, în 1975 numărul lor a urcat la 38.

Al treilea val a început în 1974, prin

căderea regimului dictatorial în Portugalia. În cincisprezece ani, valul democratizării a atins state ale Americii Latine, Asiei și Europei de Sud; plus cîteva țări ale Africii, sfîrșind în grupul semnificativ de schimbări politice petrecut în 1989, prin căderea blocului comunist din estul și centrul Europei. La nivel global, precizează autorul, procentul populației care locuia în țări cu un guvern democratic a crescut de la 32% în 1973, la 39% în 1990 (p. 25).

Din cele 29 de țări ale celui de-al treilea val, 23 au avut o experiență democratică anterioară, chiar dacă, unele, doar pentru o scurtă vreme. Cinci ar fi factorii principali care au generat acest proces de democratizare, spune Huntington.

1. Declinul legitimății regimurilor politice autoritare ar fi unul din factori. Toate regimurile de tip autoritar atinse de acest proces de schimbare – dictatură militară, tiranie personală, monarhie absolută, oligarhie rasială, dictatură islamică – cîsuaseră în a-și face credibile promisiunile, retorica democratică a liderilor fiind perceptuată ca o amăgire. Mai ales pentru popoarele care mai avuseser o experiență democratică anterioră, rămăsese o singură alternativă: democratia (pp. 46-48).

2. O serie de schimbări economice (crizele produse fie prin creștere rapidă, fie prin recesiune) au slăbit regimurile anterioare. În alte țări, dezvoltarea economică a oferit și ca o bază pentru democratizare. Mai multe regimuri non-democratice au fost atinse de criza petrolului din anii șaptezeci, pierzîndu-și legitimățea și sub aspectul însăptuirilor economice (pp. 59-78).

3. Schimbări din domeniul religios au afectat și ele regimurile politice autoritare. În 1988 catolicismul și protestanismul erau religiile dominante a 39 de regimuri democratice din totalul de 46. Prin contrast, doar 7 din 58 de țări de altă religie decât cea creștină erau democratice. De aici, Huntington consideră "plau-

zibilă ipoteza că expansiunea creștinismului încurajează democrația", al treilea val fiind un "val catolic" (p. 73; p. 76).

4. *Noua politică a unor actori importanți la nivel mondial – Moscova în estul Europei, Washingtonul în America Latină și Asia. Piata Comună în sud-estul Europei, Roma, prin condamnarea regimurilor autoritare din țările catolice – a fost o sursă majoră în influențarea procesului mondial de democratizare (pp. 85-100).*

5. *Efectele difuziunii sau factorul "bulgăre de zăpadă".* Acest efect al "contagiunii" a avut un rol esențial, în special în țări situate în aceeași regiune sau/și apropiate sub aspect cultural. Mulțumită sistemului actual de propagare a informației (radio și televiziune, în special) s-a ajuns "pe la mijlocul anilor optzeci la ideea unei revoluții

democratice în întreaga lume (world-wide democratic revolution)" (p. 102).

Toți acești factori nu sunt suficienți, însă pentru procesul de democratizare. Ei sunt doar "condiții pentru democratizare", condiții care devin semnificative atunci când o seamă de lideri politici își asumă riscul acțiunii (p. 108).

Analizând procesul global al democratizării, Huntington tratează de asemenea aspecte ale procesului în desfășurarea sa. Amintesc doar cîteva dintre ele: formele pe care le-a îmbrăcat conflictul dintre vechea și noua ordine politică; consolidarea noii ordini democratice; dezvoltarea unei culturi politice democratice; sănse și obstacole ale continuării democratizării; sugestii (*guidelines*) pentru actorii politici implicați în acest proces; posibilitatea unui al treilea reflux de la democrație la autoritarism.

Referitor la aceasta, Huntington consideră că din diferitele forme de autoritarism, nici una nu este foarte probabilă în viitor, fiind dificil de acceptat, totuși, că una sau alta este imposibilă. (pp. 290-294).

Având în vedere complexitatea ideologică a acestei lucrări, bogăția de date cu care își susține argumentele și sugestiile pe care le face celor implicați în procesul democratizării, studiul lui Huntington este în egală măsură demn de interes pentru analiști politici, politologi, politicieni, jurnaliști ori simpli cititori interesați în schimbările politice la nivel mondial.

* Samuel P. Huntington, *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, University of Oklahoma Press, Norman, 1991.

Ștefan STANCIUGELU

Catifeaua zdrențuită*

A fost odată ca niciodată, că de n-ar fi nu s-ar povesti, un tânăr aproape uitat, Europa de Est, o întinsă brazdă cenusie de pămînt din imperiul exterior al Uniunii Sovietice. Explosiuni periodice ale nemulțumirii erau urmate de nu mai puțin periodice repressionsi și înghețuri. Apoi, în timpul miraculosului an 1989, a devenit un teritoriu magic, unde a fost redescoperită speranța, iar imposibilul a devenit real. Comunismul a fost doborât, iar națiunile Europei Centrale și de Est au intrat într-o nouă eră. Pentru mulți din zonă și din Occident, ceea ce s-a întîmplat a părut a fi ca și cum fusese testat un nou tip de politică, una bazată pe valurile dialogului, subiectivității și autonomiei umane. Cuvântul-cod pentru această politică antipolitică era "societatea civilă", iar Vaclav Havel, cu a sa celebrare a drepturilor individuale, era principalul ei purtător de cuvînt.

Apoi, aşa cum puțini profeti înțelepți prezisaseră, trecutul s-a reîntors pentru a se răzbuna. Pasiuni naționaliste au amintat să distrugă democrația politice noii și fragile, revoluțiile de catifea au fost urmate de divorturi de catifea, iar regiunea a apărut în culori mai puțin roze. Durerile tranzitiei, inclusiv somajul în creștere vertiginoasă și inegalitățile sociale, au condus curînd către o nostalgie larg răspîndită pentru o ordine autoritară. Idealismul a fost înlocuit de pragmatism, trezirea la realitatea s-a răspîndit, intrigile machiavelice și aranjamentele au înflorit. Într timp, comuniștii însăși au pus în scenă o revenire puternică. Vara trecută, comuniștii, rebotezati Alianța Stingii Democratice, au obținut 20 de procente din mandatele Seimului, parlamentul poloșez. Perspective similare se conturează serios în apropiatele alegeri din Ungaria.

Se poate ca Adam Michnik și Vaclav Havel să se fi înselat? Rămîne ceva din marile promisiuni ale antipoliticii? Va fi Europa de Est capabilă să scape de situația dificilă curentă și să edifice instituții și proceduri liberale funktionale?

Întrebările sătul turburătoare nu numai pentru că săt puse în legătură cu viitorul imediat al Europei de Est, dar și pentru că ating problema mai largă a validității universale a democrației libere și chiar a posibilității de a consolida forme pluraliste de guvernămînt în țări care au în mică măsură un "trecut democratic utilizabil". Deși nu atacă direct aceste probleme, trei cărți recent publicate aruncă o lumină prețioasă asupra povestii date în vîlceag a recuperării civice de sine.

În *The Walls Came Tumbling Down*, Gale Stokes, istoricul de la Rice University, oferă un preambul astăzi de necesar pentru situația dificilă curentă. Cartea sa este o trecere în revistă demnă de încredere și întrucîptiva măiestră a dinamicii blocului sovietic după 1968. În relatarea lui Stokes, suprimarea promptă de către sovietici a experimentului reformist ceh a încheiat un capitol din istoria Europei de Est: povestea efortului de a schimba lucrurile de sus. După dezastrul din 1968, schimbarea urma să vină din afara

partidului, de la asociațiile civile refăcute sau de la ceea ce filosoful ceh Václav Benda a numit "polis-ul paralel".

În timp ce Stokes descrie cu abilitate acest activism al organizațiilor de la bază, precum și fermentul civic neoficial, el pare să rămînă la concepția îndoelnică și întrucîptiva contradictorie a faptului că revoluțiile din 1989 au fost efectul epuizării graduale a atracțiilor utopice ale comunismului. Este adevărat că pierdere încrederei de sine a elitelor a fost semnificativă, dar autentică forță care a doborât comunismul a fost apariția la cei lipsiți de putere și în primul rînd la inteligenții critici a conștiinței colective cu privire la posibila alternativă. Într-adevăr, ceea ce înceț, dar irezistibil, a dislocat fărâmă cu fărâmă ordinea stabilită a fost dimensiunea umană, "conștiința negativă" a lui Hegel. Iată de ce această dimensiune umană este astăzi de esențială în facerea noilor societăți.

De fapt, problemele cele mai dilemătice confruntînd postcomunismul sunt legate de marginalizarea foștilor dizidenți și de setea de răzbunare a celor care nu s-au angajat în rezistență în timpul deceziilor comuniste, dar care acum pozează în apostoli ai purității și intransigentei. Un întreg lot politic pare să fi părăsit scena politică. Succesorii lor sunt în primul rînd foștii locatari ai ariei numite îndeobște "zona gri" – tărîmul dintre instituțiile comuniste și contracultura dizidenților. Deși Havel este încă președinte al Republicii Cehe, influența sa asupra deciziilor politice este minimă. Foștii dizidenți sunt văzuți ca pierzători, personaje donquijotesti, visători cu putină aderență la realitățile dure ale postcomunismului. În cazul cel mai rău, ei sunt atacati ca stîngiști, provocatori de necazuri, predicatori moralisti. Dată fiind turnura evenimentelor, ne-am fi dorit ca istoria lui Stokes privind preludiul lui 1989 să asigure o examinare mai atentă a dizidenților și a ocupanților zonei gri – astăzi la valoare lor, cît și la modurile lor de acțiune.

În *The Birth of Freedom*, Andrew Nagorski, corespondentul lui Newsweek pentru Europa Centrală, ne aduce mai aproape de acest tip de investigație. Întervievînd membrii disidenți ai noii clase politice, el ne înfățișează un grup a cărui ambii este să rupă toate legăturile cu trecutul, în special cu dizidenții. Prim-ministrul ceh Václav Klaus, un puternic susținător al economiei libere, nu s-a alăturat niciodată formal cercurilor dizidenților în timpul erei comuniste. Astăzi, îi explică el lui Nagorski, cu atită muncă concretă de făcut, experiența de dizident nu ar trebui considerată ca o calificare profesională.

Nagorski ne face să-i auzim și pe dizidenți. Părintele Václav Maly, un fost dizident ceh, acum dedicat în întregime îndatoririlor preoștești, este și mai cinic cu privire la consecința lui 1989. Întrucînt multi oameni au colaborat cu comuniștii într-un fel, relatează Maly, dizidenții personaliști în mod insuportabil orice fel de vină a celorlalți: "Este o plăcere ascunsă de a-i azvîrli afară din politică".

Dacă Nagorski ar fi inclus România în cercetarea lui, ar fi descoperit același *pattern* (= model). La început, cei cîțiva dizidenți care au fost respinși despotismul lui Ceaușescu au fost lăudați; apoi, după ce nou regim a fost instalat, în decembrie 1989, ei au fost marginalizați și calomniati. În mod similar, dizidenții din fostă Germanie de Est, în primul rînd intelectualii, au devenit înțele unor vicioase atacuri din partea unor oameni care n-au ridicat niciodată măcar un deget pentru a se opune vechiului regim.

Ionia a fost că, în același timp, a existat o enormă presiune socială pentru identificarea și aducerea la judecătă a celor responsabili pentru anii de represiune. Ambiguitățile "decomunizării" sunt pe larg analizate nu numai de Nagorski, dar și de Eva Hoffman, în *Exit into History*. Ambii se concentreză asupra același povești a dizidenților cehi care a fost acuzat de a fi colaborat informal cu poliția secretă și care, ca rezultat, și-a văzut distrusă cariera politică de insinuări și acuzații neconfirmate.

Întrebările tulburătoare abundă. De pildă, ar trebui să se permită ca vîțile individuale să fie conduse de arhivele poliției secrete, decenii după căderea comunismului? Să adăugăm la aceasta faptul evident că multe din documentele aflate în arhive pot fi falsificate sau corectate. Să mai adăugăm că referința la un nume anume poate pur și simplu să indice data la care el sau ea au fost interogați – ceea ce cu greu este un act de colaborare. Fiind atât de obsedat de răurile lor, s-ar putea ca est-europenii să fie incapabili de a stabili echilibru între răspînată și iertare. Așa cum arată Hoffman, ei "ar putea să afle limitele excesului de aducere aminte, după ce au cunoscut astăzi de bine primejdile excesului de uitare".

Desigur, există o autentică nevoie de a încheia conturile cu trecutul. Dar, aşa cum a arătat președintele Ungariei, Árpád Göncz, ea ar trebui să aibă loc în forma analizei istorice și a dezbatării publice, mai degrabă decât prin forme exceptionale și întotdeauna periculoase de "justiție corectivă". Altminteri, decomunizarea servește prea ușor drept un strigăt de bătălic în numele răzbunării pentru conservatorii de tip vechi și nou, populisti obsedati de puritatea națiunii și naționaliști cuprinși de fantezii paranoide cu privire la conspirații externe. Noile elite trebuie să opteze, spune Nagorski, între a guverna și a-si reglementa conturile personale. Fantomele trecutului nu vor dispărea pînă nu vor fi în mod lucid examineate; revenirea surprinzătoare a foștilor comuniști în Polonia poate oferi cea mai bună motivație.

Cealătă amenințare serioasă la adresa pluralismului implică apariția noilor mișcări etnocentrice. Această tendință nu este exclusiv semnul distinctiv (de neinvadat) al părții sud-estice a regiunii. Bulgarovile ar primi numele foștilor crimi-nali de război, foștii dictatori fasciști au

(continuare în pag. 28)

SEMINAL

CONSTANTIN C. GIURESCU

Cinci ani și nouă luni în penitenciarul de la Sighet
București, Editura Fundației Culturale Române,
p. 214, 2000 lei.

Cartea înlesnește înțelegerea dimensiunilor depersonalizării și distrugerii fizice a elitelor românești în temniță de la Sighet. Originalitatea mărturiei constă astăzi în stilul narativ al lui Constantin C. Giurescu, cît și în detasarea de o încrîncenare omenește justificabilă.

1947-Viața politică în documente,
Arhivele Statului, 1994, București,
fără preț.

Un volum scos de Arhivele Statului, util prin absența subiectivității caracteristice jurnalelor și memorialilor, dar și prin abundența informațiilor. O culgere de documente ale unui an hotărind pentru decenii soarta României și a Europei de Est, o mărturie de neînlocuit pentru cercetători și istorici a unei teribile căderi.

MIHAEL GORBACIOV
Memorii
Editura Nemira, București, 1994,
3.200 lei.

Memoriile ultimului lider comunist de la Kremlin se recomandă ca un document istoric și politic valoros, prin diversitatea temelor abordate. Totuși, dialogurile rămîn tributare unui limbaj rigid, lipsite de flexibilitate și culoare. O carte în care îl regăsim pe reformatorul care, plecat în stăpînirea Indiei, a descoperit America.

P.P. NEGULESCU,
Partidele politice,
Biblioteca Garamond, București,
p. 391, 1.100 lei.

Valoarea cărții constă astăzi în remarcabilă îndemnare de istoric și analist politic a lui P.P. Negulescu de îmbinare a perspectivei teoretice și a naratiunii istorice, cît și în susținerea cauzei partidelor politice, stîlpîi unui regim constituțional autentic și al statului de drept.

RADU LECCA,
Eu i-am salvat pe evreii din România,
Editura Roza vînturilor,
București, fără preț.

Volumul este un lung rechizitoriu împotriva guvernului antonescian și a liderilor partidelor istorice. Din culisele afacerilor veroase trecem pe scenă unei furii delirante, cronice și contagioase. Cu totul, o neobișnuită contribuție la întregirea tabloului istoric al unei perioade sumbre, a unui aventurier.

Rugăm editurile ce lansează volume cu tematică politică, politologică, istorică să trimită semnale pe adresa redacției pentru a le face astfel cunoscute în țară și străinătate.

SEMINAL

(urmare din pag. 27)

fost reînăumit oficial, iar tiganii, evreii și liberalii sunt din nou lații îspășitori ai necazurilor trecute și prezente. Nagorski examinează cazul scriitorului și politicianului populist maghiar István Csurka, ale căruia vederi extrem xenofobe sunt prezентate peste hotare drept anticomuniste. Ceea ce detestă Csurka sunt valorile liberale, instituțiile occidentale – pe care el le pune laolaltă drept elemente ale unui "complot iudeo-bolșevic". Deși Forumul Democratic care conduce Ungaria I-a exclus din rândurile sale, Csurka are o aderență crescătoare. Cu toate acestea, la fel ca și în Rusia, aceste mișcări etnocentrice – cu retorica lor salvaționistă și demonizarea străinilor, minorităților și a "Occidentului corupt" – nu par să atragă mai mult decât o minoritate puternică în Europa Centrală și de Est.

În general, în timp ce amenințările la adresa democrației sunt neîndoialnic prezentă și noi, politica post-1989 s-a dovedit a fi mai puțin euforică – și cu siguranță mai puțin pură – decât ne-am fi aşteptat, nu trebuie să se supra-reactioneze și să se vadă aceste țări ca alunecând în forme noi de autoritarism. Vechiul regim, cu structura sa despotică de reprezisie și cu amâgirea sa ideologică, este terminat. Există numeroase realizări în curajatoare, mai ales dispariția friciei, for-

ța cea mai puternică dindărătul pasivității și docilității. Valorile liberale au prins rădăcini în regiune, partidele politice s-au dezvoltat, iar separarea puterilor este mai mult decât o prevedere constituțională. Mijloacele de comunicare în masă s-au extins rapid, bucurându-se de descoperirea libertății sănjenilor de expresie și opinie. Iar asemenea segmente de "societate civilă" precum uniunile independente, organizațiile pentru drepturile omului și asociațiile dedicate luptei împotriva bigotismului și rasismului au ajutat la înțearea în viață a ideilor și spiritului grupurilor dizidente ale trecutului.

În mod ironic, una dintre cele mai mari speranțe pentru succesul final al democrației în aceste țări poate veni din sursele cele mai neverosimile: metamorfoza vechilor *nomenklaturi* comuniste în noile elite de afaceri. Nagorski se concentrează asupra cazului lui Ireneusz Skorka, un fost ministru polonez, într-adevăr unul dintre planificatorii de frunte, acum transformat într-un director executiv plin de succes, reprezentant al unei companii polonezo-japoneze. Aceeași istorie poate fi certificată *ad nauseam* (= pînă la dezgust) în toate țările foste comuniste. Pentru cei mai mulți, a-i vedea pe foști conducători politici cum își institutionalizează privilegiile lor economice este scandalos. Dar pe măsură ce

ei se îmbogătesc și beneficiază de noua ordine, asemenea noi antreprenori devin ostili față de orice reîntoarcere către trecut. Cinici cum sunt, ei și-au legat soarta de existența economiei de piață.

Cit despre disoluția culturii dizidente, este un fapt consacrat acela că o parte din foști dizidenți nu s-au putut împăca cu povara sarcinilor birocratice. Alții nu au putut tolera disciplina și ierarhia impuse de politica de partid. Într-un fel, este normal că țările Europei de Est sunt acum guvernate de figuri politice sceptice în legătură cu abstracțiile romantice. Așa cum filosoful politic Martin Palous mi-a spus recent, s-ar putea ca o "a treia generație" să se impună curînd în politică, o generație care va reconcilia zelul moral al primei generații cu pragmatismul celei de două.

Pe scurt, necazurile perioadei curente, inclusiv toate izbucnirile de ranchiu și invidie, nu ar trebui să conducă la o revizuire a tuturor presupozităilor timpurii privind Revoluția de Catifea. Punctul este cel mai pregnant scos în evidență de către Nagorski: "Acele mișcări de opoziție au triumfat din pricina a ceea ce aveau să fie considerate drept cele mai mărețe realizări intelectuale creațoare ale secolului: dezvoltarea unei strategii non-violente, a unei întregi filosofii a rezistenței, care a subminat aparenta invinci-

bilă forță militară și politică a imperiului sovietic".

Societatea civilă a fost într-adevăr un proiect intelectual bazat pe valorile toleranței, încrederii și libertății individuale. Obiectivul său a fost să creeze energii sociale, să inspire activismul social, să trezească oamenii la viață și să-i transforme din supuși ai statului în cetățeni ai unei adevărate republici. Că aceste republici sunt mai puțin nobile și izbutite decât multi au dorit, este dincolo de îndoială. Dar asta nu alterează faptul fundamental că revoluțiile au fost făcute în numele unor valori libere generos definite, iar nu în folosul naționalismului sau al orientării altă formă de populism."

Vladimir TISMĂNEANU

* Cărțile recenzente în acest articol, apărut în *Washington Quarterly*, Spring 1994, sunt:

– Eva Hoffman, *Exist into History. A Journey Through the New Eastern Europe*, Viking, 410 pp., \$23;

– Andrew Nagorski, *The Birth of Freedom. Shaping Lives and Societies in the New Eastern Europe*, Simon & Shuster, 319 pp., \$23;

– Gale Stokes, *The Walls Came Tumbling Down. The Collapse of Communism in Eastern Europe*, Oxford University Press, 319 pp., \$25.

Traducere de
Dan PAVEL

Răul secolului

Partea Diavolului* este o sinteză complexă, adevărat program al unui intelectual angajat, scris dintr-o răsuflare la sfîrșitul iernii 1942.

Analiza existenței Diavolului și a formelor sale de manifestare întîlnite, doar aparent întîmplător, cauzele profunde ale degringolării valorilor umane, morale și sociale, în prima jumătate a secolului douăzeci.

Încă din primele pagini, gînditorul elvetian conturează obiectul criticilor sale: omul contemporan, înconjurat de un val de iluzii, minciuni și prejudecăți, avid de liniște și confort, incapabil de a suporta angoasele existențiale pe care orice efort de cunoaștere le implică. Acest tip de om (apropiat prin caracteristicile de omul-masă al lui Ortega y Gasset) apare, așa cum vom vedea, drept gazdă predilectă a Diavolului.

Incapabil de a crea și de a da sens, Diavolul nu este decât un parazit al acțiunii și operei lui Dumnezeu, întindând cu predilecție darurile pe care Atotputernicul le-a lăsat moștenire omului: libertatea de a se descreperi și de a se construi, dorința de a se înalte, credința într-o ordine divină. Numai că, de cele mai multe ori, această moștenire apare omului mai mult ca o povară decât ca un dar ceresc, căci roadele ei nu apar decât în urma unui efort asiduu și prelungit, însotit inevitabil de renunțări, neliniști și incertitudini. Or tocmai acest efort este urmărit cu atenție de Satana. O clipă de oboseală, o intenție de a ceda și îl vedem lîngă noi amețindu-ne cu ispite, oferindu-se ghid pe un drum mai scurt, mai puțin anevoie, dar cu perspective de cîstig sigure. Abandonându-se în mîinile sale, cei mai mulți cad astfel pradă celei mai mari

dintre ispite: deresponsabilizarea, privarea de capacitatea de a alege și de a hotărî astfel propriul curs al vieții.

În partea a două ("Hitler și alibiul"), descrierea teoretică lasă loc analizei realității. Deceptie. Lumea anului 1942 a început să mai lupte cu ispitele, ea s-a "predat" în întregime Satanci. Indivizii care o compun au început de a mai fi indivizi; "deghizati" interior pentru a nu își mai recunoaște propriul chip, ei se cufundă cu o voluntate nouă în marile mase, în anonimul irresponsabil. Diavolul a triumfat: strivit de greul PERSOANEI, omul a renunțat de a mai fi responsabilul propriei existente, abandonând-o unor entități exterioare, abstractive, dar "superioare" lui (Națiunea, Rasa, Clasa, Statul). Proiectul devine improvizație, cunoașterea ca efort propriu este înlocuită de un amestec de "locuri comune", iar vocația este sufocată de plăcileșală. Pînă și trăirea își pierde autenticitatea și sensul profund, individul apărând la multiplele forme pe care secolul le pune la dispoziție pentru a trăi "prin delegație". Or, se înțeabă Denis de Rougemont, cum mai putem recunoaște azi o realitate infiltrată astă de insidios în structurile existenței noastre precum Diavolul, cînd nu ne putem vedea propria viață?

Iată-i totuși unul din chipuri: Hitler. Figură emblematică pentru această lume îmbolnăvită, dictatorul nu este decât un reu de pe cîmpul de onoare, profesor la Scoala de Război, membru al Academiei Române, curator al Bibliotecii Academiei, director al Muzeului Militar, Radu R. Rosetti va fi condamnat pentru participarea sa în guvernul format de Ion Antonescu în ianuarie 1941, după rebeliunea legionară. A murit în închisorile regimului comunist la 2 iunie 1949, la 72 de ani.

Întrebarea naturală pe care ne-o putem pune cu totii este cea suscitată de acceptarea de către Radu R. Rosetti a acestui portofoliu ministerial într-un guvern fătă de care nu avea nici cea mai mică simpatie. Spuneam aceasta deoarece din paginile jur-

sustrage consecințelor actelor sale. Dictatorul lasă oamenilor acțiunea, mărinindu-le chiar cîmpul ei, eliberîndu-i însă de responsabilitatea ei, de gravitatea și greutatea efectelor ei. Cum se realizează această "eliberare"? Legea, măsurile, reperele, tradiția, tot ceea ce guverna convițuirea socială sunt abolite. Criteriile adevărului și ale justiției sunt cufundate în îndoială și relativizate. Pulverizând legea și judecata, dispără crima și odată cu ea culpabilitatea. Cu toate normele, regulile rupte, cu tot ce este universal condamnat, indivizii sunt contopiti într-o masă pasionată, substantă a unui Eu supradimensionat. Această "autarhie psihologică" alături de singurul drept recunoscut, cel al propriului interes, conduc inevitabil la statul totalitar.

Sigur, cel mai ușor e să-l recunoști pe Diavol acolo unde toată lumea îl vede: întruchipat de Hitler, identificat în păcatele mai mici sau mai mari cu care existența noastră este de mult obișnuită. În plin efort de război, Denis de Rougemont nu lasă nici o scăpare Diavolului: are curajul de a-l demasca acolo unde nimeni nu-l bănuiesc: de partea "Binelui", în fundamentele democratilor, în civilizația virtuoasă a Occidentului. Partea a treia ("Diavolul democrat") și partea a patra ("Diavolul în dominele noștri și în maladiile noastre") dezvoltă în detaliu teza majoră a cărții: condamnarea răului exterior acoperă și favorizează complezețea fată de răul interior. Ne grăbim să-l condamnăm pe Celălalt, să vedem doar în el prezența răului, refuzind cu obstinație să-l recunoaștem în noi pentru a nu pierde conștiința împăcată a propriei nevinovății. La adăpost de vigilența noastră, lucrarea Diavolului urmărește în special golirea de substanță a gesturilor, cuvințelor și acțiunilor noastre, sterilizarea raporturilor sociale și a tentativelor de cunoaștere. Prinț-o exagerare a unei moralități exterioare, el face din conformism și

nalului nu vedem decât un membru al acelei majorități a intelectualilor români care au avut ca și crez politic pluralist. Aceste valori nu sunt însă cele ale guvernării Antonescu, care cu toate incertările mai vechi și mai noi, nu poate fi caracterizată decât ca o guvernare autoritară, anti-parlamentară și anti-partidistă. Paradoxul este mai greu de rezolvat din cauza lipsei din textul jurnalului a paginilor referitoare la acest moment (ianuarie 1941), ca și într-o perioadă cuprinse între iunie 1940 și decembrie 1942. Avertizările de editori asupra fragmentării jurnalului, nu ne putem însă opri în a reprosa acestora din urmă faptul că nu au explicat cu claritate nici selecția pe care și-au asumat-o în Prefață (p.22), nici starea celorlalte caiete, dintre care sunt menționate 18 din 60 aflate în custodia Arhivelor Statului, ceea ce poate impiedica asupra viziunii cititorului despre autor.

Pentru a reveni la *Jurnalul* lui Radu R. Rosetti, trebuie spus că importanța lui stă

politei idealul nostru moral. Devenim astfel prizonieri neînsemnatului, măretia umană estompanându-se definitiv de îndată ce simțul tragicului și experiențele care-l solicitau să înlocuite de confortul burghez și de linistitoarea "asigurare pe viață". Creatia, virtutea adevărată, căutarea sensului sunt astăzi protuberante probleme și nedoreite, ce pot afecta grav "echilibrul" unei vieți prea ordonate, aproape mecanică. Diavolul învește astfel chiar în nodul central ce ne leagă de divinitate: el ne cloriformizează spiritul și capacitatea noastră de a percepe semnificația lucrurilor și a existenței.

Paravanele cad împlacabil, executate precis de analiza minuțioasă a culiselor spectacolului orchestrat de Diavol. El este peste tot, roade toate înfăptuirile noastre. Acum nu ne mai rămîne decât să vrem să-l privim. Numai că acesta e poate lucrul cel mai greu, chiar și așa, în 1994. O tentativă precum cea a lui Denis de Rougemont capătă, în toate epociile, valențe de misiune. A desface prin cunoaștere vălul mișcării, a tulbură cu adevărat linisteala paralizantă în care se complică oamenii implicit, așa cum s-a văzut și în România postrevoluționară, un mare risc. Căci oamenii nu suportă ușor să li se năruie prejudecățile, să-și piardă dintr-o dată reperele de care existența lor este ancorată. Iar parabola apostolului ucis, din prima pagină a cărții, apare ca o paradigmă astăzi de verificată istoric, încît cel ce scrie n-o mai face decât să speră că, după ce va fi omorât – simbolic sau nu, depinde de vremuri – oamenii vor pricepe mesajul său.

* Denis de Rougemont, *Partea Diavolului*, traducere de Mircea Ivănescu Editura Anastasia

Laurențiu ȘTEFAN

În nr. 15, martie 1994, la pagina 29 a fost omis numele traducătorului Mircea Ivănescu.

tocmai în ceea ce descrie – atmosfera Bucureștiului intelectual și politic al anilor 1930-1940. Studiu de atmosferă istorică într-o revistă de științe politice? – s-ar întreba unii. Răspunsul ar fi acesta – nu cunoaștem mai bună și mai evidentă modalitate de a reconstituîn un climat politic decât atitudinea formatorilor de opinie din acea vreme.

Iar atitudinea acestora era una favorabilă regimului parlamentar, monarhiei constitutionale în sensul Legii Fundamentale din 1923, și nu în cel al mascărelor politico-dinastice a lui Carol al II-lea din Constituția anului 1938, de apropiere de democrațiile europene – Franța și Anglia.

Dan A. PETRE

Radu R. Rosetti, *Pagini de jurnal*, editate de Cristian Popșteanu, Marian Ștefan, Ioana Ursu, Editura Adevărul, București, 1993.

Tragedia unui democrat

Memoriile lui Radu R. Rosetti reprezintă, dincolo de necesara și normală reparare ce trebuie făcută unui adevărat om de știință și unui militar de extraordinară bravură, un act istoric. Biografia autorului este motorul principal al acestei afirmații, viața lui Radu R. Rosetti fiind un caz exemplar al aceluiași grup social care și-a legat existența de construirea unei națiuni române moderne și unite în pragul dintre secolul XIX și XX.

Descendent al ilustrei familii, a Rosettiilor, de al cărei nume se leagă secole de istorie românească, fiu al generalului Radu Rosetti (1853-1926), scriitor și istoric, autor al unor studii de o finețe de observație extraordinară – din ale căror lucrări merită să cităm *Despre originea și transformările clasei stăpînoare din Moldova* (1906), *De ce s-au răsculat tărani?* (1907) – Radu R.

Rosetti este unul din marii nedreptății ai destinului tragic al României de după 1945.

Erou al războiului de reîntregire, decorat cu ordinul "Mihai Viteazul" pentru faptele de pe cîmpul de onoare, profesor la Scoala de Război, membru al Academiei Române, curator al Bibliotecii Academiei, director al Muzeului Militar, Radu R. Rosetti va fi condamnat pentru participarea sa în guvernul format de Ion Antonescu în ianuarie 1941, după rebeliunea legionară. A murit în închisorile regimului comunist la 2 iunie 1949, la 72 de ani.

Întrebarea naturală pe care ne-o putem pune cu totii este cea suscitată de acceptarea de către Radu R. Rosetti a acestui portofoliu ministerial într-un guvern fătă de care nu avea nici cea mai mică simpatie. Spuneam aceasta deoarece din paginile jur-

Jacques Rueff

– un funcționar neoliberal

Jacques Rueff (1896-1978) a făcut parte din "secta" extrem de restrânsă a gînditorilor francezi inspirați de doctrina liberală în secolul 20. Ceea ce e demn de remarcat e faptul că, spre deosebire de economistul Louis Baudin sau de sociologul Raymond Aron, și ei liberali, dar rămași toată viața profesori universitari, Rueff s-a angajat încă din anii '20 în administrația publică franceză și, după război, în politica de construcție europeană, devenind astfel unul din puținii teoreticieni francezi căruia i s-a oferit șansa unei acțiuni politice liberale.

Jacques Rueff a făcut studii de biologie, matematici și, din 1921, de economie (cu Clement Colson, cel care i-a sugerat importanța mecanismului de formare a prețurilor pentru durabilitatea sistemului economic și, în genere, a structurilor sociale moderne). În 1923 devine inspector în Ministerul Francez de Finante, iar în 1927, membru al secției economice și financiare a Societății Națiunilor (calitate în care participă la stabilizările monedelor bulgară și greacă). Din 1930 în 1950, paralel cu cariera diplomatică (atașat finanțier al ambasadei franceze de la Londra) și administrativă (în același Minister al Finanțelor, la Banca Franței, apoi în misiunile economice și financiare aliante din Germania de după război și din cadrul Conferinței de pace de la Paris, ministru de stat în Principatul Monaco), Rueff a predat la École libre des sciences politiques din Paris. Între 1952 și 1958, el a fost judecător și președinte al Curtii de Justiție al C.E.C.A. și, după semnarea tratatelor de la Roma, al Curtii de justiție al Comunităților europene (pînă în 1962). Reușita politică majoră a lui Rueff rămîne totuși strategia de asanare a finanțelor Franței, pe care economistul francez a alcătuit-o imediat după criza politică din 1958, soldată cu venirea la putere a generalului de Gaulle, strategia sa fiind pusă în aplicare de Antoine Pinay, primul ministru de finanțe al generalului.

Dintre lucrările publicate de Jacques Rueff, vom reține aici: *Des sciences physiques aux sciences morales* (Paris, Alcan, 1922), un studiu metodologic inspirat de ideile lui Cournot, Walras și Pareto; *La crise du capitalisme* (Revue bleue, 1935), o conferință pronunțată la Academie des Sciences Morales et Politiques, care împreună cu o altă expunere a lui Rueff, *Pourquoi, malgré tout, je reste liberal* (1934, Centre polytechnicien d'études économiques) l-au fixat definitiv pe autor în conștiința publică drept un liberal convins; *Théorie des phénomènes monétaires* (Payot, 1927) și *L'ordre social* (Sirey, 1945), texte teoretice fundamentale ale lui Rueff (cel din urmă a fost inițial gîndit ca al doilea volum de teorie monetară, fiind pînă la urmă dezvoltat într-o expunere mult mai amplă, în care Rueff face distincția decisivă dintre "civilisations à faux droits" și

"civilisations à vrais droits"); problema ordinii sociale reapare în *L'ordre dans la nature et dans la société* (Diogene, 1955) și în remarcabilă *Epitre aux dirigeants* (Gallimard, 1949), un text în care Rueff aborda frontal o problemă redevenită azi centrală în fostul lagăr comunista, cea a trecerii de la un sistem economic autarhic la integrarea în piață liberă, adică în societatea modernă. Bibliografiile ale operei lui Rueff pot fi găsite în volumele *Les fondements philosophiques des systèmes*

Mont-Pélérin, creată în jurul lui Hayek în 1947. De altfel, el participase (alături de Ludwig von Mises, Michael Polanyi, Wilhelm Ropke, Friedrich von Hayek, W. Lippmann, Alexander Rustow, Raymond Aron și alții invitați de profesorul francez Louis Rougier) la *Coloșciul Walter Lippmann* de la Paris (26-30 august 1938), un moment considerat decisiv în istoria gîndirii liberale, căci atunci a luat naștere ceea ce următorii comentatori au numit doctrina neoliberală. Semnatarul acestei scurte notițe a avut ocazia să studieze recent actele întîlnirii de la Paris din 1938. Chiar dacă nu se poate afirma că o nouă doctrină ar fi luat naștere la coloșciul Lippmann, expunerile lui Rueff, centrate pe ideea posibilității unui interventionism liberal, au influențat într-o mare măsură cursul dezbatelerilor. "Agenda liberalismului" redactată atunci era și ea o sinteză a ideilor lui Lippmann și Rueff. Iată care erau principalele puncte ale agendei: doar funcționarea mecanismului prețurilor pe piețele libere poate conduce la o satisfacere maximă a dorințelor membrilor unei comunități (1), regimul juridic – determinat de către stat – este decisiv pentru stabilirea echilibrului economic (2), legile trebuie elaborate în cadrul unei dezbateleri parlamentare reprezentative (3), scopurile sociale pot constitui un obiectiv al regimului juridic diferit de asigurarea maximumului de utilitate, dar ele trebuie să fie alese în mod consensul de către fiecare comunitate politică în parte (4), afectarea unei părți a venitului național pentru apărare, asigurări sociale, învățămînt și cercetare științifică trebuie făcută prin impozitare directă (5). Jacques Rueff n-a abandonat nici unul din principiile enumerate mai sus, chiar dacă ani de-a rîndul secta liberală a fost dată uitării.

Textele traduse acum pentru prima dată în limba română se referă la două chestiuni mult mai generale: unul din ele căută să deslușească sensul libertății politice, delimitându-l de alte două

économiques, textes de Jacques Rueff et essais rédigés en son honneur (publ. par Emil M. Claassen, Payot, 1967, pp. 513-523), volum din care merită de asemenea semnalate articolele dedicate autorului de către M. Allais și Michel Heilperin și *Présences de Jacques Rueff*, lucrare editată de François Bourricaud și Pascal Salin (Plon, 1988). Două alte lecturi introductive utile pot fi autobiografia lui Rueff, *De l'aube au crépuscule ("Oeuvres complètes"*, vol. 1, Plon, Paris, 1977) și recentul studiu al lui Michel Rosier, *L'Etat expérimentateur* (P.U.F., 1993), în care Rueff apare alături de alte mari nume ale gîndirii liberale contemporane precum Popper sau Hayek.

Autorul francez a fost membru fondator al Societății

acceptiuni ale libertății, iar celălalt evocă distincția dintre două tehnici de organizare socială, liberalism și autoritarismul. *Le concept de liberté* a fost publicat inițial în antologia "Enquête sur la liberté", Hermann, Paris, 1953, iar *Regards sur le libéralisme moderne* a apărut în revista "Les Essais", vol. 11-12, 1961. Ambele au fost reluate în *Les fondements philosophiques des systèmes économiques*, ed. cit., pp. 206-214.

ADVERTISING
HERE

Considerații despre liberalismul modern

Liberalismul economic are peste tot succes, dar e deplins de toată lumea.

Prinț-un straniu paradox, cei care-l combat sănătatea celor care solicită ceea ce el ne procură zi de zi: adică expansiunea rapidă a producției, progresul continuu al nivelului de viață al celor săraci, răspândirea instituțiilor de protecție individuală și familială, promovarea socială, apărarea tuturor libertăților.

Pentru oricine crede că adeziunea populară reprezintă condiția durabilității și eficacității instituțiilor, nu există o problemă mai gravă decât cea a refuzului de către largi sectoare ale opiniei publice – și mai ales de către cele ce se reclamă de la doctrinile socialiste și creștine – a regimului capabil să le aducă satisfacții pe care ele le consideră drept cele mai importante.

Obiectia acestora e fondată pe caracterul oarecum spontan al structurilor zămislite de mecanisme de piată. Societatea liberală ar fi, în opinia lor, produsul unor forte oarbe sau egoiste, ei dorind – dimpotrivă – să regăsească în structurile sociale o încarnare a vederilor lor generoase și ale planurilor pe care ei le elaboră în vederea evoluției estimate de către ei ca fiind cea mai bună.

Problema politică a zilelor noastre își are în mare parte originea în această lăruire de poziție, de altfel extrem de respectabilă.

Rămîne, de fapt, de văzut dacă societatea liberală e realmente acea stare dezorganizată sau prost organizată pe care o deplinește acuzatorii săi, iar societatea socialistă stărea conformă exigentelor morale și sociale ale tuturor celor ce resimt și refuză suferința oamenilor.

Prima critică formulată este următoarea: societatea liberală e neorganizată.

Toți cei ce cunosc virtuțile civilizațiilor de piată știu că lucrurile nu stau așa. Societatea liberală e organizată, într-un mod precis și eficace, prin mecanismul prețurilor. Aceasta, odată lăsat să funcționeze, stabilește echilibrele economice care asigură durabilitatea sistemului și impune structurile de producție capabile să satisfacă în mod optim cererile formulate pe piată.

A doua obiectie adusă societății liberale sună cam așa: admînd, conform argumentului precedent, că mecanismul prețurilor e eficace, se afirmă că el organizează totuși producția doar în funcție de cererile solvabile, iar repartitia doar în funcție de valoarea de pe piata a serviciilor furnizate de fiecare producător. În ambele cazuri ar fi astfel omise și neglijate exigențele ce nu se traduc printr-o cerere exprimată în bani, adică tocmai cele ce corespund unor scopuri non-materiale sau dezinteresante, astfel încât ar fi sacrificiați cei slabii, bolnavi, infirmi, subiecți economici care au totuși dreptul la o parte de producție superioară valorii participării lor.

Societatea liberală nu ar fi deci influențată decât de domnia banului și de legătura junglei.

ACESTE critici erau probabil întemeiate în epoca în care liberalismul – ce consideră, precum Adam Smith, "mîna invizibilă" a mecanismului prețurilor drept instrumentul providenței divine – se identifică el însuși cu un regim non-interventionist.

Această epocă e însă revolută. Liberalismul modern, chiar dacă e încă un

regim de *laissez-passer* nu mai e de fapt un regim de *laissez-faire*. Doctrina sa îl-a convins că o civilizație de piată comportă largi posibilități de intervenție: prin acțiunea asupra cauzelor și efectelor prețurilor, pe cale legală sau regulamentară, în sfîrșit și mai ales, prin redistribuirea venitului îngăduite de exercițiul suveranității fiscale.

Cu titlu de exemplu, voi aminti aici că limitarea zilei de lucru, reglementarea muncii femeilor și a copiilor, impunerea drepturilor de vamă la frontiere, stabilirea unui impozit pe venit sau pe cifra de afaceri afectează desigur în mod profund nivelul anumitor prețuri, dar nu împiedică mecanismul prețurilor, în condițiile în care acesta funcționează, să stabilească echilibrele economice și să schizeze structurile sociale.

Acst liberalism interventionist a fost denumit neoliberalism. Poate că el nu e atât de nou pe cît lăsa să se presupună o

intervenție autoritară. Se crede de obicei – ca să iau exemplul cel mai provocant – că, pentru un volum dat al producției, există o diferență sensibilă între nivelurile de viață susceptibile de a fi atribuite în cadrul unei repartiții autoritare și cele pe care le stabilește mecanismul prețurilor, completat cu toate procedurile de redistribuție existente în societățile liberale pe care le cunoaștem. Dacă există o diferență, atunci ea apare cu claritate în favoarea civilizațiilor de piată.

Adevărul e că în zilele noastre regimurile liberale nu sunt mai puțin interesante decât regimurile socialiste de formare a structurilor sociale. Ambele tipuri de regimuri au fost profund marcate de mărcile curent normativ (cu teluri morale și sociale) ce caracterizează epoca actuală. Dar deși ambele intervin și vor să intervină, ele o fac prin metode foarte diferite.

Civilizațiile de piată îi lasă pe oame-

planul să prevede în ceea ce îi privește.

Și unele și celelalte sunt supuse, de pildă, necesității de a asigura fiecărui sector de producție o forță de muncă adecvată cerintelor. Regimul liberal, în cazurile în care el funcționează, urcă salariul pînă la nivelul necesar pentru ca, înțînd cont de toate caracteristicile muncii ce trebuie făcute și de cele ale muncilor concurente, numărul muncitorilor ce decid în mod liber să se consacre unei anumite producții, să răspundă cererii al cărei obiect îl constituie respectiva producție, sub efectul mecanismului prețurilor, el însuși afectat de toate intervențiile corective mai sus evocate.

În aceleși condiții, regimul autoritar va neglija oricare diferențiere de salariu datorată tipului de muncă ce trebuie îndeplinită, deci va fixa *a priori* remuneratiile individuale; el va trebui să repartizeze pe calea autoritatii mîna de lucru disponibilă alegind, în cazul fiecărui muncitor, natura și locul muncii sale.

Rezultă deci că liberalismul și autoritarismul nu se disting în funcție de natura structurilor pe care le stabilesc, ci în funcție de metodele folosite în acest scop. Primul îi incită pe subiecți economici să accepte ceea ce e necesar pentru ca societatea să fie ceea ce ansamblul puterilor care concură la determinarea ei, inclusiv statul, cer să fie; al doilea obligă în mod direct aceiași subiecți economici să accepte comportamentul pe care planul îl așteaptă de la ei.

Liberalismul și autoritarismul nu concep dinainte structura societății pe care o zămisesc. Ambele sunt niște tehnici de organizare socială.

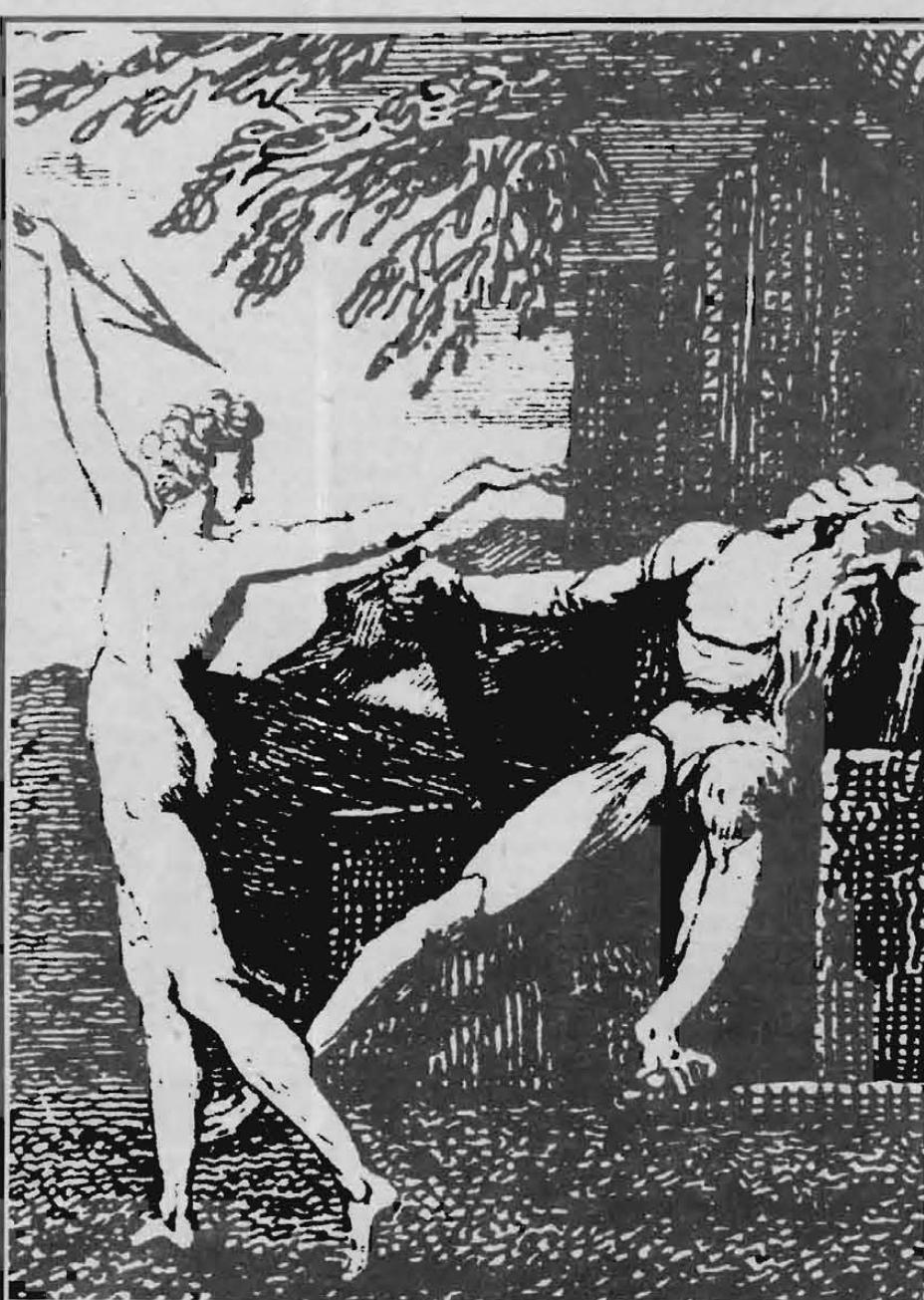
Diferența de principiu ce le opune explică diferența metodelor pe care trebuie să le folosească și eficacitatea lor foarte diferită.

Deciziile guvernului liberal vor fi eficace în măsură în care el va reuși să dea eficacitate dispozițiilor legale sau regulamentare prin care el afectează cauzele sau efectele prețurilor. Dimpotrivă, cele ale guvernului autoritar nu vor fi eficace decât în măsură în care el va reuși să dirigeze în mod direct toate comportamentele individuale.

E de la sine înțeles că opozitia schițată mai sus e teoretică și sumară. Ea nu a fost prezentată decât în scop explicativ. De fapt, un regim nu e niciodată complet liberal ori complet autoritar. Guvernarea comună de pildă, nu renunță la pregătirea și facilitarea acțiunii sale autoritare, incîndu-i pe oameni cu ajutorul unei ierarhii apropiate de cea a prețurilor să adopte comportamentul pe care în orice caz îl va impune. Cele două regimuri se disting deci pînă la urmă prin gradul în care recurg la una sau alta din procedurile interventioniste.

Liberalii și socialistii nu sunt frații dușmani pe care caricaturiștii îi zugrăvesc adesea. Ei sunt de cele mai multe ori oameni bine intenționați ce urmăresc în comun anumite scopuri, dar care sunt mînatii de un atașament inegal față de libertatea individuală, față de alegerile referitoare la căile capabile să-i conducă acolo unde și unii și ceilalți vor să ajungă.

Controversa lor nu e în mare măsură legată de teluri, ci de mijloace. Iată de ce ea admite o confrontare sistematică și o discuție rațională.

asemenea vocabulă, căci nu cunosc vreun regim,oricărui de manchesterian ar fi fost el, care să fi admis să se dezintereseze de soarta celor slabii și de exigențele interesului general. E adevărat, cu toate acestea, că liberalismul economic a realizat doar recent în ce măsură facultățile de intervenție sănătoase să fie ceea ce interesul general vrea ca el să fie.

Dimpotrivă, regimurile autoritare neglijează în mare măsură dorințele individuale și impun subiecților economici, pe calea autoritatii, comportamentul pe care

Conceptul de libertate

Folosirea conceptului de libertate e dificilă, mai cu seamă în științele sociale, datorită incertitudinii conținutului său. Există, după cît se pare, trei acceptiuni principale ale acestui concept, pe care le voi analiza în continuare.

Libertatea e, înainte de orice, numele pe care ființa gînditoare îl dă uneia din caracteristicile gîndirii sale, și anume faptul că gîndirea îi e specifică, identificându-se cu persoana sa într-o asemenea măsură încât persoana nici nu poate fi concepută separat de mersul gîndirii.

Identificarea gîndirii și a ființei gînditoare e atât de completă încât orice distincție între ele pare artificială și pur verbală. Persoana există întrucât gîndeste și în măsura în care gîndeste. "Gîndesc, deci exist". La fel de artificială e și conceperea persoanei ca sursă a gîndirii sale. Persoana nu se distinge de gîndire mai mult decât se distinge curgerea apei de apă care curge. Persoana nu e decât conținutitatea mersului gîndirii, a cărei spontanitate creă asigură identificarea temporală a persoanei, distingind-o pe aceasta de toate celelalte persoane din jurul său.

Libertatea nu e, de aceea, o calitate contingentă a gîndirii, un fel de privilegiu instituțional pe care o autoritate l-ar putea acorda sau refuza, după bunul său plac. Oare voi, toti cei ce gîndesc, vă îndoiți de libertatea gîndirii voastre doar pentru că ea se auto-elaborează, ori pentru că, sporindu-se, ea este și rămîne a voastră? De fapt, gîndirea nu ar începta să fie liberă decât dacă ar începta să vă aparțină, aşa cum se întâmplă în stările de su gestionare ori de hipnoză.

Unii au crezut că libertatea constă într-un fel de indiferență a alegerii între mai multe traiectorii posibile. Dar o asemenea indiferență nu există. O gîndire indiferentă nu ar putea alege și, nealegind, ar începta să existe. Gîndirea nu înțează decât în măsura în care își alege propria cale, care e întotdeauna unică în raport cu peisajul nediferențiat al posibilităților. Ea e liberă nu pentru că nu ar determina-nimic, ci dimpotrivă, pentru că e determinată; de fapt, ea se autodetermină, făcînd din circumstanțele care o hrănesc propria sa substanță, adică de mersul ei intim.

Ceea ce caracterizează gîndirea liberă – și orice gîndire e o gîndire liberă – e faptul că ea este ceea ce este, fiindcă ființa care gîndeste este ceea ce este, iar circumstanțele în care ea gîndeste sunt ceea ce sunt. Gîndirea liberă nu poate fi explicată decât în termenii în care un poet îndrăgostit își explică iubirea: "tu ești tu și eu sunt eu".

Astfel înțeleasă, sau mai curînd, astfel resimțită, libertatea gîndirii e cu totul relativă, căci ea nu se exercită decât în interiorul unui cîmp limitat de posibilități. Limitele depind de caracteristicile ființei gînditoare, de capacitatea sa de a percepă și de a evoca, de a deduce și de a analiza, de a asocia idei sau de a resimți pasiuni.

Am putea fi tentați să nu considerăm ca liberă decât acea gîndire care e independentă de orice influență exterioară. O asemenea gîndire nu poate fi însă concepută. "Eul" gînditor,oricit ar depinde de caracteristicile proprii ființei care gîndesc, este "condiționat" într-o măsură imposibil de precizat, dar care e oricum importantă, de atavismul său, de educația primă, de obișnuințele și credințele sale, de dorința de a se supune, de a servi ori de a se dedica proprietelor iubiri, de dorința de distrugere zămisilită de ură pe care o nutrește, în sfîrșit, de experiența specifică oricărui ființă înzestrată cu memorie și ratiune.

Această "condiționare" e asociată în chip indisolubil formării ființei gînditoare. Nici măcar nou-născutii nu sunt ceva "nou", mai ales că anumite caractere dobîndite le pot fi transmise. Dar deși

condiționarea contribuie la alcătuirea ființei gînditoare, ea nu o împiedică pe aceasta să fie ea însăși. O ființă condiționată gîndeste altfel decât ar fi gîndit dacă nu ar fi fost condiționată, dar ea gîndeste

ea. Cutare e "liber" să ridice o greutate de 100 kg, în vreme ce "libertatea" altuia e limitată la o greutate de două ori mai mică. Libertatea actului e deci o posibilitate a voinței situată într-un cîmp al pu-

"liber" în măsura în care gîndeste ea însăși, aşa cum e ea în momentul în care gîndeste, adică aşa cum o determină toate caracteristicile ce alcătuiesc persoana sa umană.

Libertatea înțeleasă în acest fel – fiind interioară, abstractă – nu e deci o facultate dăruită gratis gîndirii. Acolo unde ea nu există, nu există nici gîndire. Ea e chiar gîndirea.

A doua acceptiune a libertății e cea pe care o descoperă ființa gînditoare atunci cînd ia în seamă gesturile conștiiente pe care le săvîrșește.

Un gest conștient nu e decât expresia și, într-un anumit sens, partea exterioară a unei vointe, partea interioară a acesteia fiind o anume gîndire.

Ființa care acționează simte și își dă seama că unele din gesturile sale sunt la fel de intim legate de anumite vointe ca și umbra de corpul care o proiectează. Ea simte și își dă seama că nici o influență și nici o forță nu pot să o împingă la săvîrșirea acestor gesturi dacă ea nu vrea să le săvîrșească, exceptând desigur cazul în care e forțată să vrea să le săvîrșească.

Daca vointa omului este deci liberă, aşa cum el știe că este, actele sale nu sunt mai puțin libere.

Din acest punct de vedere, sclavul e la fel de liber ca și stăpînul său, întrucât el nu va face ceea ce vrea stăpînul decât dacă acesta reușește să-l facă să vrea să-i îndeplinească porunca. Singura diferență dintre sclav și stăpîn e aceea că sclavul e supus în mod ireversibil și fără posibilitatea de a se apăra tuturor procedurilor constrîngătoare prin intermediul căror stăpîn își poate impune vointă.

În același fel, soldatul nu e mai puțin liber decât Ofițerul său. Dar prin "comanda" și sancțiunile aplicate pentru ne-supunere, Ofițerul e în măsură să-i inspire soldatului vointa de a săvîrși gesturile pe care îi comandă să le facă.

Libertatea actului este, pentru ființă conștientă, consecința mecanismului prin intermediul căruia actele sale sunt comandate. Ea e deci o caracteristică structurală. Mutilările sau maladiile de tot felul o pot face să dispară. În acest caz, actul încetează să mai fie guvernat de gîndire sau doar de ea. Însă astăzi cînd nu integritatea persoanei nu e compromisă, ea este, în viață sa conștientă, o mecanică "interioară", deci liberă, întrucât nu acționează decât atunci cînd vrea să acționeze.

Această libertate secundă este, ca și prima, relativă, deoarece cîmpul pe care ea îl îmbrățișează depinde de caracteristicile fizice ale ființei care beneficiază de

terii, variabilă în funcție de condițiile în care actul e susceptibil să fie săvîrșit.

În cea de-a treia acceptiune a sa, libertatea este starea ființei conștiante ce scapă oricărei influențe care tind să-i orienteze comportamentul pe o cale aleasă de altineva, și nu de sine.

Dacă omul a fost într-adevăr lăsat, aşa cum spune Scriptura, "pe mîinile proprii sale minți" – adică dacă el e liber în cele două sensuri evocate mai sus – atunci el își fixează dorințele în funcție de consecințele pe care acestea le produc asupra sa. Modificînd aceste consecințe, îl putem face să-si modifice dorințele, adică să, vrea în mod liber altceva decât ar fi dorit dacă nu ar fi fost modificate consecințele actelor sale.

Un individ care nu resimte, de pildă, oricare în fața furtului – poate pentru că nu a fost "condiționat" prin morala ori prin religia sa s-o resimtă – va putea să-si dorească să-i ia portofelul vecinului său. Ceea ce înseamnă că "mințea sa" îl va împinge să facă, înțînd cont de plăcerile pe care el le așteaptă de la folosirea banilor alțiuia.

Dacă el știe însă că nu va putea obține banii doriti fără să-si asume simultan indezirabilă perspectivă a zece ani de închisoare, "mințea sa" îi va sugera să renunțe să șterpelească dorul portofel.

În același fel, un individ care nu e afectat de suferințele aproapelui său și care n-a capătat, de la religia sau de la morală sa, dorința de a alina aceste suferințe, se va putea decide să fie un suflet caritabil, dacă știe că milostenia îi va fi răsplătită de o sută de ori pe această lume sau pe lumea cealaltă, căci la indezirabilitatea donației sale se va adăuga răspînta dorită pe care o constituie împlinirea, pe pămînt, a rugăciunilor sale ori promisiunile mintuirii veșnice.

În acest fel, atașînd actului recompense sau sancțiuni constrîngătoare, sau chiar provocînd individului care acționează sentimentul că asemenea recompense sau sancțiuni sunt atașate actelor sale, se poate ajunge la o situație în care omul, aflat mereu "pe mîinile proprii sale minți", să decidă altfel decât ar face dacă ar putea săvîrși același act la adăpost de asemenea recompense ori sancțiuni.

Această adeverătură "condiționare a lucrurilor", obținută grație asocierii ori promisiunii de a asocia unui act recompense dezirabile sau sancțiuni indezirabile dă autoritatii care o exercită puterea de a determina după bunul său plac comportamentele individuale, deci de a guverna oamenii.

Din acest punct de vedere, un om liber – iar aceasta este cea de-a treia acceptiune a libertății – este un om care poate acționa la adăpost de orice sancțiune sau recompensă constrîngătoare, deci care poate culege fructul acțiunii sale fără ca vreo autoritate, divină sau umană, să adauge acestei acțiuni consecințe susceptibile să modifice rezultatele sale.

Această libertate e, mai mult decât primele două, una relativă și contingentă. Un act va fi liber dacă autorul său doare să-l săvîrsească avînd în vedere exclusiv consecințele pe care actul le aduce cu sine; actul va fi, dimpotrivă, constrîns, dacă el e săvîrșit avînd în vedere exclusiv recompense sau sancțiuni care-l însotesc. Acesta e, de pildă, cazul credinciosului care "mînat de duh, nu se mai află sub lege" (Gal. 5.1); tot astfel, pentru un marxist, "libertatea nu e altceva decât sentimentul necesității".

Această libertate e de asemenea relativă deoarece orizontul pe care ea îl deschide acțiunii neconstrînse depinde, în fiecare epocă în parte, de mijloacele tehnice de care poate dispune actorul. A merge cu 10 km/oră e o acțiune aflată dincolo de cîmpul de libertate al unui pieton aflat "pe mîinile proprii sale minți", datorită indezirabilității efortului pe care mersul pe jos îl presupune, dar ea e susceptibilă să fie dorită de cineva care are o bicicletă sau un automobil.

Trebuie adăugat că orizontul libertății depinde și de opinia pe care o are cel ce acționează despre realitate și despre soliditatea legăturii sancțiunii sau recompensei cu actul pe care agentul e susceptibil să-l săvîrsească. Cel care e hotă astăzi timp cînd speră să scape de pedepsirea furului, va rămîne un om cumsecade dacă e încredințat că poliția e eficace. Un altul, egoist din fire, va deveni un suflet caritabil de îndată ce va avea frica lui Dumnezeu.

Așa e concepută de fapt libertatea politică sau civică. Ea definește cîmpul acțiunii libere și cel în care un act poate fi săvîrșit fără a antrena alte consecințe decât cele pe care le presupune în sine, dincolo de orice intervenție divină sau omenească.

Din acest punct de vedere, orice drept definește o zonă de libertate, adică un domeniu în care omul poate acționa la adăpost de orice sancțiune ori recompenză constrîngătoare.

Atunci cînd se analizează un drept, atenția se concentrează în general asupra interioirității sale, adică asupra privilegiului de care se bucură individul. Exteriorul, zona acțiunii supuse constrîngerii, în beneficiul celorlalți ori al societății e însă tot astăzi de importanță.

În societate, omul nu e liber decât în interioarul drepturilor sale și, în fapt, domeniul libertății pe care drepturile sale î-l rezervă nu e niciodată altceva decât o neînsemnată parcelă din cîmpul actelor posibile.

Ne dăm acum seama ce confuzie poate rezulta din folosirea aceluiași cuvînt pentru a desemna trei tipuri de libertate.

Prințele două sunt congenitale omului; cea de-a treia îi e extrinsecă. Prințele două decurg din natura sa, ultima e o consecință a extensiei drepturilor ce-i sunt acordate.

Folosința pe care omul o poate da libertății sale "naturale" depinde astfel de cîmpul libertății "înstituționale" de care beneficiază.

Un om nu e liber sau sclav. El e într-oareuna liber în primele două sensuri. Întrucât este om; el e sclav, în cel de-al treilea sens, în măsura în care el ajunge să vrea, dincolo de drepturile sale, ceea ce altii doresc ca el să vrea.

Traducere și prezentare de
Cristian PREDA

Magna Charta

STELIAN TĂNASE

Societățile moderne cu o mare stabilitate politică și perioade lungi de progres au undeva în trecutul lor un contract. Într-un moment critic al istoriei lor s-a făcut compromisul istoric care a dus la conlucrarea elitelor, prin recunoașterea reciprocă a legitimității intereselor lor și necesara limitare a acestora de interesele celorlalți.

Magna Charta a inaugurat acest mod de rezolvare a conflictelor de interese. În 1215 baronii impun Common Law regelui John Plantagenet la Runnymede. Pe această înțelegere, care era în fond garantarea unor libertăți în paralel cu limitarea puterii centrale, a stat Anglia mai bine de trei sute de ani, pînă la încheierea altui contract. Lucru întîmplat în 1688-89, când elitele engleze rivale, după un război civil și o restaurație, au căzut de acord să-l invite pe tron pe Wilhelm de Orania. Scopul: asigurarea echilibrului între aceste elite. Acest fapt "marked the beginning of the tradition of limited political contest under established rules of the game which characterized the British regime ever since" (Lowell Field/ John Higley "Elites and non-elites", 1980).

Asemenea înțelegeri au fost debutul unor epoci de stabilitate și progres în Suedia, Olanda, Elveția etc. în secolul trecut. În Europa Centrală, cea mai cunoscută este probabil cea încheiată în 1867 între burgheziile și aristocrațiile austriacă și maghiară, pe care s-a fondat Imperiul austro-ungar. A urmat o perioadă de "spectacular economic, social, political development" (Hankiss, *East European Alternatives*), în care Ungaria trece de la periferia la semiperiferia sistemului capitalist.

România cunoaște și ea un astfel de pact, în 1866. "Monstruoasa coalitie" a fost o alianță între landlords și burghezie. Cauzele care au produs-o au fost echilibrul de forțe între cei doi parteneri și slabiciunea statului în raport cu statele din jur. Cele două mari grupuri de interese au preferat să ajungă la o înțelegere. Era reeditarea scenariului "glorioasei revoluții" din Anglia 1689, în care lui Carol de Hohenzolern îi revenea rolul jucat două secole mai devreme de Wilhelm de Orania. Prin Constituția din 1866 se puneau bazele statului modern, se stabileau regulile jocului politic. Compromisul a fost un schimb: drepturile politice (libertatea presei și întrunirilor publice, existența partidelor etc.) impuse de liberali, le-a corespuns votul cenzitarii impuls de conservatori. Marile probleme care se puneau atunci clasei politice erau: asigurarea stabilității politice, integrarea în Europa, garanții diplomatici, independență. Toate acestea pentru a încerca soluționarea înapoierii economice a țării. Or, aceasta nu se putea realiza fără o fermă stabilitate politică. A fost mai practic și mai cumpărat din partea elitelor să realizeze o înțelegere între ele, decât să se conteste reciproc. S-a preferat formula compromisului, care a asigurat (nu fără crize și replieri) perioada cu cel mai rapid progres din istoria României. Imaginea negativă a "monstruoasei coalitii" este un clișeu fără acoperire și care ignoră aportul esențial pe care l-a adus perioadei de rapidă modernizare ce a urmat. "Monstruoasa coalitie" este unul din marile succese ale clasei politice românești.

Epoca deschisă de colapsul regimurilor comuniste obligă la o rediscutare a problemei stabilității politice, ca element obligatoriu pentru asigurarea reușitei proiectului democratic în paralel cu startul unei perioade de progres menită să rezolve problema dintotdeauna a societății românești: înapoierea. Cine nu reușește să demareze acum procesul modernizării se surclasează pentru o lungă perioadă, cu consecințe incalculabile pentru

acele societăți care își iau asemenea riscuri. Or, stabilitatea politică, aşa cum ne-dovedesc exemplele istorice enumerate mai sus, obligă la un act întemeietor de tipul *Magna Charta*. Necesitatea lui a fost demonstrată de mulți teoreticieni ca S.P. Huntington, E. Hankiss etc., observatori, analiști ai societăților aflate în tranziție, pentru a argumenta în plus. Fără o înțelegere continuă, România va fi o țară instabilă din punct de vedere politic și social. Democrația va rămâne un deziderat, o fațadă de instituții fără conținut real. Weimarizarea sistemului politic se observă de pe acum. Rezolvarea înapoierii se

părți a birocrației în noua clasă managerială. Reprezintă elita și contrraelita interese radical diferite? Democratizarea și integrarea pot fi realizate de o elită contra celeilalte? Elita și contraelita au conștiința a ceea ce reprezintă ele ca grupuri de interese?

Cum observă Ivan Szeleny, în România căderea regimului comunist nu a coincis cu o radicală schimbare a elitelor guvernante. Circulația elitelor a fost insuficientă. Ex-Nomenklatura detine poziții importante, se privatizează dinamic, devine prin acțul guvernării, dar și prin folosirea oportunităților oferite de pozi-

gardă politică și economică, tinzind la eliminarea contraelitelor (cum s-a întîmplat, de exemplu, în 13-15 iunie 1990), în vreme ce opozitia (civică, politică, intelectuală, economică) e dezbinată și nu reușește să gestioneze coerent lupta pentru dobândirea puterii politice. Ea nu are forța de a-și impune voiață (atunci cînd o are) asupra detinătorilor puterii, de a determina elita guvernantă să recurgă la compromis. Logica și scopurile contraelitelor nu întesc atât circulația elitelor, deci înlocuirea actualei elite de contraelită, ci eliminarea elitei guvernante. Am putea spune că scopurile celor două elite este același: eliminarea celuilalt.

Într-o clasificare a elitelor, Lowell Field și John Higley (*Elites and Non-elites*, 1980) enumera patru tipuri: "desunified elites" (acestea produc instabilitate politică, războaie civile, crize politice, regimuri autoritare etc.), "elite unicata parțial", "elite unicata ideologic" (de tip fascist sau bolșevic) și "consensual unified elites". Numai ultimul tip asigură stabilitatea regimurilor politice, funcționarea democratică a sistemelor politice, evoluția pe linia progresului. Nu se cunoaște nici un exemplu în care democrația și progresul să nu aibă la bază "consensual elites". Ele apar treptat, în Anglia la sfîrșitul secolului al XVII-lea, în SUA un secol mai tîrziu. Procesul nu este ireversibil. Franța a cunoscut mai multe tipuri de elite în ultimele secole. Italia postbelică a cunoscut, de asemenea, un balans între elite dezbinăte și partial unificate. Prăbușirea primei republici este un exemplu tipic de elite dezbinăte care au încercat să se excludă reciproc.

România are astăzi eltele dezbinăte, sursă sigură de crize politice și instabilitate, premisă certă a rămînerii României la periferia sistemului capitalist. A nu depăși această situație este un pericol mortal pentru țară. Nu cumva este momentul să se ajungă la un acord între elită și contraelită, măcar pe problemele esențiale ale României? De pildă, acelea care definesc interesul național, orientarea prooccidentală a țării, proprietatea, regulile jocului politic... Chestiunea de fond în legătură cu "compromisul istoric" care asigura stabilitatea politică și mersul reformei, este dacă există parteneri pentru a-l încheia; apoi, dacă aceștia să fie dispuși să renunțe la încercarea de a se distruge reciproc și să instituie reguli precise ale jocului politic...

Revoluția nu s-a terminat. Problema centrală a oricărei revoluții: puterea politică, nu a fost tranșată. Revoluția se va termina cînd se va realiza un sistem de circulație a elitelor, suficient de dinamic și de sigur. Se pare însă că este nevoie de cîteva eșecuri și experiențe ratate, de timp, pentru ca eltele să nu aibă întotdeauna la suzeranitatea jocului politic... Chestiunea de fond în legătură cu "compromisul istoric" care asigura stabilitatea politică și mersul reformei, este dacă există parteneri pentru a-l încheia; apoi, dacă aceștia să fie dispuși să renunțe la încercarea de a se distruge reciproc și să instituie reguli precise ale jocului politic... □

va amîna măcar pînă la apariția unei noi generații de oameni politici.

Chestiunea practică pe care o pună realitatea politică românească este dacă un compromis între elita guvernantă și contraelita (opozitia) este posibil. Dacă este preferabil pentru contraelită să continue efortul de excludere de pe scena politică a elitei guvernante și intereselor pe care le reprezintă. Sau ar fi de preferat o formulă de tip magna charta. Există actorii unui asemenea pact? Este opozitia destul de articulată pentru a oferi și impune o asemenea înțelegere? Este contraelita sigură de ponderea ei în societate, reprezentată de interese radical diferite decît elita guvernantă? Pe cine reprezintă "puterea", care este ideologia, trend-ul ei? Ea a fost adusă la guvernare de păturile cele mai puțin instruite, de electoratul rural, de funcționărima de stat, de proletariatul industrial. Pot acestea să asigure depășirea înapoierii, lansarea țării pe o traекторie care să asimileze standardele Europei occidentale? Pe de altă parte, în jurul elitei guvernante există o zonă dinamică unde apar noi interese economice prin conversia unei

tile de decizie, noua burghezie (vezi descrierea aceluiași fenomen: Hankiss și Szeleny pentru Ungaria, Wesolowski și Tarkowski pentru Polonia, Zaslavskaja pentru Rusia). Chestiunea este: raportul de forțe între elită și contraelită permite o abordare radicală a transiției puterii? Contraelita este capabilă să scoată de pe scena politică grupurile de interese create în jurul lor? Prezintă contraelita un dinamism economic și politic superior elitei guvernante și grupurilor lor de interese? Dacă ea poate angaja această luptă de excluzie, atunci cu ce mijloace (pașnice sau revoluționare), cu ce costuri sociale? În cît timp ar atinge acest scop, pentru că în jurul nostru dinamica reformelor este mult mai ridicată. Continuarea războiului politic dus pînă la capitularea adversarului creează pentru România riscul să rămînă o țară subdezvoltată încă un secol. Dacă nu mai există pe hartă în caz de eșec al reformei.

Cele două elite sunt despărțite de o prăpastie. Nici una nici celală parte nu a făcut nici un gest de micșorare a distanței. Elita guvernantă s-a baricadat în "noul", manevrind o campanie de arier-

STELIAN TĂNASE (born 1952), writer. He graduated from the Faculty of Philosophy of the Bucharest University. He published two novels. Founder of 22 weekly magazine in January 1990. Vice-President of the Chamber of Deputies of the Parliamentary Foreign Affairs Committee. Editor of *Sfera Politicii*.